

HISTORICKO - PEDAGOGICKÉ FÓRUM

**(Internetový časopis pre dejiny
pedagogiky a školské
múzejníctvo)**

**1 / 2015
(roč. IV)**

ISSN 1338 - 693X

B r a t i s l a v a

Historicko-pedagogické fórum

Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo
ISSN 1338-693X

Číslo 1/2015, ročník IV

O B S A H

Stredoveké školy v Košiciach a ich vplyv na úroveň vzdelanosti v meste (M. Slezáková)	3
Pedagogická činnosť Leonarda Stoeckela (J. Gašparovičová)	12
Ľudové školy v Topoľčanoch 1918-1935 (A. Kičková)	24
Korešpondencia Jána Kvačalu a Josefa Krumpholca v 20. rokoch 20. storočia (L. Bernát)	32
Nad historicko-pedagogickým dielom Petra Vajcika (V. Michalička)	53
Recenzie	55
Anotácie	56

STREDOVEKÉ ŠKOLY V KOŠICIACH A ICH VPLYV NA ÚROVEŇ VZDELANOSTI V MESTE

Miroslava Slezáková

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá najstaršou farsko – mestskou školou v meste Košice, jej dejinami, lokalizáciou a známymi pedagógmi. Spomína sa i rádová škola v dominikánskom kláštore, jeho knižnica i skriptorium. Štúdia prináša i stručný exkurz do dejín vzdelanosti v meste a jej úrovne premietnutej do počtov univerzitných študentov, ktorí pochádzali z mesta.

Kľúčové slová: Košice, stredoveké školstvo, vzdelanosť, mestská škola, dominikáni

Východoslovenské mesto Košice (lat. *Cassovia*, nem. *Kaschau*, maď. *Kassa*), hospodárske centrum severovýchodnej časti Uhorska, sa v prameňoch prvýkrát spomína v roku 1230 ako *villa Cassa*. Vznik pôvodnej slovanskej osady sa odhaduje na koniec 12. storočia.¹ Po tatárskom vpáde v roku 1241 sa predpokladá masívnejší príchod nemeckých kolonistov do priestoru neskoršieho mesta.² Prevažne nemecký charakter si mesto zachovalo až do polovice 16. storočia.

K najstaršiemu obdobiu existencie Košíc chýba dostatok prameňov. Dokonca i prvé kráľovské privilégium, ktoré mesto vynímalo spod správy svetských a cirkevných hodnostárov, sa nezachovalo a dodnes sa o jeho existencii vedú polemiky. Na prelome 13. a 14. storočia sa predpokladá dokončenie mestských hradieb, čím sa zavŕšil základný mestotvorný a topografický proces Košíc. Skutočný rozmach mesta je zaznamenaný po nástupe na trón kráľov z rodu Anjou, najmä kráľa Ľudovíta. V roku 1347 kráľ Ľudovít I. Veľký udelil Košičanom mestské výsady podľa vzoru výsad mesta Budína.³ Z nich sa za najvýznamnejšie považuje právo na slobodnú voľbu richtára a farára. V ten istý deň udelil kráľ Košičanom i privilégium usporadúvať dvakrát ročne jarmok (na sv. Michala a okolo sviatku sv. Trojice),⁴ na ktoré prichádzali kupci so vzdialenejších miest i zo zahraničia. Raz týždenne sa na centrálnom námestí – *Ringu* (dn. Hlavná ulica) konávali pravidelné trhy pre miestnych producentov a obyvateľov.

Ako prvému uhorskému nešľachtickému príjemcovi bola mestu v roku 1369 udelená výsada používať vlastný erb.⁵ Pečať mesta s vyobrazením sv. Alžbety sa hlási ku koncu 13. až

¹ HALAGA, Ondrej R.: *Archív mesta Košíc. Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Praha: Archívni správa ministerstva vnútra, 1957, s. 11–12. HALAGA, Ondrej R.: *Počiatky Košíc a zrod metropoly*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, s. 85.

² VARSÍK, Branislav: Osídlenie Košíc a ich okolia vo svetle dvoch neznámych listín z prvej polovice 13. stor. In: *Historický časopis*, 8, 1960, č. 4, s. 557.

³ JUCK, Ľubomír: *Výsady miest a mestečiek I*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 147 – 149, č. 188.

⁴ tamže, s. 149 – 151, č. 189.

⁵ Viac o vývoji erbu do dnešnej podoby pozri v KIRST, Jozef: *Erb mesta Košice: 1369 prvé udelenie erbu mestu v Európe*. Košice: Archív mesta Košice, 1994, 23 s. SLEZÁKOVÁ, Miroslava – NÁDASKÁ, Katarína: *Košice*. In: *Lexikón stredovekých miest*. Ed. Štefánik, Martin – Lukačka, Ján: Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 204.

začiatku 14. storočia. V roku 1404 si mesto nechalo vyhotoviť nové pečatidlo s motívom mestského erbu.⁶

Dominantou mesta je dodnes Dóm sv. Alžbety, s ktorého stavbou sa na mieste staršieho kostola začalo pred koncom 13. storočia. Dobudovaný bol až na začiatku 16. storočia. Južne od Dómu stojí kaplnka sv. Michala, pôvodne obklopená stredovekým cintorínom.

Životaschopné mestské komunity priťahovali mendikantské rády. Už v 13. storočí sa v meste usídlil rehoľný rád bratov kazateľov (podľa zakladateľa nazývaní tiež dominikáni), ktorých približne o storočie neskôr nasledoval rád menších bratov (františkáni). V bezprostrednej blízkosti stredovekého mesta ležal benediktínsky kláštor v Krásnej nad Hornádom (*monasterium Beatae Virginis de Zeplak*), prvýkrát písomne doložený k roku 1143.⁷ Blízkosť hodnoverného miesta (ekvivalentu dnešného úradu verejného notára) – premonštrátskeho kláštora v Jasove na západ od mesta tiež prispievala k zvyšovaniu kultúrneho a vzdelanostného povedomia mešťanov.

Na konci stredoveku patrili Košice medzi veľké a hospodársky i kultúrne rozvinuté centrá Uhorska. V obmurovanom meste a na jeho predmestiach žilo okolo 5000 obyvateľov živiacich sa remeslami, poľnohospodárstvom a obchodom. Hospodárska prosperita pôsobila pozitívne na rozvoj meštianskej komunity, na kultúrnu a vzdelanostnú úroveň jej členov. Rozvoj mesta ovplyvňoval, ale aj podmieňoval požiadavku na vzdelanie aspoň časti jeho obyvateľov.

Tradične sa najstaršia farsko – mestská škola lokalizuje do prirodzeného centra stredovekých Košíc – na kríženie Hlavnej a Mlynskej/Alžbetinej ulice spolu s ďalšími obecnými stavbami – radnicou, farským kostolom – Dóm sv. Alžbety a pohrebnou kaplnkou sv. Michala.⁸ Škola stála južne od Dómu a kaplnky sv. Michala, v blízkosti fary a ďalších farských budov, mimo uličnej siete mesta, v strede rozľahlého šošovkovito pretiahnutého námestia. Priamo budova školy sa prvýkrát spomína v roku 1478, kedy mestská rada vyplatila kamenára za prácu na škole (*Dem Steymnetz awff der schwle arbeyth fl. 13 d. 1 ½*).⁹ Blížšie je škola lokalizovaná v mestských knihách zo začiatku 16. storočia, v roku 1503 sa spomína pri farskom dvore¹⁰ a v roku 1523 v blízkosti domu organistu Dómu sv. Alžbety.¹¹

Vonkajší vzhľad školy aktuálny k začiatku 17. storočia aspoň čiastočne zachytil súpis košických budov z roku 1603 – 1604, nazývaný skrátene *Relatio*.¹² Vzhľadom na turbulencie druhej polovice 16. storočia (turecká hrozba a boje o uhorský trón) a s tým súvisiaci hospodársky úpadok mesta možno predpokladať, že výraznejšie stavebné úpravy a opravy školy (v zmysle zväčšovania a rozširovania miestností) vo väčšej miere neprebehli.

⁶ NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku. I. zväzok A – M*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2008, s. 472.

⁷ Viac o dejinách kláštora pozri v POLLA, Belo: *Košice – Krásna: K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1986, 346 s.

⁸ URBANOVÁ, Norma: *Základy stredovekých miest – urbanistická štruktúra*. In: *Gotika: Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Ed. Dušan Buran. Bratislava: Slovart, 2003, s. 84.

⁹ KEMÉNY, Lajos: *Kassa város régi szamadaskönyvei. 1431 – 1533*. s. l.: Nyomtatta Benkovits Gusztáv Kassán. Maurer Adolf bizományos, 1982, s. 58.

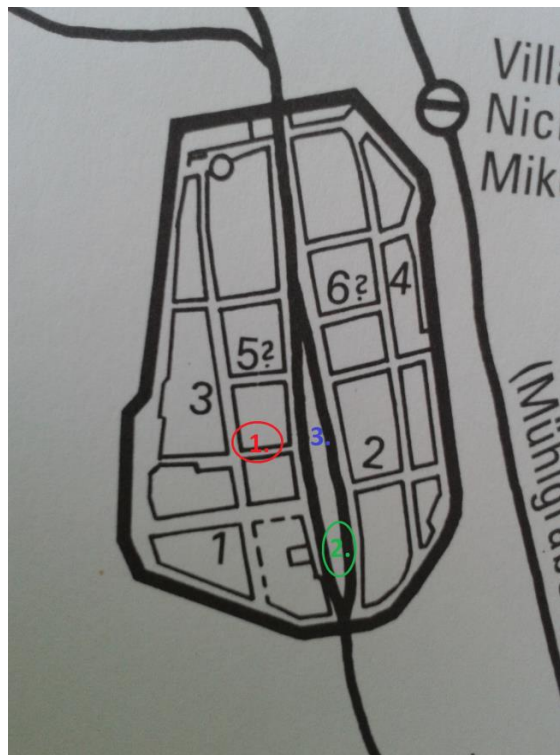
¹⁰ Archív mesta Košice, Suppl. H, Pur. 4, fol. 223 – 223v.

¹¹ BÉKEFI, Rémig: *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig*. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akademia, 1906, s. 118 a 410.

¹² *Relation čize Správa o inšpekcii stavu mesta Košice vypracovaná v rokoch 1603 – 1604 na príkaz Jeho Milosti arcivojvodu Mateja a realizovaná komisiou pod vedením generála, kapitána Horného Uhorska, Jána Jakuba Barbiana grófa de Belgiojoso*. Ed. a trans. Jozef Duchoň. Košice: Východoslovenské múzeum v Košiciach, 2000, 164 s. rukopisu. K okolnostiam vzniku spisu pozri v DUCHOŇ, Jozef: *Relation 1603/1604. Významný prameň k dejinám Košíc*. In: *Historica Carpatica*, zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, roč. 34, r. 2003, s. 105 – 125.

Domnievam sa teda, že škola zo spisu Relatio stála na rovnakom mieste ako škola zo začiatku 16. storočia, možno sa dokonca jednalo o tú istú budovu.

Podľa spisu Relation stála stále škola v centre mesta. Skladala sa z niekoľkých miestností, ktoré však boli stále poškodené požiarom z roku 1556¹³ a niektoré neslúžili ako školské triedy, ale ako mestské sklady. Cez strechu tieklo, mestu vo vlastnej réžii sa zatiaľ podarilo opraviť aspoň fasádu budovy a niektoré miestnosti.¹⁴ Začiatkom 18. storočia bola budova prestavaná na mestskú kasáreň a o storočie neskôr asanovaná.¹⁵

Obr.: Mapa stredovekých Košíc so zvýraznenými približnými lokalizáciami stredovekých škôl v meste: č. 1: dominikánsky kláštor, č. 2: mestsko-farská škola v blízkosti domu sv. Alžbety, kaplnky sv. Michala, fary a iných farských bodov na tzv. Ringu = Insule – centrálnom námestí, č. 3, (Pôvodná mapa z HALAGA, O. R.: Acta Iudicaria, mapová príloha č. 1).

Presný ani približný dátum vzniku košickej mestskej školy nie je známy. Prvá nepriama zmienka o jej existencii pochádza z roku 1395, kedy je v súdnom zázname mesta

¹³ Počas ničivého požiaru zhorelo prakticky takmer celé mesto s kostolmi, verejnými budovami a pevnosťami. WICK, Vojtech: *Dáta k dejinám košických dominikánov*. Košice : tlačou kníhtlačiarne „sv. Alžbety“ úč. spol. v Košiciach, 1932, s. 12.

¹⁴ *Relation*, No.480. *Ist gemaine Stattschuell, welche woll auss wending an schön ansehen hatt, weils mitt maurwerck von neuen aufgeführt worden, Aber inwendig das alte holzwerk un Zimmern sehr bawfellig und für feur besorglich zusehen, Die neuen Zimmer seindt unausgebaut, Hatt auch die Statt vorm Jahr Traidt auf den neuen unausgebauten Zimmern gehalten. An etlichen örttern ist das Tachwerck löcherig und regnet in die Zimmer. Sonsten soll die Statt von vieler verstorbenen Personen Legata zur schuel gehörig haben, Davon die schull woll in baw gehalten werden köndte aber aine schlechte Wendung beschicht.*

¹⁵ DUCHOŇ, J.: *Relation*, s. 165 Register významných stavieb uvedených v texte Relation.

spomínaný *rector scole*.¹⁶ Podľa neskorších zápisov sa volal Peter de Tittelina, Dittlinus alebo len Peter a okrem funkcie učiteľa vykonával aj povolanie mestského notára a pisára.¹⁷ Za ďalšieho učiteľa je v danej dobe považovaný magister Ján (Johannes) *scholasticus*.¹⁸ Niekoľkokrát sa v súdnych záznamoch z prelomu 14. a 15. storočia vyskytujú i prímenia *schuler* alebo *diak*, prekladané ako školník.¹⁹ Školníkmi bývali spravidla starší žiaci, ktorí okrem štúdia mali aj iné povinnosti.²⁰ Tie nie sú v košických materiáloch vyšpecifikované. Domnievam sa však, že sa nejednalo o žiakov, ale starších zamestnancov školy, resp. vzdelancov.²¹ Je možné, že *scholasticus*, *schuler* a *diak* bolo ekvivalentné označenie pre magistra Jána, čo naznačuje i výška finančných požiadaviek formulované v súdnych záznamoch.²² Roku 1404 sa dokonca spomína dom Jána diaka.²³ Ondrej R. Halaga však rozlišuje aj ďalšieho Januša literára (diaka), nemal so školstvom v meste nič dočinenia. Pôsobil ako prostredník či kontrolór uzatváraných obchodov a sám obchodoval so zahraničnými súknami.²⁴

Okrem týchto funkcií sa v mestskej knihe v roku 1401 spomína *succentor scole*²⁵ a na začiatku 16. storočia kantor, ktorý v súčinnosti s rektorom školy dohliadal na hudobné vzdelanie žiakov.²⁶ Úloha kantora a rektora pri vyučovaní spevu je spomínaná v súvislosti so spevom školákov pri omšiach. Finančné ohodnotenie rektora a kantora za výučbu a dozor nad malými spevákmi predstavovalo 10, resp. 2 zlaté ročne.²⁷ Odmena za účasť pri bohoslužbách mala tvoriť značnú časť príjmov učiteľov. Okrem cirkevnej pokladnice (v tomto prípade z príjmy z majetkov darovaných ostrihomským arcibiskupom a kráľovským kancelárom, košickým rodákom Jurajom Szatmárim) tieto odmeny platilo aj mesto.²⁸

Možno sa domnievať, že škola v meste už istú dobu pred prvou zmienkou o učiteľovi fungovala, čomu nasvedčuje aj dualita zamestnancov školy rektor – učiteľ, nezávislých od funkcie farára a kaplána. Priestorovo a čiastočne i personálne bola košická mestská škola stále napojená na farský kostol, hoci finančne ju zastrešovalo mesto.

Prvé školy sa mohli formovať pri farách čoskoro po ich založení. Prvými učiteľmi bývali spravidla farári. V prípade Košíc bol kňaz (*Simon, filius Gregorii, sacerdotis de villa*

¹⁶ *Acta Iudicaria Civitatis Cassoviensis. 1393 – 1405*. Ed. Ondrej R. Halaga. München: R. Oldenbourg, 1994, s. 70, č. 597. V historiografii sa spomínaný súdny záznam tradične daruje rokom 1494 (BEKÉFI, Remig: *A népoktatás története*, s. 110 a 232; po ňom aj KEMÉNY, Lajos: *Az oktatásügy története Kassán 1394 – 1599*. In: *Történelmi közlemények Abauj – Torna vármegyé és Kassa múltjából. Válogatás az 1910 – 1918 évfolyamok anyagából*. Forró: Abaúji múzeum baráti körének kiadása, 1994, s. 76. a SOPKO, Július: *O školstve a vzdelanosti na Slovensku v stredoveku*. In: *Historický časopis*, roč. 36, č. 2, 1988, s. 182). Spomínaný záznam je na liste datovanom na utorok po sviatku Zjavenia pána, t.j. 13. január 1395.

¹⁷ *Acta iudicaria*, s. 137, č. 2286b (fol. 45): *Anno eiusdem feria quinta proxima post festum Pasce domini quod ego Dittlinus notarius rectorque civitatis Casscha notum facio.*“ (nedokončené, prečiarknuté). Pozri tiež v HALAGA, Ondrej R.: *Najstaršia košická mestská kniha z rokov 1393 – 1405*. In: *Slovenská archivistika*, roč. XIII, č. 2, r. 1978, s. 64 – 66.

¹⁸ *Acta Iudicaria*, s. 110, č. 1640.

¹⁹ HALAGA, O. R.: *Počiatky Košíc*, s. 301.

²⁰ VAJCIK, Peter: *Školstvo na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1955, s. 32.

²¹ Termínom deák alebo literát sa označovali svetskí študenti a vzdelanci, ktorí sa začali v prameňoch častejšie objavovať od 14. storočia. VAJCIK, P.: *Školstvo na Slovensku*, s. 9.

²² *Herman Zelik super schuler XXXVI flor. Acta iudicaria*, s. 287, č. 5436. *Klapperschenkil super schuler C XXVIII flor.* tamže, s. 216, č. 3975

²³ Tamže, s. 308, č. 5865.

²⁴ HALAGA, O. R.: *Najstaršia košická mestská kniha*, s. 66.

²⁵ *Acta iudicaria*, s. 218, č. 3997.

²⁶ Okrem toho mal kantor pomáhať vyučovať alebo len precvičovať a skúšať v nižších oddeleniach. VAJCIK, P.: *Školstvo na Slovensku*, s. 32.

²⁷ WICK, Vojtech: *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*. Košice : vl. n., 1936, s. 48.

²⁸ VAJCIK, P.: *Školstvo na Slovensku*, s. 21.

Cassa) spomínaný už roku 1230, jeho kompetencie v 50. rokoch 13. storočia a farský kostol sv. Alžbety v roku 1283.²⁹ Košická farská škola mohla vzniknúť najneskôr na konci 13. storočia. Postupne sa farské školy dostávali pod správu a patronát mestskej rady, čo súviselo s kráľom udeľovaným právom na slobodnú voľbu farára. Kompetenciou vyberať si farára podľa vlastných preferencií operovalo mesto najneskôr od roku 1347 (staršie privilégium sa nedochovalo).

Učebné osnovy a organizačný poriadok košickej mestsko-farskej školy sa nezachovali, podobne ako záznamy z iných miest. Učebná látka a spôsob výučby sa pravdepodobne výrazne nelíšili od najrozšírenejších učebníc počas celého stredoveku: vo vyučovaní gramatiky sa používala učebnica *Ars Gramatica* a jej skrátená verzia *Ars Minor* rímskeho učiteľa Aelia Donáta a jej nadstavba, veršovaná gramatika *Doctrinale* stredovekého františkánskeho učenca Alexandra de Villa Dei (Alexander Gallus). Popri Donátovi sa počas celého stredoveku používali tzv. *Disticha moralia* neznámeho antického autora Dionysia Cata. Je to veršované zbierka mravných výrokov a poučení. Matematika a počty sa na latinských školách vyučovali v malom rozsahu.³⁰

Rozvoj mesta ako významného obchodného uzlu si vyžadoval istú úroveň vzdelania kupcov a ich synov. Najmä znalosť aritmetiky, písania a čítania tvorili nevyhnutný základ vzdelania každého kupca. Učebnice aritmetiky sa masovo rozširujú v Taliansku a západnej Európe už od 13. storočia.³¹ Učebnice obsahovali aj praktické poučenia o prepočítavaní mier, váh a peňazí. Niektoré vedomosti nebolo možné získať inak ako praxou. Išlo o poznanie prepočtových kurzov cudzích mien, časov konaní trhov a jarmokov, logistiky v súvislosti s dostupnosťou tovarov a tiež poznanie politickej situácie. Nevyhnutnosťou boli i základné geografické vedomosti a diplomatické schopnosti pri vytváraní siete dodávateľov a obchodných partnerov.

Ukážkou vzdelanosti najvyššej a strednej vrstvy obyvateľov mesta Košice je po nemecky písaná účtovná kniha členov Bratstva bohatých obchodníkov. Toto úzko vyprofilované združenie vlastníkov malých predajných priestorov v tržnici na námestí si medzi rokmi 1446 až 1536 viedlo nemecky písanú účtovnú knihu, ktorá obsahovala záznamy o platiaciach členoch, príjmoch a výdavkoch združenia a iné poznámky súvisiace s jeho fungovaním. Členmi združenia boli okrem predstaviteľov mestskej samosprávy, teda najvplyvnejších obyvateľov, aj reprezentanti strednej meštiackej vrstvy. Pri vedení zápisov v knihe sa členovia striedali. Spomínaná kniha je jediným zachovaným stredovekým dokladom o činnosti profesijného združenia v rámci mesta a nepriamo i vzdelanostnej úrovne jeho členov.

Isté, aspoň základné vzdelanie získali aj niektoré Košičanky. Boli dokonca schopné prevziať po zosnulých manželoch remeselné a obchodné záväzky a úspešne si zarábať na živobytie, čo dokladujú i košické mestské knihy a kniha Bratstva bohatých obchodníkov. Pochopiteľne, vzdelanie praktického charakteru (základy čítania, písania a počtov) nadobudli manželky a dcéry majetných mešťanov v rodinnom prostredí, nie v škole.

Okrem obchodu si aspoň v písaní a čítaní vzdelaných zamestnancov vyžadoval i rozširujúci sa administratívny aparát mesta. Mestský notár a pisár museli ovládať základy práva a okrem latinčiny – jazyka vzdelancov, aj nemčinu ako od 15. storočia prevládajúci komunikačný jazyk mesta Košice a jeho kancelárie. Ako však upozornil J. Sopko, tieto praktické vedomosti a zručnosti nebolo možné získať v latinskej farsko-mestskej škole, ale formou súkromného doučovania.³¹

Od konca 15. storočia poznáme mená a osudy viacerých učiteľov pôsobiacich na mestskej škole. Okolo roku 1480 vykonával túto funkciu Michal Thyr, ktorý sa neskôr stal

²⁹ SLEZÁKOVÁ, M. – NÁDASKÁ, K.: *Košice*, s. 205.

³⁰ VAJCIK, P.: *Školstvo na Slovensku*, s. 44 – 47.

³¹ SOPKO, J.: *O školstve a vzdelanosti*, s. 183.

farárom v Gönci a Košiciach. Na krakovskej univerzite získal hodnosť magistra. Keď odchádzal z Košíc, zanechal mestu vzácnu knižnicu.³² Roku 1496 sa spomína učiteľ magister Vavrinec (stotožňovaný s bakalárom a kňazom Vavrincem Košom)³³ a roku 1512 Valentín.³⁴ Z korešpondencie s peštianskymi mešťanmi sa dozvedáme o učiteľovi Andrejovi Meltzerovi z Göncu.³⁵ V 20. rokoch mal učiť v Košiciach aj majster (magister) Achatius.³⁶

Do Košíc bol z Levoče na sklonku roku 1521 mestskou radou (vôbec sa nespomína farár) povolaný učiť pôvodom anglický vzdelanec Leonard Cox, prívrženec učenia Erazma Rotterdamského. V Košiciach sa Cox stal rektorom školy a žiakom dával čítať Erazmove dielo *De duplicis verborum ac rerum copia*.³⁷ V mestskej škole pôsobil pravdepodobne do roku 1525, kedy sa vrátil do Krakova a neskôr na univerzity do Anglicka. Okrem finančného ohodnotenia mohla byť motiváciou pre jeho príchod do mesta aj vysoká úroveň tamojšej školy a kultúrne prajné prostredie Košíc.

Jedným z Coxových žiakov v Košiciach bol Leonard Stöckel, bardejovský rodák, humanistický vzdelanec a reformátor školstva.

Na rozdiel od iných blízkych miest ako Prešov, Bardejov a Spišská Nová Ves³⁸ sa o financovaní košickej školy zachovalo málo konkrétnych záznamov. Košická mestská farská škola bola od 15. storočia financovaná z mestskej kasy, čomu nasvedčuje i spomínaná zmienka o stavebných prácach v zachovaných košických mestských účtoch. Plat pre učiteľa sa spomína v roku 1432 ako plátvo v hodnote 10 zlatých. Bližšie nedatovaný záznam z 15. storočia obsahuje plat pre *ludi rectori* 25 zlatých.³⁹ Nie je známe, za aké časové obdobie bol učiteľ vyplácaný.

Čo sa týka pomenovania a úrovne školy, v dobových dokumentoch zo začiatku 16. storočia sa objavilo ekvivalentné označenie *gymnasium*, akadémia (*achademia*) i *ludus (prefecto ludi Cassoviensis)*.⁴⁰ Úplne nesprávne je novodobé označenie školy za evanjelické gymnázium.⁴¹

Archívne materiály neobsahujú ani počty žiakov, ktorí navštevovali farsko-mestskú školu. Vyššie spomenutá listina arcibiskupa Szatmáriho sa zmieňuje o príspevku 1 zlatý ročne pre každého z desiatich žiakov – spevákov. Týchto chlapcov môžeme považovať za synov menej majetných obyvateľov mesta či vidiečanov, odkázaných na rôzne príspevky, milodary a tzv. mendikovanie. Mestské školy navštevovali najmä synovia mešťanov obchodníkov a remeselníkov, ktorí nepotrebovali finančnú pomoc. Počet žiakov na košickej škole musel teda byť aj niekoľkonásobne vyšší ako zmienených desať.

Okrem školy pri farskom kostole mala fungovať i škola stredného či vyššieho stupňa (*schola maior*) v rámci dominikánskeho konventu, ktorá pripravovala členov rádu na štúdiá na talianskych univerzitách.⁴² Predpokladá sa, že okruhom svojich disciplín presahovala

³² KEMÉNY, L.: *Az oktatásügy története Kassán*, s. 76.

³³ *Magister Laurencius Schulmaister*. BÉKEFI, R.: *A népoktatás története*, s. 110 a 348.

³⁴ Tamže, s. 111.

³⁵ Tamže, s. 111 – 112.

³⁶ BODNÁROVÁ, Miloslava: *Počiatky reformácie v Košiciach*. In: *Acta facultatis Philosophiae Universitatis Šafarikanae, Historia* 3, 1994, s. 39.

³⁷ tamže

³⁸ Výseky prešovských mestských účtov súvisiacich so školou pozri v BÉKEFI, R.: *A népoktatás története*, s. 261—267. Časti bardejovských mestských a farských účtov tamže, s. 250, 272, 296 – 303 a 330. Účty týkajúce sa školy v Spišskej Novej Vsi tamže, s. 374 – 376.

³⁹ tamže, s. 110, 248 a 351.

⁴⁰ tamže, s. 116 a 118, výňatky z pôvodných dokumentov s. 376, 377 a 396.

⁴¹ Kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska I, A – O*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 116.

⁴² Okrem spomínaných je niekoľko košických študentov je doložených aj na talianskych univerzitách: 2 v Bologni, 4 v Padove, 4 vo Florencii, po jednom v Ríme, Ferrare, Perugii a Siene. Spracované na základe

úroveň druhostupňovej školy a prednášali sa na nej i niektoré predmety artistickej (filozofickej) fakulty.⁴³ Podobne ako o mestskej škole sa ani o dominikánskej kláštornej škole nezachovalo veľa informácií. Meno jedného z jej profesorov, skriptora Vavrince zo Stropkova (*Laurentius de Stropka*), sa spolu s rokom 1468 zachovalo v odpise kódexu pre dominikánsky kláštor v Budíne.⁴⁴ Okrem Vavrince sú podľa mena známi aj ďalší kláštorní pisári Michal Slovák a Ján z Košíc (*Janusch Dijack, Dyak*), ktorí tiež mohli pôsobiť v škole.⁴⁵

Košický dominikánsky kláštor bol známy svojou skriptorskou a iluminátorskou dielňou a bohatou knižnicou, z ktorej jednotlivé kusy sa napríklad zachovali v zbierkach knižníc v Norimbergu, Viedni, Budapešti, Krakove a Albe Iulii.⁴⁶ S kláštorami v uvedených mestách mali košickí dominikáni bohaté kultúrne kontakty.

Okrem dominikánskej kláštornej knižnice sa zbierkou kníh mohla pochváliť aj mestská fara a radnica. Roku 1522 v testamente syn mestského notára Štefana Ján Seydel rozdelil podľa zamerania zbierku kníh po svojom otcovi medzi dominikánsky kláštor, radnicu a mestskú faru.⁴⁷

O prípadnej škole ďalšieho mníšskeho rádu usadeného v meste – františkánov – sa nedochovali žiadne záznamy ani indície.

Z troch stredovekých uhorských univerzít (v Pécsi – Päťkostolí, Bratislave a Budíne) sa nedochovali záznamy o zapísaných študentoch. Nemôžeme si teda vytvoriť obraz o počte ich študentov pôvodom z Košíc. Aj kvôli ich krátkej existencii odchádzali uhorskí študenti najmä na zahraničné univerzity. Ich počty sa zvýšili po vzniku Karlovej univerzity v Prahe (1348), univerzity v Krakove (1364) a Viedni (1365). Kultúrne i geograficky najbližšou bola pre študentov z východoslovenských miest univerzita v Krakove. Tu bolo imatrikovaných (zapísaných) do roku 1526 z približne 900 uhorských študentov 151 študentov pôvodom z Košíc.⁴⁸

Podľa analýzy I. Caprošovej košickí študenti získali titul bakalára v priemere po dvoch až piatich rokoch univerzitného štúdia, čo naznačuje dobrú úroveň ich predchádzajúceho vzdelania, ktoré získali pravdepodobne na niektorej z košických mestských škôl.⁴⁹

Na viedenskej univerzite sa podarilo odhaliť 48 študentov s miestom pôvodu Košice.⁵⁰ Do matrík právnickej a filozofickej fakulty Karlovej univerzity boli do konca stredoveku zapísaní piati pôvodom košickí študenti.⁵¹

VERESS, Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, 1221 – 1864*, Budapest: Akadémia, 1941, 704 s.

⁴³ SOPKO, Július: *O školstve a vzdelanosti*, s. 179 – 180.

⁴⁴ Kol.: *Slovenský biografický slovník, VI. Zväzok T – Ž*. Martin: Matica Slovenská, 1994, s. 245 – 246. ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína: *Vavrínek zo Stropkova*. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Ed. Julius Pašteka. Bratislava : Lúč, 2000, s. 1454. Bližšie ku kódexu pozri v *Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku*. Ed. Július Sopko. Martin: Matica Slovenská, 1982, s. 186 – 188, č. 331.

⁴⁵ ŠTULRAJTEROVÁ, K.: *Michal Slovák*. In: *Lexikón*, s. 922. ŠTULRAJTEROVÁ, K.: *Ján z Košíc*, tamže, s. 581.

⁴⁶ WICK, V.: *Dáta k dejinám*, s. 10.

⁴⁷ *In habitatione doleatoris ad pedes lecti est cista, in ea contiaentur libri antiqui patris qui videri dentur, quod pro civitate alicujus utilitatis sint ad pretorium dentur, qui vero ad ecclesiam, ecclesie bte Virginis deputentur et ex istis in eadem cista ceteri libri si qui studiosi reperiuntur eis dividantur*. WICK, V.: *Dóm sv. Alžbety*, s. 48. Tituly ani počty kníh nie sú uvedené.

⁴⁸ CAPROȘ, Iulia: *Košickí študenti na univerzite v Krakove v 15. a na začiatku 16. storočia*. In: *Historický časopis*, roč. 55, č. 2, r. 2007, s. 250.

⁴⁹ Tamže, s. 259.

⁵⁰ TÜSKÉS, Anna: *Magyarországi diakok a Bécsi egyetemen 1365 – 1526: Students from Hungary at the University of Vienna 1365 – 1526*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltár, 2008, s. 12.

Hoci sa o škole/školách v rámci mesta Košice do konca stredoveku nedochovalo veľa priamych informácií, o ich vysokej úrovni svedčí niekoľko skutočností, napríklad vysoký počet študentov z mesta na blízkyh univerzitách, najmä krakovskej, či ich významní pedagógovia a absolventi.

Použité pramene a literatúra

- Acta Iudicaria Civitatis Cassoviensis 1393 – 1405. Das älteste Kaschauer Stadtbuch.* Ed.: Ondrej R. Halaga. München: R. Oldenbourg Verlag, 1994, 468 s.
- BÉKEFI, Rémi: *A népoktatás története Magyarországon 1540-ig.* Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akademia, 1906, 558 s.
- BODNÁROVÁ, Miloslava: *Počiatky reformácie v Košiciach.* In: *Acta facultatis Philosophiae Universitatis Šafarikanae, Historia* 3, r. 1994, s. 38 – 49.
- CAPROȘ, Iulia: *Košickí študenti na univerzite v Krakove v 15. a na začiatku 16. Storočia.* In: *Historický časopis*, roč. 55, č. 2, r. 2007, s. 249 – 266.
- CAPROȘ, Iulia: *Students from Košice at foreign universities before and during the reformation period in the town. Doctoral Thesis.* Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies, 2010, 355 s.
- DUCHONĚ, Jozef: *Relation 1603/1604. Významný prameň k dejinám Košíc.* In: *Historica Carpatica*, zborník Východoslovenského múzea v Košiciach, roč. 34, r. 2003, s. 105 – 125.
- GOFF, Jacques le: *Peníze ve středověku. Historicko – antropologická studie.* Praha: Mladá Fronta, 2012, 184 s.
- HALAGA, Ondrej R.: *Archív mesta Košíc. Sprievodca po fondoch a zbierkach.* Praha: Archivní správa ministerstva vnitra, 1957, 173 s.
- HALAGA, Ondrej R.: *Najstaršia košická mestská kniha z rokov 1393 – 1405.* In: *Slovenská archivistika*, roč. 13, č. 2, 1978, s. 63 – 103.
- HALAGA, Ondrej R.: *Počiatky Košíc a zrod metropoly.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1993, 436 s.
- JUCK, Ľubomír: *Výsady miest a mestečiek 1.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984,
- KEMÉNY, Lajos: *Kassa város régi számadáskönyvei. 1431 – 1533.* s. 1.: Nyomtatta Benkovits Gusztáv Kassán. Maurer Adolf bizomány, 1982, 154 s.
- KEMÉNY, Lajos: *Az oktatásügy története Kassán 1394 – 1599.* In: *Történelmi közlemények Abauj – Torna vármegye és Kassa múltjából. Válogatás az 1910 – 1918 évfolyamok anyagából.* Forró: Abaúji múzeum baráti körének kiadása, 1994, s. 76 – 91.
- KIRST, Jozef: *Erb mesta Košice: 1369 prvé udelenie erbu mestu v Európe.* Košice: Archív mesta Košice, 1994, 23 s.
- Kol.: *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1, A – O.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, 744 s.
- Kol.: *Slovenský biografický slovník, VI. Zväzok T – Ž.* Martin: Matica Slovenská, 1994, 660 s.
- Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska.* Ed. Julius Pašteka. Bratislava: Lúč, 2000, 858 s.
- NOVÁK, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku. I. zväzok A – M.* Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 2008, 720 s.
- POLLA, Belo: *Košice – Krásna: K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom.* Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1986, 346 s.

⁵¹ CAPROȘ, Iulia: *Students from Košice at foreign universities before and during the reformation period in the town. Doctoral Thesis.* Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies, 2010, s. 96 – 97.

Relation čiže Správa o inšpekcii stavu mesta Košice vypracovaná v rokoch 1603 – 1604 na príkaz Jeho Milosti arcivojvodu Mateja a realizovaná komisiou pod vedením generála, kapitána Horného Uhorska, Jána Jakuba Barbiana grófa de Belgiojoso. Ed. a trans.: Jozef Duchoň. Košice: Východoslovenské múzeum v Košiciach, 2000, 164 s. rukopisu v elektronickej podobe.

SLEZÁKOVÁ, Miroslava – NÁDASKÁ, Katarína: Košice. In: *Lexikón stredovekých miest.* Ed. Martin Štefánik – Ján Lukačka: Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 194 – 216.

SOPKO, Július: O školstve a vzdelanosti na Slovensku v stredoveku. In: *Historický časopis*, roč. 36, č. 2, 1988, s. 175 – 197.

Stredoveké latinské kódexy slovenskej proveniencie v Maďarsku a Rumunsku. Ed.: Július Sopko. Martin: Matica Slovenská, 1982, 404 s.

TÜSKÉS, Anna: *Magyarországi diakok a Bécsi egyetemen 1365 – 1526: Students from Hungary at the University of Vienna 1365 – 1526.* Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltár, 2008, 481 s.

URBANOVÁ, Norma: *Základy stredovekých miest – urbanistická štruktúra.* In: *Gotika: Dejiny slovenského výtvarného umenia.* Ed. Dušan Buran. Bratislava: Slovart, 2003, s. 71 – 85.

VAJCIK, Peter: *Školstvo na Slovensku v XVI. storočí.* Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1955, 179 s.

VARSÍK, Branislav: Osídlenie Košíc a ich okolia vo svetle dvoch neznámych listín z prvej polovice 13. stor. In: *Historický časopis*, roč. 8, č. 4, r. 1960, s. 557 – 570.

VERESS, Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai, 1221 – 1864.* Budapest: Akadémia, 1941, 704 s.

WICK, Vojtech: *Dóm svätej Alžbety v Košiciach,* Košice: vl. n., 1936, 439 s.

WICK, Vojtech: *Dáta k dejinám košických dominikánov.* Košice: tlačou kníhtlačiarne „sv. Alžbety“ úč. spol. v Košiciach, 1932, 47 s.

Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. je absolventkou odboru história na Filozofickej fakulte UK. Po doktorandskom štúdiu na Historickom ústave SAV nastúpila ako kurátorka do Múzea školstva a pedagogiky.

miroslava.slezakova@cvtisr.sk

Recenzoval Vladimír Michalička

PEDAGOGICKÁ ČINNOSŤ LEONARDA STOECKELA

Jana Gašparovičová

Abstrakt: Pedagogická činnosť Leonarda Stöckela, významného hornouhorskeho predstaviteľa reformačného humanizmu wittenberského typu, bola syntézou kresťanského humanizmu a luterskej vierouky v umiernennej Melanchtonovej forme. Stöckelova pedagogická činnosť na bardejovskej škole pozostávala z pedagogickej činnosti – výchovy a vzdelávania chlapcov školy, z organizačnej a riadiacej rektorskej práce, z tvorby koncepcie vzdelávania školy a publikačnej činnosti v oblasti vzdelávania – autorstva učebníc, školskej drámy, pedagogických dokumentov, apológií všeobecného i hudobného vzdelávania.

Kľúčové slová: Pedagogická činnosť L. Stöckela, rektorská činnosť L. Stöckela, koncepcia vzdelávania, Stöckelova pedagogická tvorba

Úvod

Leonard Stöckel, spoluzakladateľ protestantského školstva 16. storočia na území Horného Uhorska, pôsobil dvadsaťjeden rokov (1539 – 1560) ako rektor bardejovskej humanistickej školy. Jeho zásluhou sa škola, ktorá formovala a vzdelávala významných pedagógov, literátov, vedcov, predstaviteľov svetskej a cirkevnej správy pôsobiacich nielen v oblasti Uhorska, ale aj v širšom stredoeurópskom priestore, stala dôležitou vzdelávacou inštitúciou uznávanou doma aj v zahraničí, v oblastiach etablojúceho sa protestantizmu. Leonard Stöckel – *praeceptor Hungariae* – bol autorom pedagogických dokumentov a učebníc protestantského školstva: prvého zachovaného pedagogického dokumentu *Leges scholae Bartephensis*, učebnice etiky *Apophthegmata illustrium virorum expositione Latina et rhythmis Germanicis illustrata per Lenartum Stoeckelium scholae Bartphanæ rectorem*, učebníc *De Musica I*, *De Musica II*, *Aritmetica*, autorom prvej školskej drámy *Historia von Susanna*. Apológiu vzdelávania predstavuje jeho *Annotationes locorum communium doctrinae Christianae Philippi Melanchtonis*.

1 Leonard Stöckel – rektor bardejovskej školy

Pri obsadzovaní miest rektorov na protestantských školách 16. storočia sa magistráty často obracali na kolísku luteránskeho učenia – univerzitu vo Wittenbergu, so žiadosťou o odporúčenie alebo zaslanie vhodného kandidáta. Bardejovský magistrát si želá, aby miesto rektora na škole prijal ich štipendista Leonard Stöckel, ktorý sa v tom čase zdržoval vo Wittenbergu, kde pomáhal Melanchtonovi v prácach na univerzite a pôsobil ako vychovávateľ v rodine kurfirsta Jána Fridricha. Melanchton v mene Stöckela žiada zástupcov Bardejova v liste 23. februára 1538 o oddialenie odchodu Stöckela z Wittenbergu a odporúča im za rektora Bartolomeja z Mansfeldu.¹ Magistrát listom z 11. januára 1539 opätovne žiada Stöckela o prevzatie rektorstva na bardejovskej škole, na čo im Stöckel odpovedá listom 4. marca 1539: „*Slovoutní, ctihodní, múdri, mne naklonení milí páni! Váš list datovaný 11. januára som dostal 22. februára spolu s priloženými pätnástimi florénmi. Dúfam, že nebudete musieť banovať, za touto, ani inou podporou... „Hoci vysokoučený pán Filip Melanchton tentoraz nie je doma, lebo ho viažu povinnosti ku kniežatú, jednako pevne dúfam, že prejaví svoju žičlivosť voči mne, prihlíadnuc na Váš list a neprestajné žiadosti, aby som sa podľa Vašich túžob ukázal u Vás, čo sa mi mimoriadne páči a s čím som uzrozmnený... „Takže čoskoro po Veľkej noci sa vydám na cestu k vám spolu s Martinom kníhkupcom z Krakova...“²*

¹ HAJDUK, A.: *Leonard Stöckel. Život a dielo*, s. 9.

² List II, In *Listy Leonarda Stöckela*, s. 75 – 76.

Stöckel nastupuje na miesto rektora 18. júla 1539,³ funkciu zastáva dvadsaťjeden rokov (s výnimkou polročného pobytu v Kežmarku), svojej škole ostáva verný až do svojej smrti v roku 1560. Nedostatočné finančné a morálne ohodnotenie učiteľov spôsobovalo, že práca v školských službách bola často iba prvým stupňom kariéry vzdelancov a učitelia a rektori škôl vymieňali svoje pôvodné učiteľské povolanie za výhodnejšie platené miesta v štátnej alebo cirkevnej správe. S týmto fenoménom sa stretáme i u rektorov, učiteľov a žiakov bardejovskej školy. Výhodnejšie pracovné ponuky dostáva i Leonard Stöckel; štyri roky po nástupe na rektorské miesto v Bardejove delegácia cirkevnej obce mesta Mansfeld navštívila Melanchtona s naliehavou prosbou, „*aby sme Ťa (Stöckela) povzbudili k prijatiu cirkevnej správy v Mansfelde, aj keď teraz skvelo a užitočne slúžiš svojej vlasti.*“⁴ Melanchton povzbudzuje svojho žiaka k prijatiu miesta, Stöckel ponuku odmieta a v liste 12. júna 1545 Melanchtonovi píše: „*Môj milý učiteľ v prípade Vášho pozvania predostretého v mene Mansfeldčanov som v zajatí úzkostlivých úvah, ktoré ma mučia... na jednej strane ma pomkýňa autorita Tvoja i pána Luthera, ktorú ja od Božej neoddeľujem, na druhej strane naliehavá potreba našich cirkví. Sú totiž také osirenú, bez vzdelanosti, bez kazateľov, takže nijaký čestný človek nemôže potlačiť slzy. A dajakých patrónov veru horko-ťažko nájdeš, ktorí by cítili aspoň nejakú starosť o náboženstvo a vzdelanie.*“⁵ O pomoc v oblasti vzdelanosti žiadajú i zástupcovia rady z Levoče,⁶ Stöckel túto pracovnú ponuku aani ďalšie ponuky na miesto rektora školy do Košíc a Banskej Štiavnice neprijíma.⁷ Cíti zodpovednosť voči svojmu „osirenému“ mestu, učiteľské povolanie chápe ako poslanie, nie ako prvotnú pozíciu kariéry vzdelaného muža, čo potvrdzuje jeho korešpondencia, ale i anekdoty z jeho chrestomatie Výroky slávnych mužov, ktoré venoval otázkam vzdelávania. V listoch č. 1, 2, 7, 17, 31, 34, 40 zaradených do Epistulae uvádza, že: „*Boh rozhodol o tom, že nie je povolaný ku svetskej vláde, ale vyučovať Jeho slovo a iné umenia. Sučiteľským povolaním teda neslobodno zaobchádzať ľahkomyselne a zanedbávať ho ani pre prípadné iné povinnosti.*“⁸ Sám o sebe neváha povedať, že starostlivosť o školu kládol na prvé miesto. Vo Výrokoch slávnych mužov, v anekdote 165, výrokom Sokrata, učiteľa, potvrdzuje, že „*občianskej pospolitosti býva osožnejší ten, kto mnohých ľudí robí schopnými, aby mali účasť na správe štátu, než ten, kto sám vládne.*“ Platnosť výroku následne zosilňuje pripojeným nemeckým veršom: „*Kto nechce riadiť úrady a má tu uvedené dôvody, že pri výučbe vytrvá, ten dobrý, čestný zámer má.*“⁹ Stöckel pokladá za najlepších učiteľov vlastných učiteľov, ktorý vyučujú žiakov vo svojej krajine a v meste, z ktorého pochádzajú, lebo ako vyjadruje vo výroku 1, „*nikto nemôže hocikoho iného vzdelávať lepšie ako ten, kto najlepšie pozná jeho povahu a o kom dotýčný vie, že mu je naozaj verne oddaný.*“¹⁰ Tomuto chápaniu učiteľa ostáva verný.

Stabilita a úspešný rozvoj bardejovskej školy bola podmienená Stöckelovým chápaním učiteľského povolania, predovšetkým však pečat'ou Stöckelovej osobnosti. Stöckel nebol predstaviteľom stredovekého trestajúceho pedagóga s odstupom k žiakom, naopak, i keď v Zákonoch bardejovskej školy nájdeme zmienku o fyzickom trestaní, prevažuje v nich pozitívna motivácia študentov formou odmien a pochvál. Zo zachovanej Stöckelovej korešpondencie sa dozvedáme, že Stöckel žiadal v piatich listoch mestské magistráty o podporu svojich študentov na štúdiách a odporúčal svojich študentov do priazne.¹¹ Jeho

³ PETROVIČ, J.: *Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel*, s. 102. ; KOKUĽA, A. a kol. c. d., s. 175.

⁴ List X, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 86.

⁵ List XIII, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 95.

⁶ List XII, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 92 – 93.

⁷ HAJDUK, A.: *Leonard Stöckel. Život a dielo*, s. 19.

⁸ ŠKOVIERA, D.: *Studia Stöckeliana*, s. 183.

⁹ STÖCKEL, L.: *Výroky slávnych mužov*, s. 292.

¹⁰ Tamtiež, s. 196.

¹¹ ŠKOVIERA D.: *Epistulae*, č. 33, 35, 39, 43, 49.

žiadosť banskobystrickému magistrátu, aby chránil a podporoval jeho študenta Serafína pred macochou, ktorá spreneverila Serafínovo dedičstvo po otcovi,¹² ďaleko prevyšuje povinnosti učiteľa. Blízky vzťah učiteľa a žiaka potvrdzuje list Stöckela Michalovi Révaiaovi, v ktorom mu odpovedá na jeho prosbu o radu.¹³ Stöckelov vzťah k študentom dokresľuje jeho starostlivosť o ich blaho; pomáhal rodičom pri výbere vhodných súkromných pedagógov, riešil s nimi zdravotné otázky, vzdelávanie a výchovu ich detí.¹⁴ Jeho spätosť so školou potvrdzuje i to, že sám vo svojom príbytku chlapcov ubytovával.¹⁵ I keď informácie o vzťahu Stöckela k žiakom získavame predovšetkým z jeho korešpondencie s uhorským propalatinom Františkom Révaiom, čo by nás mohlo viesť k domnienke o nadštandardnom vzťahu rektora k Révaiovým synom vzhľadom na postavenie ich otca, Stöckel bol sociálne cítiacim človekom a jeho ľudskosť dokazujú i vlastné pedagogické diela. Vo Výrokoch slávnych mužov v anekdote 180 žiada, aby tým, čo sú súci učiť sa, to bolo umožnené i keď nie sú schopní platiť¹⁶; Stöckel sa sám riadil touto zásadou, v ustanovení XV Zákonov bardejovskej školy ponecháva pri deťoch chudobných platenie na zväžení učiteľa,¹⁷ čím umožňoval i bezplatné štúdium žiakov na škole. Blízky vzťah Stöckela ku svojim žiakom a žiakov ku svojmu učiteľovi dokresľuje Schesaeova oslavná reč a početné básne žiakov venované bardejovskému rektorovi.

Potvrdením vynikajúcej povesti školy doma i v zahraničí sú i slová vynikajúcich absolventov školy. Tomáš Fábri uvádza v liste mestskej rade v Bardejove v roku 1567: „*Kedysi na schôdzke vzdelaných mužov vo Švajčiarsku spomínali slávnejšie školy, ktoré sú v rozličných miestach európskych krajín, medzi nimi aj Bardejov a tamojšiu Stöckelovu školu.*“¹⁸ Pozitívne hodnotí školu i bardejovský žiak, neskorší profesor gymnázia v Augsburgu Juraj Heinisch: „*Súdím, že pokiaľ si Bardejov zachová spôsoby Stöckelovho vyučovania, povest' bardejovskej školy nikdy nezanikne.*“¹⁹ Profesori, vzdelaní muži, ale i samotní žiaci vysoko hodnotia úroveň bardejovskej školy, čo potvrdzuje i list Jána Révaia otcovi: „*Aj teraz sa teším, Bohu vďaka, dobrému zdraviu a štúdiu ušľachtilých náuk, v ktorých nás deň čo deň náš dobrý učiteľ vyučuje s veľkou láskou a námahou do takej miery, že keby som od neho nemohol nadobudnúť základy, potom ich nenadobudnem od nikoho iného.*“²⁰

2 Organizačná činnosť bardejovského rektora

Po nástupe do školy začína Stöckel s reorganizáciou školy, venuje sa pedagogickej i organizačnej činnosti. K jeho prvým úlohám prináleží zabezpečenie chodu školy, vytvorenie vhodných materiálnych, personálnych a organizačných podmienok na každodenný školský život. Keďže patrónom bardejovskej školy bol magistrát mesta, musel rektor svoje aktivity vykonávať v spolupráci s predstaviteľmi mesta. Bardejov sa v čase nástupu Stöckela do funkcie rektora môže popýšiť novovybudovanou školou, nachádzajúcou sa v bezprostrednej blízkosti Chrámu sv. Egídia, vytvárajúcou vhodné podmienky na prepojenie vzdelávania a náboženskej výchovy žiakov a učiteľov školy. Finančné zabezpečenie školy bolo spoločnou kompetenciou magistrátu, ale i školského spoločenstva. Príjmy rektora a učiteľov škôl tvoril pravidelný plat od udržiavateľa školy (magistrátu), ďalej príjmy z rekordácií, mendikovania

¹² ŠKOVIERA, D.: *Epistulae*, č.28, s.184.

¹³ List VIII, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 84.

¹⁴ List XVI, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 100.

¹⁵ List III, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 76.

¹⁶ STÖCKEL, L.: *Výroky slávnych mužov*. (Výber), s. 137.

¹⁷ VAJCIK, P. c. d., s. 63.

¹⁸ Tamtiež, s. 61.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ ŠKOVIERA, D.: *Synovia Františka Révaia a bardejovský rektor Leonard Stöckel*, s. 216.

akcidencií a školného. „*Stöckel ako rektor mestskej školy dostával od mesta ročnú mzdu 62 zlatých, ktoré mu boli vyplácané štvrťročne po 15 zlatých a 50 denároch. Miestny farár poberal od mesta 78 zlatých.*“²¹ Platy učiteľov boli nízke, a preto v listinách adresovaných mestským radám sa rektori často sťažujú na nízke platy a neistotu akcidencií.²² Stöckel sa vo svojej korešpondencii magistrátu ponosuje na zlú finančnú situáciu.²³ Príjmy učiteľov, hypodidaskalov a zamestnancov bardejovskej školy zvyšuje účasťou žiakov a učiteľov školy na rekordáciách, mendikovaním a platením školného. Skutočnosť, že rekordácie tvorili zdroj príjmov bardejovskej školy, potvrdzuje odsek II v Prídavkoch *Leges scholae Bartephensis*, v ktorom sa stanovuje, že „*výsada rekordácii nech sa povolí iba tým, ktorí sa rozumejú hudbe, novým po dvoch mesiacoch.*“²⁴ V Zákonoch mendíkov sa dozvedáme, že mendíci sa schádzali o desiatej hodine a mendikovali v Bardejove.²⁵ Zákon XV v *Leges* presne stanovuje výšku školného pre deti mešťanov, šľachticov a cudzích, ktoré musia platiť v prvej až tretej triede každý trimester hypodidaskalovi a učiteľovi. Stanovuje i dvojnásobnú odmenu pri súkromnom vyučovaní učiteľa. Študenti prispievajú i na zakúpenie dreva, opravu oblokov a platia kuričovi.²⁶ Otázka personálneho zabezpečenia školy bola predovšetkým záležitosťou konkrétneho školského spoločenstva. Pokiaľ zriaďovatelia zabezpečovali pre svoje školy vhodných rektorov, ktorí sa starali o školské záležitosti a zároveň reprezentovali mesto, obsadenie školy učiteľmi bolo zvyčajne úlohou rektora. Z *Leges scholae Bartephensis* sa dozvedáme, že škola mala nedostatok učiteľov. Účtovné záznamy mestskej pokladnice potvrdzujú pôsobenie Bardejovčana Jána Hensela, Stöckelovho žiaka, ako hypodidascala v bardejovskej škole v rokoch 1553 – 1554.²⁷ V rokoch 1554 – 1556 tu pôsobil ako hypodidascalus Šimon Gergel, Stöckelov žiak,²⁸ podľa záznamov v účtovnej knihe pôsobil v rokoch 1556 – 1558 Juraj Baran ako rektorov pomocník, synergus.²⁹ Funkciu učiteľa u Stöckela zastával od roku 1557 i wittenberský študent Matej Caban,³⁰ Bartolomej Purlamütz sa stal krátko po Stöckelovej smrti Fabriho hypodidascalom.³¹ Rektorov pomocník mal titul lector a ako chudobný študent si takto vypomáhal na štúdiách.³² V rokoch 1565 za rektorátu Tomáša Fábriho pôsobil ako lektor na bardejovskej škole Severín Škultéty.³³ Chod škôl v 16. storočí zabezpečovali i kantori a oeconomovia. Kantora, ktorého činnosť sa rozdeľovala medzi školu a kostol, mala i bardejovská škola. V prídavkoch Zákonov bardejovskej školy sa dozvedáme, že noví žiaci po zápise u rektora skladali u kantora skúšky z hudobného umenia.³⁴ Schesaeov životopis uvádza, že Stöckel sám aktívne vykonával činnosti patriace do kompetencie kantora,³⁵ až do roku 1546, keď miesto kantora v Bardejove prevzal jeho žiak Ján Hensel.³⁶ Činnosť oeconomia školy sa približovala náplni práci dnešného technicko-ekonomického zamestnanca školy. Zo Zákonov bardejovskej školy vieme, že žiaci prispievali kuričovi šesť peňazí, bližšie jeho činnosť nie je vymedzená.³⁷ Domáci pedagógovia nepatrili

²¹ PETROVIČ, J. c. d., s.104.

²² VAJCIK, P. c. d., s. 32.

²³ List XV, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 100.

²⁴ VAJCIK, P. c. d., s. 66.

²⁵ Tamtiež, s. 66.

²⁶ Tamtiež, s. 64.

²⁷ ŠKOVIERA, D.: *Studia Stöckeliana humanistica*, s. 194.

²⁸ Tamtiež, s. 195.

²⁹ Tamtiež, s. 200.

³⁰ *Biografický lexikon Slovenska I*, s. 14.

³¹ ŠKOVIERA, D.: *Studia humanistica Stöckeliana*, s. 203.

³² RUŽIČKA, V.: *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu*, s. 183.

³³ BERNÁT, L.: *Pastori a učiteľia Trenčianskej, Oravskej a Liptovskej stolice a Bardejov*, s. 195 – 209.

³⁴ VAJCIK, P. c. d., s. 66.

³⁵ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 42.

³⁶ MATÚŠ, F. c. d., s. 366.

³⁷ VAJCIK, P. c. d., s. 64.

k zamestnancom školy, boli však súčasťou školského spoločenstva. Leonard Stöckel v zákone č. XIV *Leges scholae Bartepensis* žiada, aby sa robil rozdiel medzi verejnými a súkromnými pedagógmi a aby títo svojimi aktivitami neznižovali už i tak nízky príjem školy. Rektor aktívne pomáhal rodičom študentov i pri výbere vhodných súkromných pedagógov, ako to dosvedčujú dva zachované listy Františka Révaia a Leonarda Stöckela.³⁸ Škola v 16. storočí, označovaná ako školské spoločenstvo, bola interaktívnym spoločenstvom učiteľa a žiakov, ktorí sa vzájomne dopĺňali. Medzi učiteľmi a žiakmi nebol taký veľký rozdiel ako v novodobom školstve. Žiaci sa aktívne podieľali na činnosti školy, starší žiaci vo funkcii seniorov opakovali učivo s mladšími žiakmi, boli arbitrami pri riešení sporov, vo funkcii dozorcov dávali pozor na dodržiavanie disciplíny v škole. Aktívnou účasťou na rekordáciách pomáhali zabezpečovať financovanie školského spoločenstva. Osobitnú skupinu žiakov predstavovali mendíci, chudobní žiaci, ktorí sa starali o čistotu školy a jej okolia, prislúchovali mladíkom, mendikovaním sa podieľali na získavaní financií pre školu, jej žiakov a zamestnancov. Povinnosti žiakov, seniorov a mendíkov rektor bardejovskej školy presne stanovuje v *Leges scholae Bartepensis*. Stöckel ako rektor školy spolupracoval so zriaďovateľom školy a ním ustanoveným dozorným orgánom kontrolujúcim činnosť škôl. Vo svojich *Prešovských článkoch* z roku 1546 v časti *O školách* žiada, aby sa ustanovili „z pánov senátorov školskí vizitátori pre jednotlivé mestá, ktorí sa každý štvrtok postarajú, aby učitelia niečo nezanedbali a tí istí páni majú učiteľom vyplácať ich plat.“³⁹

Na zabezpečenie organizačného chodu školy zostavil Stöckel hneď po nástupe na školu *Zákony bardejovskej školy, Leges scholae Bartepensis* (1540), predpokladáme, že vytvoril i študijný poriadok školy, ktorý sa však nezachoval. V Zákonoch bardejovskej školy stanovil Stöckel zodpovednosť rektora v nasledujúcich činnostiach: rektor prijíma a zapisuje nových študentov, spolu s učiteľmi vydáva vysvedčenia zaslúžilým žiakom, ktorí v škole strávili nepretržite dva roky,⁴⁰ je konečným rozhodcom v otázkach sporov medzi žiakmi,⁴¹ neprítomnosť žiakov na prednáškach alebo náboženských obradoch sa oznamuje rektorovi⁴²; rektor určuje termín konania deklamácií a dišpút a vedie ich.⁴³ Stöckel určoval učiteľom náplň ich práce (učebné úväzky), v Zákonoch vymedzil povinnosti a kompetencie učiteľov. K jeho ďalším povinnostiam patrilo dozeranie na disciplínu v škole a účasť školy na cirkevných podujatiach. Zastával i funkciu v magistráte mesta, bol členom voleného zboru sto mužov, čo ho však značne vyčerpávalo.⁴⁴

3 Koncepcia vzdelávania

Stöckelova koncepcia vzdelávania sa riadila prvotným cieľom vzdelávania *sapiens et eloquens pietas* (múdra a zbožná výrečnosť) a základnou zásadou *Prima debet esse cura scholasticis timor dei, qui est initium sapientiae*. (Prvou – najprednejšou starosťou scholastikov je bázeň z Boha, ktorá je počiatkom múdrosti). Realizáciu základného výchovno-vzdelávacieho cieľa v školskom živote bardejovskej školy dosvedčujú ustanovenia Zákonov bardejovskej školy a obsah výrokov učebnice etiky, ale i zachovaná Stöckelova korešpondencia. Stöckel v liste Révaiovi oboznamuje miestodržiteľa s tým, že k predmetom vyučovania pripojí „základy zbožnosti, čiže kresťanskej náuky.“⁴⁵ Klasické vzdelanie mladého, cnostného, zbožného človeka s výrečnosťou je podporené pravidelnými dišputami,

³⁸ List VI, VII, *Listy Leonarda Stöckela*, s.80 –83.

³⁹ HAJDUK, A. c. d., s. 70.

⁴⁰ VAJCIK, P. c. d., s. 66.

⁴¹ Tamtiež, s. 63.

⁴² Tamtiež, s. 61.

⁴³ Tamtiež, s. 63.

⁴⁴ List XVII, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 102.

⁴⁵ List IV, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 78.

deklamáciami a divadelnými predstaveniami študentov bardejovskej školy. Rozvoj rečových schopností žiakov prostredníctvom zoznámenia s klasickou rétorikou Cicera podporoval Stöckel vydaním vlastnej učebnice *Compendium Officiorum Ciceronis*. K rozvíjaniu argumentačných schopností (*artes dicendi, scribendi et legendi*) pridal Stöckel u svojich žiakov požiadavku *artes canendi* (umenie spievať). Zásada osvojenia pravidla demonštrovaná na príklade a realizovaná imitáciou žiaka sa používala pri osvojení učiva od základov (čítanie, písanie) až po znalosť gramatiky, rétoriky a dialektiky. V liste bardejovského rektora uhorskému propalatinovi z 23. septembra sa dozvedáme o postupe a metódach, ktoré Stöckel využíva pri osvojovaní si latinského jazyka Révaiových synov. Po dokonalom naučení vzorov skloňovania a časovania podľa Donáta, rektor chlapcov „*povedie k poznávaniu celej gramatiky, ktorej cieľom nie len je ovládanie gramatických pravidiel, ale aj príkladov z najlepších autorov a praktické ovládanie písaného a hovoreného jazyka.*“⁴⁶ Uplatňovanie zásady *multum non multa* (mnoho, nie mnoho vecí) v zmysle podrobného preberania vybraných dôležitých obsahov a nepreťažovania žiakov s množstvom nepotrebných vedomostí nám opäť potvrdzuje Stöckelova pedagogická spisba. Zo Schesaeovej oslavnej reči *Reč opisujúca osobitý príbeh života slávneho muža Leonarda Stöckela, rektora bardejovskej školy, ktorý zomrel dňa 7. júna* sa dozvedáme, že Stöckel dodržiaval pri svojej pedagogickej činnosti zásadu postupnosti, postupoval od jednoduchého k zložitejšiemu, „*látku začal prednášať od ľahkých základov. Nepredčítaval nič iné iba gramatické pravidlá Donáta, katechizmus obsahujúci hlavné časti kresťanskej vierouky a Ezopove bájky, ku ktorým pridával komédie Terentia.*“⁴⁷ Túto zásadu dodržiaval napriek želaniu študentov zaoberať sa s náročnejšími autormi. Pri prednášaní „*diktoval do pera výklad nielen po latinsky, ale takisto po nemecky.*“⁴⁸ Pedagogický systém a ďalšie metodické postupy bližšie približuje Stöckel vo svojej apológii vzdelávania. Stöckel sa ako rektor školy venoval koncepčným otázkam vyučovania; z *Leges scholae Barthephensis* vyplýva, že na bardejovskej škole zaviedol trojstupňový systém vyučovania. Vychádzal pri tom zo skúseností, ktoré nadobudol počas štúdia a vlastnej učiteľskej činnosti v Nemecku a z poznania dobových nemeckých pedagogických dokumentov, predovšetkým z Melanchtonovho saského školského poriadku.

Na základe podrobného rozboru a porovnania Melanchtonovho poriadku so Zákonmi bardejovskej školy a korešpondenciou Stöckela s Františkom Revaiom a jeho synmi a Schesaeovej oslavnej reči, poznatkov z pedagogickej odbornej literatúry sme sa pokúsili o podrobnú charakteristiku trojstupňového systému vzdelávania na bardejovskej škole.

V *prvej triede* sa chlapci učili čítať, písať, osvojovali si základy latinčiny a používali pritom *katechizmus, Catove Disticha* a *Donátovu mluvnicu*. K ich povinnostiam patrilo i spievanie. *V tomto období bola prepracovaná a ustálenejšia iba metodika čítania a jazykového vyučovania.*⁴⁹ Pri čítaní žiaci najprv poznávali písmená v abecednom poradí z tabuliek alebo katechizmu obsahujúceho tabuľky s abecedou. Písmená opakovali v rozličnom poradí, ukazovali ich na tabuľkách a hlásky sa učili správne vyslovovať. Učili sa ich rozoznávať v katechizme na modlitbách ako sú *Otče náš* a *Verím*, potom pristúpili k rozoznávaniu písmen v gramatike Aelia Donáta. Donátova *Ars grammatica* bola najpoužívanejšou latinskou gramatikou v stredoveku. U nás sa používala jej skrátaná forma *Ars minor*, bola napísaná katechetickou metódou a jej obsahom bolo osem častí reči – slovných druhov. V druhej polovici 16. storočia sa na latinských protestantských školách používala i Melanchtonova latinská gramatika maior a minor, o čom sa nám zachovali zmienky v školských poriadkoch a zachovali sa i jej viaceré exempláre v knižniciach

⁴⁶ Tamtiež.

⁴⁷ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 42.

⁴⁸ Tamtiež, s. 43.

⁴⁹ VAJCIK, P. c. d., s. 40.

evanjelických škôl.⁵⁰ Vydanie z roku 1550 obsahovalo štyri časti: ortografiu, prozódiiu, etymológiu a syntax. Po rozpoznávaní písmen v mluvniciach pristúpili žiaci k slabikovaniu, stále si opakovali písmená a po zvládnutí slabikovania a učili súvisle čítať. Stöckel predčítaval state z Donáta,⁵¹ žiaci ukazovali v knihe prečítané slová a potom za učiteľom opakovali čítanie. Učiteľ exponoval jeden alebo dva verše z Cata, deti ich na druhý deň odriekali, pričom sa učili latinské slová a vytvárali si zásobu na rozprávanie. Cvičili, až dokým sa naučili dobre čítať, so slabými žiakmi sa postup opakoval viackrát podľa potreby. Deti sa učili písať tak, že im rektor predpisoval jednotlivé písmená a slová, žiaci ich odpisovali, pričom im rektor pomáhal vedením ruky. Každý deň ukazovali svoje písmo rektorovi. Aby sa naučili latinský jazyk, dostávali od začiatku večer na učenie minimálne dve slová. Deti boli vychovávané k hudbe, každý deň po dvanástej hodine sa spoločne so žiakmi druhej a tretej triedy zúčastňovali na vyučovaní spevu.

Po zvládnutí písania a čítania boli deti zaradené do druhej triedy, ktorej hlavnou obsahovou náplňou bolo vyučovanie gramatiky. Gramatika bola v stredoveku chápaná ako „*brána všetkých vied*“.⁵² Podrobne sa preberali Ezopove bájky, Terentius a Plautove bájky. Terentiasa deti učili naspamäť, pretože už boli schopné zvládnuť väčšie množstvo práce. Rektor musel dávať pozor na to, aby deti neboli preťažované. Ráno sa opakovalo učivo prebrané v predchádzajúcom poobedí, pričom sa precvičovala deklinácia a analyzovali sa konštrukcie. Rektor sa prispôboval schopnostiam a veku detí, pýtal sa detí na pravidlá a príčiny deklinácie. Hodina pred obedom bola vyhradená gramatike: etymológii, syntaxi a prozódii, pričom sa neustále, až do osvojenia si učiva, opakovalo od začiatku. Deti mali pravidlá gramatiky odriekať naspamäť, následne mali precvičovať pravidlá konštrukcií. Poobedie začalo s hudbou. Po večerách rektor vysvetľoval žiakom *Mosellanovu Paedológiu*, potom sa preberali *Erazmove Colloquiá*, pre deti užitočné a výchovné. Tieto sa mali na druhý večer opakovať. Večer, pred odchodom detí domov, sa im napísala myšlienka od spisovateľa, napr.: „*Skutočný priateľ sa spoznáva v nešťastí*“,⁵³ ktorú si zapísali do zošitov a naučili sa ju naspamäť. Pretože sa na ovládanie gramatiky kládol veľký dôraz, požadoval Melanchton: „*Ak rektor túto prácu nezvládne, treba nájsť nového, pretože niet väčšej škody v umeniach vo vedách, ako keď mládež nie je dobre precvičená v gramatike*“.⁵⁴ Vyučovanie náboženstva sa v 16. storočí stalo novým vyučovacím predmetom, predtým sa náboženstvo nevyučovalo ako samostatný predmet.⁵⁵ Saský školský poriadok vyžadoval, aby vyučovaniu náboženstva bol venovaný jeden deň v týždni, v sobotu alebo v stredu.⁵⁶ Stöckel kládol na vyučovanie náboženstva, účasť žiakov na cirkevných obradoch, študovaní obradov, výchove k zbožnosti veľký dôraz. Presvedča nás o tom korešpondencia s Františkom Révaiom, Zákony bardejovskej školy i jeho pedagogická tvorba. Základným – prvým zákonom, bola božia bázeň, z dodržiavania tohto zákona vyplýva Vďaka Bohu a „*prosba o Božiu pomoc a vedenie aj na budúci deň a na celý život, aby plynul v sláve Božej a na úžitok ľudskému pokoleniu*“.⁵⁷ V duchu zásady pietas majú mať deti vyučovanie náboženstva. Majú sa učiť hovoriť. Rektor si mal vypočúť každého pri odriekaní Otčenáša, Verím a desiatich prikázaní a modlitby im správne vysvetliť. Mal deti naučiť veci k správne mu životu, ako sú Božia bázeň, viera, konanie dobra. S požiadavkou Melanchtona, aby sa deti nezaťažovali so spormi v cirkvi, sa stožnil i Stöckel, čo sa odrazilo i v jeho učebnice etiky Výroky slávnych mužov, v ktorej otázkam konfesiónálnych sporov venoval malý priestor. Deťom sa nemalo dovoliť, aby sa

⁵⁰ Tamtiež, s. 42 – 43.

⁵¹ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 42.

⁵² VAJCIK, P. c. d., s. 42.

⁵³ SEHLING, E.: *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts*, s. 171.

⁵⁴ Tamtiež, s. 173.

⁵⁵ VAJCIK, P. c. d., s. 40.

⁵⁶ SEHLING, E., c. d., s. 173.

⁵⁷ VAJCIK, P. c. d., s. 61.

posmievali z mníchov, ako to robili niektorí nešikovní rektori. Chlapci sa venovali žalmom tvoriacim podstatu kresťanskej náuky, ako je žalm 112, 128, 34, 125, 127, 133, tie im mali byť vysvetlené. V tento deň sa má prednášať Mattheova gramatika. Tam, kde boli chlapci väčší, mal rektor vysvetľovať náročnejšie učivo, ktorých obsahom bola druhá epištola Pavla Timotejovi, prvá epištola Jána alebo Šalamúnove výroky. Melanchton kládol dôraz na to, aby sa žiaci nepreťažovali čítaním náročných textov, ako boli Pavol Rimanom, Evanjelium sv. Jána.⁵⁸

Po dobrom zvládnutí gramatického učiva boli žiaci zaradení do tretej triedy. Hodinu po obede cvičili hudbu. Potom sa im mal odprednášať Vergílius, metamorfózy Ovídia, večer Ciceronove officia, Ciceronove epistolas familiares. Ráno sa opakoval Vergílius, na jeho textoch sa precvičovala gramatika, konštrukcie, deklinácie a iné figúry sermonis. Hodina pred obedom bola venovaná precvičovaniu gramatiky. Keď žiaci ovládali dobre etymológiu a syntax, mali sa venovať metriке, aby boli schopní skladať verše. Takéto cvičenia slúžili k porozumeniu textov, diel, spisov, obohacovaniu slovej zásoby a mali veľký význam pre budúce praktické uplatnenie žiakov. Súčasť vyučovania tvorila dialektika a rétorika, ktorých cieľom bolo naučiť žiakov správne a ozdobne hovoriť a písať.⁵⁹ *V dialektike sa nepokročilo ďalej od naučenia sa základných pravidiel Aristotelovej logiky. O rétorike tejto doby píše Žigmund Winter, že bola len akousi štylistikou, teóriou slohu.*⁶⁰ Melanchton zastával názor, že dialektika a rétorika majú rovnakú úlohu vo vyučovaní, lebo obidve zbierajú, rozdeľujú a usporiadajú látku, pričom dialektika pomáha zdôvodňovať a logicky usporiadať myšlienky, rétorika zase učí prednášať a ozdobovať sloh trópmi a figúrami. Žiaci sa učili pravidlá dialektiky a rétoriky naspamäť. Potom tieto pravidlá a vhodné výroky vyhľadávali v klasických dielach, zapisovali si ich a učili sa ich naspamäť. V deklamáciách a dišputách, ktoré sa pravidelne konali i na bardejovskej škole,⁶¹ precvičovali používanie osvojených pravidiel a výrokov.⁶² Žiaci druhej a tretej triedy odovzdávali každý týždeň písomnú prácu vo forme listu alebo veršovej podobe. Stöckel stanovil odovzdávanie prác každý ôsmy deň⁶³ a sám ich opravoval.⁶⁴ Chlapci sa mali rozprávať latinsky (zákon, saský školský poriadok), aj rektor mal rozprávať latinsky vždy, keď to bolo len trocha možné, aby si chlapci na to zvykli a boli k tomu povzbudzovaní.

V Schesaeovom životopise sa dozvedáme, že Stöckel dvakrát do týždňa čítal Lívia, prednášal morálnu filozofiu, predpisoval poslucháčom grécke cvičenia, aby ich takto ľahšie odpisovali.⁶⁵ Matej Rakovský v žalospeve rozširuje počet vyučovaných predmetov o fyziku, etiku, astronómiu, teda o predmety presahujúce obsahový rámec trojstupňového vyučovacieho systému. Tieto skutočnosti nás oprávňujú k domnienke, že Stöckel prvotné humanitné trívium rozšíril na studia humanitatis s piatimi disciplínami, ktoré okrem pôvodných disciplín obsahovalo i poetiku, dejepis a morálnu filozofiu. Objavenie Stöckelových učebníc kežmarského konvolútu (De Musica I, II, Aritmetica) nás utvrdzuje v tom, že obsah vyučovania rozšíril i o predmety quadrívia (aritmetika, hudba, geometria, astronómia). Pôvodnú koncepciu vyučovania jedného jazyka – latinčiny, rozšíril Stöckel neskôr o vyučovanie gréckeho jazyka, najprv pre Révaiových synov,⁶⁶ neskôr základy jazyka vštepoval Stöckel i v rámci spoločného vyučovania.⁶⁷ V druhej polovici 16. storočia sa začal

⁵⁸ SEHLING, E. c. d., s. 172.

⁵⁹ Tamtiež, s. 173.

⁶⁰ VAJCIK, P. c. d., s. 42.

⁶¹ Tamtiež, s. 63.

⁶² SCHESAEUS, Ch., c. d., s. 44.

⁶³ VAJCIK, P. c. d., s. 62.

⁶⁴ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 44.

⁶⁵ Tamtiež, s. 43 – 44.

⁶⁶ Listy IV, *Listy Leonarda Stöckela*, s. 78 – 79.

⁶⁷ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 44.

i na slovenských školách zavádzať päťstupňový systém, predpokladáme, že v bardejovskej škole nedošlo v čase rektorátu Stöckela k ďalšej zásadnej reorganizácii, iba sa rozšíril počet vyučovaných predmetov.

Schaesaeus vo svojej reči komentuje jedinečnosť Stöckelovho pedagogického počinania, jeho usilovnosť, postup, ktorého používanie nebolo známe na žiadnej inej škole. Nevieme však určiť, či išlo o skutočnosť alebo prehnané vyzdvihovanie zásluh Stöckela v zmysle oslavného charakteru reči. *„Keď prišiel do kostola, sám viedol zbor spevákov a všetkých ostatných horlivo nabádal svojim príkladom k spievaniu žalmov Bohu... Po návrate z kostola začal vysvetľovať rečnícke pravidlá alebo nejakú Ciceronovu reč. Potom súkromne vo svojom príbytku múz vzdelával mladíkov z dobrých rodín v gramatike a v zásadách katechizmu. Verejne potom prednášal buď morálnu filozofiu alebo dialektiku. Po obede, od dvanástej až do jednej hodiny, konal s mladíkmi cvičenia z hudby. Potom čítal Ovídia, po tejto hodine opäť súkromne prijímal žiakov. Keď sa začalo zvečerievať, vštepoval chlapcom k ich prospechu Šalamúnove príslovia po nemecky zveršované. Po ukončení večerných modlitieb, dvakrát do týždňa čítal Lívia a dvakrát, keď ho nečítal kvôli nedostatku exemplárov, vlastnoručne vzorovo predpisoval poslucháčom grécke cvičenia, aby ich ľahšie odpisovali. Písomné úlohy žiakov opravoval každý týždeň v istý, na to vybraný deň. ... Vo svojej posluchárni viedol rozpravy o významných kapitolách kresťanskej vierouky.“⁶⁸ V Žalospéve Mateja Rakovského nad smrťou Leonarda Stöckela sa o obsahu vyučovania dozvedáme: „Učil si o tom, čo stojí v dielach mudrcov dávnych, o čom otcovia cirkvi písali za dávnych čias. Čomu nás etika s fyzikou učia, čo planéty značia, aký ma odklon na pásma na zemi vplyv. Ktorá je dobrá viera? Čo uložil do svojich listov apoštol z Tarzu? To všetko plynne si vykladal nám.“⁶⁹ Oproti Schesaeovmu výpočtu disciplín tu nachádzame navyše fyziku (prírodnú filozofiu, astronómiu, patristickú literatúru a listy apoštola Pavla).⁷⁰*

⁶⁸ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 43 – 44.

⁶⁹ RAKOVSKÝ, M.: *Žalospév Mateja Rakovského nad smrťou Leonarda Stöckela*, s. 223.

⁷⁰ ŠKOVIERA, D.: *Studia Stöckeliana humanistica*, s. 173.

Obr.: Bardejovská humanistická škola.

In <http://www.slovensko.iipardubice.cz/fotoalbum/abardejov33.htm>

4 Stöckelova publikačná činnosť v oblasti vzdelávania

Leonard Stöckel po prevzatí funkcie rektora bardejovskej školy musel riešiť otázku zabezpečenia žiakov a školy učebnicami a učebnými pomôckami. Riešenie tejto otázky mu uľahčila vhodná poloha Bardejova (blízkosť Krakova a kontakty miestnych vzdelancov s univerzitou v Krakove), obchodný charakter mesta, ale i živé kontakty bardejovských nemeckých občanov s ich pôvodnou domovinou. Zabezpečenie žiakov učebnicami riešil i vlastným autorstvom, zostavovaním učebníc a pedagogických dokumentov.

Stöckelovu publikačnú činnosť v oblasti vzdelávania predstavujú:

1. *Leges scholae Bartephensis* (1540) – disciplinárny poriadok bardejovskej školy,
2. *Historia von Susanna* (1559) – školská dráma,
3. *Apophthegmata illustrium virorum expositione Latina et rythmis Germanicis illustrata per Lenartum Stoeckelium scholae Bartphana erectorem* (1570) – učebnica etiky,
4. učebnice kežmarského konvolútu (rukopisy), a to:
De Musica I a *De Musica II* – učebnice hudby,
Argumenta de Musica – hudobnoteoretický traktát,
Aritmetica – učebnica matematiky,
5. *Predhovor k všeobecným zásadám kresťanskej náuky* – apológia vzdelávania,
6. *Compendium Officiorum Ciceronis*⁷¹ – nezachovaná učebnica rétoriky.

⁷¹O existencii učebnice *Compendium Officiorum Ciceronis* sa dozvedáme z banskobystrického školského plánu z roku 1574. Žiaci druhej triedy počas odpoľudňajších prác čítali Stöckelov Výber Ciceronových Oficií, bližšie informácie o obsahu a používaní učebnice poriadok neposkytuje. In VAJCIK, c. d., s. 92.

Väčšia časť pedagogických diel Leonarda Stöckela je napísaná v latinskom jazyku, učebnica etiky obsahuje i nemecké verše, dráma *Historia von Susanna* je napísaná v jazyku nemeckom. Počas Stöckelovho života vyšli dve jeho diela pedagogického charakteru, a to *Leges scholae Bartephensis* (1540) a *Historia von Susanna* (1559). Po smrti autora bola v roku 1570 vo Vratislave publikovaná Stöckelova chrestomatia etiky. Učebnice kežmarského konvolútu boli objavené v rukopisnej forme na konci 80. rokov. Pedagogické diela, ktorým patrí v slovenskej pedagogickej histórii primát, majú napriek svojej rozličnosti spoločné črty. Učebnice majú dialogický charakter, v učebniciach kežmarského konvolútu používal autor erotemetickú metódu, pri učebnici etiky využíva metódu virtuálneho dialógu, pomyselný žiak kladie otázku, učiteľ vysvetľuje. V apológii vzdelávania i v časti učebnice *Aritmetica* využíva sylogizmus, ktorý pokladá za matematickú metódu. V Stöckelových prácach sa premieta jeho chápanie podstaty a cieľa výchovy a vzdelávania, v zmysle zásady *docta pietas* výchovu zbožného, vzdelaného, spravodlivého a pre spoločnosť užitočného mladého človeka. Stöckelova pedagogická koncepcia, ktorá sa odzrkadľuje v jeho tvorbe, je zvnútornenou koncepciou vzdelávania, čoho potvrdením sú výchovno-vzdelávacie zásady a metódy, ktoré sa v jednotlivých dielach vzájomne dopĺňujú a potvrdzujú, a tým vytvárajú kompaktný obraz autorovho zachovaného pedagogického diela.

Použitá literatúra a pramene

- Listy Leonarda Stöckela. 1986. (prel. Daniel Škoviera) In NOVACKÁ, M.(ed) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava: Tatran, 1986. s. 73 – 109.
- RAKOVSKÝ, Matej. 1974. Žalospiev nad smrťou pána Leonarda Stöckela z Bardejova. In RAKOVSKÝ, M. *Zobrané spisy* (prel. Miroslav Okál). Bratislav : Veda, 1974. s. 223 – 224.
- STÖCKEL, L. 1986. Výroky slávnych mužov (Výber). (prel. Daniel Škoviera) In NOVACKÁ, M.(ed.) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava: Tatran, 1986. s. 119 – 156.
- STÖCKEL, L. 2008. Výroky slávnych mužov. (prel. Daniel Škoviera) In ŠKOVIERA, D. (ed.) *Latinský humanizmus*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-136-8. s. 191 – 388.
- STÖCKEL, L. 1955. Zákony bardejovskej školy. (prel. Peter Vajcik) In VAJCIK, P. *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: SAV, 1955. s. 59 – 67.
- ŠKOVIERA, D. 1978. Epistulae Leonardí Stockel. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Graecolatina et Orientalia*, VII – VIII. Bratislava: SPN, 1978. s. 265 – 359.

Ďalšia literatúra

- BERNÁT, L.2011. Pastori a učitelia Trenčianskej, Liptovskej a Oravskej stolice a Bardejov. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0315-8. s.195 – 209.
- Biografický lexikón Slovenska, I. (A-B)*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2002, s. 638. ISBN 8089023169.
- HAJDUK, A. 1999. *Leonard Stöckel. Život a dielo*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1999. s. 141. ISBN 80-88827-11-6.
- KOKUĽA, A. – LUKÁČ, A. – TAJTÁK, L. *Dejiny Bardejova*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1975. 521 s.
- MATÚŠ, F. De musica Leonardí Stöckelii. In *Slovenská hudba*, roč. XVII, 1991, roč. 4, s. 360 – 416.

- PETROVIČ, J. 2010. Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0315-8. s. 102 – 110.
- RUŽIČKA, V. 1974. *Školstvo na Slovensku v období neskorého feudalizmu*. Bratislava: SPN, 1974. 410 s.
- SEHLING, E. *Die evangelischen Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts*. Lipsko: O.R. Reisland, 1902. s. 788.
- SCHESAEUS, CH. 1613. Oratio de scribens historiam vitae praecipuam clarissimi viri Leonharti Stöckelii, rectoris scholae Bartphensis. (Reč opisujúca osobitý príbeh slávneho muža Leonarda Stöckela, rektora bardejovskej školy, zbožného človeka, ktorý zomrel dňa 7. júna.) (prel. Matlovič, J.). In MATLOVIČ, J.: *Antická biografía v diele Christiana Schesaea Oratio describe historiam vitae praecipuam clarissimi viri Leonharti Stöckelii*: diplomová práca. Bratislava: FiF UK, 2006. s. 33 – 49.
- ŠKOVIERA, D. 1991. *Studia Stöckeliana humanistica*: habilitačná práca. Bratislava: FiFUK, 1991. s. 219. ŠKOVIERA, D. 2008. Synovia Františka Révaia a bardejovský rektor Leonard Stöckel. 2008.[on-line].[citované2014-01-30] Dostupné na: <http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/Revai/209.pdf>
- VAJCIK, P. 1955. *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: SAV, 1955.

PhDr. Jana Gašparovičová, PhD. pracuje ako odborná asistentka na Fakulte sociálnych vecí Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Vo svojej dizertačnej práci *Leonard Stöckel a jeho vplyv na reformované školstvo na Slovensku* prináša profil pedagóga Leonarda Stöckela, charakterizuje Stöckelovu rektorskú a pedagogickú činnosť, jeho diela pedagogického charakteru, žiakov L. Stöckela a jeho nasledovníka Tomáša Fábriho. Príspevok tvorí súčasť autorkinej dizertačnej práce.

jana.gasparovicova@ucm.sk

Recenzovala Miroslava Slezáková

ĽUDOVÉ ŠKOLY V TOPOĽČANOCH 1918-1935

Adriana Kičková

Abstrakt: Článok načrtáva vývoj dvoch konkrétnych národných škôl, štátnej i cirkevnej, ako vzdelávacích inštitúcií, ktoré v medzivojnovom období poskytovali základné vzdelanie v Topoľčanoch. Prináša pohľad na vybrané právne normy, nariadenia ministerstva školstva, vrátane osobností pedagogického zboru a rodičovského združenia.

Kľúčové slová: Štátna ľudová škola, Rímsko-katolícka ľudová škola, Topoľčany.

Organizácia školskej sústavy sa po vzniku Československej republiky v roku 1918 stala jednou z kľúčových úloh nového štátneho zriadenia. Vzhľadom na predchádzajúce štátne usporiadanie, bolo potrebné zjednotiť vzdelávací systém, keďže odlišnosti panovali na každej úrovni organizácie školskej sústavy, od povinnej školnej dochádzky až po školskú správu. Školská sústava si aj po roku 1918 zachovala trojstupňovú štruktúru. Základ tvorilo tzv. národné školstvo, nižší stupeň, čo predstavovalo tzv. školu obecnú (ľudovú) a vyšší stupeň, čo predstavovalo školu občiansku (meštiansku).¹ Do prvého stupňa patrili aj detské opatrovne. Druhý stupeň predstavovali stredné školy (klasické gymnáziá, reálne gymnáziá, reformné reálne gymnáziá a reálky) a odborné školy (obchodné, priemyselné, špecializované odborné školy podľa priemyselného odvetvia, hospodárske, učňovské, školy pre ženské povolania). Posledný tretí stupeň predstavovali vysoké školy.²

Hlavné zmeny pre národné školstvo sa realizovali po prijatí zákona č. 226/1922 z 13. júla (tzv. Malý školský zákon). Obsahovo pozmenil predchádzajúce normy týkajúce sa nielen obecných (ľudových), ale i občianskych (meštianskych) škôl.³ Zaviedol nový vyučovací predmet - občiansku náuku, nové pravidlá pre obsadzovanie učiteľských miest, koedukáciu detí, povinným predmetom sa stali ručné práce. Zákon súčasne ustanovil povinnú osemročnú školskú dochádzku, hoci na území Slovenska začala platiť až v školskom roku 1927/28 na základe výnosu ministerstva školstva z 26. apríla 1927 č. 45305-I.⁴ Učebné osnovy tzv. normálne pre ľudové školy obsahovali učivo len v hlavných rysoch. Až na ich základe učitelia tvorili podrobné osnovy pre školy, na ktorých pedagogicky pôsobili. V snahe koordinovať ich tvorbu a súčasne získať viac poznatkov z praxe, požiadalo ministerstvo školstva prostredníctvom školských inšpektorátov v marci roku 1932 školy o pripomienky a návrhy k osnovám. V topoľčianskom okrese boli učebné osnovy predebatované na pracovnej schôdzi správcov škôl v dňoch 2. a 8. júna 1932. Júnovú pracovnú poradu viedol okresný školský inšpektor František Kačer. Diskusia sa zameriavala hlavne na obsahovú náplň jednotlivých

¹ Podľa spôsobu financovania sa delili na školy verejné a súkromné. Do prvej kategórie patrili školy, ktoré financoval štát. Medzi súkromné školy sa radili všetky ostatné. Podľa pohlavia sa ďalej školy delili na chlapčenské, dievčenské a zmiešané.

² KÁZMEROVA, Ľubica. Medzivojnové premeny školstva a kultúry. In Ferenčuhová, Bohumila - Zemko, Milan (ed). V medzivojnovom Československu 1918-1939. Bratislava: Veda, 2012, s.156.

³ Do organizácie elementárneho školstva priniesol zmeny výnos Referátu ministerstva školstva v Bratislave č.4451/III. z 26. apríla 1920 a jeho dodatok z 18. mája 1920 č.18720/III. Uvedený výnos a jeho dodatok začal proces zriaďovania škôl štátnych s presne uvedenými podmienkami i poštáťňovania cirkevných a obecných škôl. Správy Referátu ministerstva školstva v Bratislave 1920, s.67. KÁZMEROVA, Ľubica. Medzivojnové premeny školstva a kultúry. In Ferenčuhová, Bohumila - Zemko, Milan (ed). V medzivojnovom Československu 1918-1939. Bratislava: Veda, 2012, s.158.

⁴ Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1927, s. 169 -70. Uvedený výnos obsahoval aj smernice, potrebné na zabezpečenie plynulého prechodu na 8-ročnú povinnú školskú dochádzku, tak pre štátne ako i súkromné školy. Konkrétne opatrenia na plynulý prechod oznamovala každá ľudová škola školskému inšpektorovi, ktorý ich musel schváliť ako dostatočné.

predmetov (čo prítomní správcovia odporúčali pridať alebo naopak vypustiť z textu osnov). Priestor venovali aj časovej dotácii pre jednotlivé predmety (návrhy na zvýšenie či zníženie počtu hodín). Celkovo viedli debatu o spôsoboch a možnostiach zdokonalenia osnov.⁵ Definitívne normálne učebné osnovy pre tento typ škôl boli vydané výnosom ministerstva z 10. júna 1933 č. 67.311/33-I. Do platnosti mali vstúpiť od školského roka 1934/35.⁶ Každá ľudová škola si konkretizáciu učiva podľa učebných osnov spracovávala pre jednotlivé triedy a predmety s ohľadom na vlastné pomery a potreby. Osnovy učitelia tvorili buď prostredníctvom učiteľských porád alebo prostredníctvom učiteľských výborov pod vedením okresného školského inšpektora. Spoločná tvorba zabezpečovala, že náplň predmetov nezabiehala do veľkých podrobností a učitelia dbali pri jednotlivých látkach na medzipredmetové vzťahy. Vypracované podrobné učebné osnovy ľudových škôl schvaľoval okresný školský inšpektor.⁷ Vyučovacie predmety na tomto type škôl tvorili: občianska výchova a náuka, vyučovací jazyk, prvouka, vlastiveda, zemepis, dejepis, prírodopis, prírodospyt - tzv. predmety vecnej náuky, počty s náukou o tvaroch mätických, kreslenie, písanie, spev, telesná výchova, ručné práce chlapčenské, ručné práce dievčenské s náukou o domácom hospodárstve.⁸ Pre potreby názornej a praktickej výučby boli súčasťou tohto typu škôl školské záhrady. Zriaďované boli s ohľadom na miestne pomery. Ich súčasťou mohla byť časť ovocinárska, zelinárska, kvetinová, včelín, v krajoch s tradíciou na pestovanie hrozna - vinič.⁹

Hlavnými vyučovacími pomôckami boli učebnice. Školy, nielen národné, smeli na vyučovanie využívať len učebnice schválené ministerstvom školstva. Učebnice na „skúšku“ boli neprípustné. Za používanie schválených učebníc a učebných pomôcok bol zodpovedný správca školy.¹⁰ Ministerstvo školstva odporúčalo, aby sa na národných školách rovnakého druhu a vyučovacieho jazyka v jednom školskom okrese, používali pokiaľ možno, rovnaké učebnice.¹¹

Modernou súčasťou školskej výučby na národných školách sa od 30.rokov 20.storočia stáva rozhlas, ako didaktická pomôcka. Dané médium, pre školské účely odporúčalo ministerstvo školstva v podobe výnosu z 12. apríla 1933 č.40.664/I. Spočiatku si žiaci jeho prostredníctvom mali vypočuť, napr. príhovor prezidenta, ušľachtilú hudbu či kultúrnu

⁵ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č.12.

⁶ Obsahovali : A) úlohy ľudovej školy, hlavné metódy a zásady, rozvrh hodín (učebnice, domáce úlohy), nepovinné predmety, rozdelenie ročníkov do stupňov-tried a oddelení, informácie pre malotriedne školy a počet týždenných hodín. B) priniesli učebné osnovy pre jednotlivé predmety. Každý predmet mal stanovené úlohy, ktoré mali zabezpečiť jednotný postup pri vyučovaní. Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1933, s. 144.

⁷ Dané osnovy sa týkali škôl s vyučovacím jazykom československým v znení slovenskom. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č.15.

⁸ Zaradenie predmetov do rozvrhu hodín resp. tvorba rozvrhu podliehala schváleniu okresného školského inšpektora. Pri tvorbe rozvrhu sa dodržovali zásady, napr. výučba občianskej náuky nebola v deň, keď sa vyučovalo náboženstvo, matematika nebola v rozvrhu poobede, kreslenie a spev neboli po telesnej výchove atď. Poobedňajšie hodiny sa venovali hlavne ručným prácam či spevu. Jeden učiteľ vyučoval jednu triedu, okrem náboženstva či ručných prác, kde mohol byť ustanovený učiteľ zvláštny. Učitelia sa delili do kategórií - správca školy (riaditeľ), literárny učiteľ (triedny učiteľ), učiteľ náboženstva, učiteľka ručných prác a domácich náuk a vedľajší učiteľ. KRATOCHVÍL, Rudolf – SYNEK, František. Katechizmus slovenského učiteľstva. I. diel. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček, 1934, s.160.

⁹ KRATOCHVÍL, Rudolf – SYNEK, František. Katechizmus slovenského učiteľstva. I. diel. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček, 1934, s. 173-175.

¹⁰ Výnos Referátu Ministerstva školství a národní osvěty z 27.10.1933 č.91405/I-33 obež.č.173.

¹¹ Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1932, s. 210. Učebnice pre národné školy sa mohli meniť iba raz za 5 rokov, skôr len v prípade ak išlo o závažné dôvody vecné alebo metodické. Učebnice, ktoré boli na škole používané, podliehali schváleniu školského inšpektora.

prednášku československého rozhlasu.¹² V neskoršom období už usmernenie ministerstva školstva odporúčalo vhodne skrátiť vyučovacie hodiny, tak aby bolo žiakom umožnené počúvať školský rozhlas. Radilo voliť relácie regionálne, ukážky dramatickej tvorby atď. V tejto súvislosti komisia pre štandardizovanie učebných pomôcok pri ministerstve školstva v Prahe v spolupráci so Zväzom rádiovýrobcov, zostavila po preskúšaní rôznych typov a značiek *zoznam rádioprijímačov*, ktoré najlepšie vyhovovali požiadavkám školského rozhlasu. Vyhovujúce prijímače boli označené nálepkou *STAKO*.¹³

Štátna ľudová škola v Topoľčanoch

Štátna ľudová škola bola zriadená výnosom ministerstva školstva a duchovných záležitostí č. 34.590 z 10. septembra 1885. Slávnostne otvorená bola 12. októbra 1885. Do konca januára roku 1901 fungovala v prenajatých priestoroch, a následne sa presťahovala do vlastnej, novopostavenej budovy. Konštrukcia budovy dokázala odolať aj vojnovému konfliktu, avšak technický stav po roku 1918, zodpovedal prežitým udalostiam. Mesto Topoľčany nechcelo investovať do opráv, čo musel realizovať až topoľčiansky školský inšpektorát. Ďalším problémom, s ktorým škola zápasila bol nedostatok financií. V tomto smere jej pomáhali organizácie ako telocvičný spolok Sokol, ženský spolok Živena, či Československý Červený kríž rozlične veľkými finančnými darmi. Zásadný problém pre školu predstavoval nedostatok vyhovujúcich učebníc a vhodných pedagógov, v dôsledku čoho dochádzalo v pedagogickom zbere k častým zmenám. Napriek problémom, či práve kvôli nim, sa dočasným správcom školy, po roku 1918, stal vtedajší topoľčiansky školský inšpektor Jozef Paulovič. V roku 1923 ho vo funkcii vystriedal učiteľ Stanislav Bargár. Učiteľský zbor v danom čase tvorili Jozef Zachar, Mária Stupková, Hynek Stupka, Ján Boček, Stanislav Bargár a Mária Augustiová.¹⁴ Vzhľadom na vyššie uvedené nedostatky pôvodnej budovy si škola prenajala na základe zmluvy z 30. októbra 1920 za ročné nájomné 1200 Kčs, priestory od vdovy Františky Donay. Svedkami podpisu zmluvy boli Václav Stryhal a Ludevít Matulák. Zmluva však vypršala 30. októbra 1923 a ďalší prenájom majiteľka neobnovila.¹⁵ Dané priestory však boli pre školu potrebné, a preto správca školy opakovane žiadal nadriadených, aby vdove Donay ponúkli vyššie nájomné v sume minimálne 1920 Kčs.¹⁶ Súhlas s čiastkou vydalo obecné zastupiteľstvo až v septembri roku 1928. Následne, s účinnosťou od 1. októbra 1928 sa mesto zaviazalo platiť vyššie nájomné, keďže ako sa uvádzalo v zápisnici zo zasadania zastupiteľstva „*všetky školou povinné deti musia byť zaškolené.*“ K školským

¹² Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1933, s. 83. Neskoršie pribudli ďalšie nariadenia týkajúce sa školského rozhlasu ako obežník Referátu ministerstva školstva v Bratislave z 11. novembra 1935. Odporúčal aby sa školám oznamoval aj čas vysielania školského rozhlasu. Pre národné školy s vyučovacím jazykom československým vysielal rozhlas relácie v pondelok a piatok. Pre školy s nemeckým vyučovacím jazykom vysielal rozhlas v stredu a utorok.

¹³ Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1933, s. 257-258. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

¹⁴ Z pôvodného učiteľského zboru pred vznikom republiky, sľub vernosti republike zložila len Aranka Čertíková Celkovo z učiteľov škôl v Topoľčanoch zložilo prisahu vernosti republike pri spoločnej porade dňa 30. apríla 1919 súhrnne 102 učiteľov a 3 opatrovkyne. Prisahu nezložili nasledovný pedagógovia: Karol Lehotay, Elena Ružinská, Karol Kemény, Ludvig Noghvady, Margita Gašparovičová, Moric Bočnev, František Paulen, Mária Brändstodtovová, Juraj Išlík, Etela Išlíková, Lavrinec Lebisch, Mária Lebischová, Viktor Klačko, Robert Emven, Jozefa Emvesrová, Lujza Pinterová, Alexander Langer, Karol Žoldoš, Hermína Žoldošová, Žigmund Hanus, Gisela Paulusová, Alžbeta Turyová, vdova Viliam Theilová. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919 - 1949, Kronika školského inšpektorátu. WIEDERMANN, Egon et al.: Topoľčany vo vrstvách vekov. Bratislava: Prima Print, 2010, s. 213.

¹⁵ Priestory následne prenajala za 1680 Kčs odboru Matice slovenskej.

¹⁶ Nájomná zmluva bola schválená Referátom ministerstva školstva v Bratislave v podobe výnosu č. 25.538/III. z 13. mája 1921 Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

účelom tak bola znova prenajatá „staronová“ budova od Františky Donay.¹⁷ Zvyšujúci sa počet detí a opätovný nedostatok školského priestoru viedol vedenie školy k zavedeniu striedavého vyučovania, podľa pohlavia, vrátane soboty. Interný pokyn žiadal rodičov aby deti neposielali do školy príliš skoro, keďže rušili vyučovanie v iných triedach. Príchod detí sa odporúčal 10-15 minút pred vyučovaním. Aj napriek prijatým opatreniam problém s nevyhovujúcou školskou budovou naďalej trval. Na danú skutočnosť jasne upozorňovala hodnotiaca správa o stave ľudovej školy z 17. marca 1932. Budova školy podľa inšpekčnej správy nemala byť pre školníka (býval 1 km od školy), chýbala telocvičňa, školská záhrada, dielňa pre ručné práce, kuchyňa i miestnosť pre deti cezpoľné, ktoré ostávali v škole cez obed. Najviac výčítiek správa adresovala stavu hygienického zariadenia. Pre 500 detí boli k dispozícii 2 záchody so 7 kabínkami. Učiteľský zbor vlastné hygienické zariadenie nemal.¹⁸ Ako dočasné riešenie boli, aj na základe negatívnej správy, upravené priestory bývalého mestského hostinca, kam v školskom roku 1934/35 umiestnili štyri triedy ľudovej školy. Havarijná situácia viedla napokon mesto k celkovej rekonštrukcii pôvodných priestorov podľa víťazného návrhu Eugena Skopca.¹⁹ Kolaudácia upravených priestorov sa uskutočnila 4. novembra 1937.

Súčasťou školy a jej správy bolo aj rodičovské združenie. Na štátnej ľudovej bolo založené 5. októbra 1930. Malo 15 volených členov, pričom z učiteľského zboru to boli Stanislav Bargár, Stanislava Beranová, Marta Holzerová, Mária Mišótová, Mária Vacovská-Felcmanová. Z radov rodičov bolo zvolených 5 mužov a 5 žien. Išlo o Ludwiga Mullera, Štefana Kopeckého (obuvník), Štefana Srmana (elektrikár), Václava Stočeka (železničiar), Jana Križana (robotník), Elišku Voženílkovú, Máriu Příhodovú, Margitu Šunalovú, Annu Smatanovú, Teréziu Jánošovou. Predsedom združenia sa stal Ludwig Muller, podpredsedníčkou Margita Šuňalová, tajomníčkou Eliška Voženílková, pokladníkom Václav Stoček a zapisovateľkou Marta Holzerová. Ročné členské predstavovalo 5 Kčs.²⁰ Zasadania združenia na štátnej ľudovej škole sa konali 4 razy do roka. Hlavnou náplňou zoskupenia bola pomoc potrebným žiakom, napr. v podobe ošatenia, teplej obuvi či potravín.²¹ Avšak správa Stanislava Bargára (správcu školy) o činnosti rodičovského združenia z 29. júna 1932 za predchádzajúci školský rok hovorila, že rodičovské združenie na štátnej ľudovej škole sa osvedčilo iba v malo percente. Podľa autora bolo ťažkopádne, nevedelo sa dostatočne odhodlať k väčšej iniciatíve. Text súčasne upozorňoval, že niektorí rodičia ako exponenti istých politických strán prenášali zásady z politiky i do rodičovského združenia, napr. v návrhu na potrebu zvýšenia počtu hodín náboženstva.²² Záujem o združenie zo strany rodičov v nasledujúcich rokoch na danej škole klesal.²³

¹⁷ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č.7.

¹⁸ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

¹⁹ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Okresný notársky úrad v Topoľčanoch 1873-1945, Zápisnice obecného zastupiteľstva 1936.

²⁰ V roku 1932 na valnom zhromaždení bol predsedom rodičovského združenia zvolený Ludevít Haluza (četnícky strážmajster), konateľskou Gabriela Severová a zapisovateľkou Marta Vrábľová. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Národná škola I. Zápisnice - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované

²¹ V školskom roku 1930/31 nakúpili potreby pre chudobných žiakov v sume 678 Kčs. V roku 1932 rozdali 18 kg medu chudobným žiakom. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Národná škola I. Zápisnice - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

²² Správa za školský rok 1935/36, uvádzala, že na valnom zhromaždení združenia v júni 1936 sa zúčastnilo len 8 rodičov. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované. Správca narážal na opatrenie, podľa ktorého učitelia mali starostlivo dbať na to, aby nedošlo na škole k aktivitám, ktoré by odporovali demokratickej ústave štátu. Učitelia sa mali zdržiavať, tak vo vyučovaní ako i v styku so žiakmi, všetkých politických prejavov, ktoré, ako uvádzal výnos ministerstva školstva z 12. apríla 1933 č. 40.659, by mohli „u žiakov budiť zadanie učiteľovej národnostnej, politickej a náboženskej zaujatosti a škodiť výchove znášanlivosti alebo dokonca ohrozovať a podrývať oddanosť k

Rímskokatolícka ľudová škola

Rímsko-katolícka ľudová škola otvorila svoje brány v školskom roku 1864. Počas vojnového konfliktu budovu obsadili maďarskí vojaci, ktorí zničili kompletne vybavenie školy od knižných publikácií až po vyučovacie pomôcky. Skazu dokončila prítomnosť českého vojska od 1. decembra 1918 do 20. januára 1919.²⁴ Z uvedených dôvodov vyučovanie, hoci v spartánskych podmienkach, začalo až vo februári 1919 (navyše v danom čase bol akútny nedostatok vykurovacieho materiálu). Správcom školy sa stal Ján Reško.²⁵ Sľub vernosti republike zložili 11. apríla 1919, správca školy a učiteľky Elena Blahová a Aurélia Halmošová. V roku 1924 vstúpila do učiteľského zboru Terézia Šáteková (Elena Blahová odišla do dôchodku). Dňa 18. decembra 1923 prerokovávala cirkevná vrchnosť návrh obecného zastupiteľstva v Topoľčanoch, podľa ktorého, mesto Topoľčany chcelo odkúpiť budovu rímsko-katolíckej ľudovej školy. Cirkevná vrchnosť návrh odmietla, ale vyjadrila súhlasné stanovisko budovu obci darovať, ak bude pre školu postavená budova nová, vyhovujúca všetkým potrebám školským. Obec protinávrh dňa 22. decembra 1923 prijala. Školská budova mala byť postavená na pozemku na Mudroňovej ulici.²⁶ Plány i rozpočet boli schválené v marci 1924, samotná budovala sa postavila pod vedením staviteľa a architekta Ing. Eduarda Bothe.²⁷ Po dostavbe mala škola 5 tried, 1 kabinet, 1 zborovňu, 1 byt pre správcu, 1 byt pre učiteľa, 1 byt pre školníka. Celková suma vydaná na stavbu predstavovala 400.000 Kčs.²⁸ Slávnostného otvorenia sa nová budova dočkala 13. septembra 1925 za prítomnosti významných hostí, napr. poslanca Jozefa Siváka, topoľčianskeho farára Michala Bubniča či dekana z Nadlíc Jakuba Jurika vrátane slávnostných príhovorov uvedených.²⁹ Podľa inšpekčnej správy z 6. apríla 1927 škola i budova po stránke pedagogickej i materiálnej vyhovovala všetkým platným predpisom. Hlavným odporúčením pre pedagogický zbor bolo aby sa učitelia pri výučbe neuspokojovali len s jednoslovnou odpoveďou detí. Mali dbať na odpovede v celých vetách, aby deti nadobudli čistotu a presnosť v reči.³⁰

Napriek novej budove sa počet žiakov v škole zvyšoval. Pribudli preto nové posily do pedagogického zboru. Konkrétne išlo o Róberta Žáka³¹ a Idu Hencovú (neskoršia Skureková).

Československej republike“. Podobné opatrenia sa vzťahovali aj na žiakov. Mali zakázanú agitáciu, či už tlačou alebo inak. Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1933, s. 81. KRATOCHVÍL, Rudolf – SYNEK, František. Katechizmus slovenského učiteľstva. I. diel. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo O. Trávníček, 1934, s.56-57.

²³ Doplňujúce usmernenie Referátu v Bratislave v podobe obežníka č. 27 z 20. februára 1933 odporúčalo, aby si rodičovské združenia dávali len také úlohy, ktoré zvládnu vlastnými silami. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č. 17.

²⁴ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy.

²⁵ Ján Reško - narodil sa 16. marca 1884 v Merašiciach, ľudovú školu i meštiansku navštevoval v Hlohovci. Od 1899 do 1903 navštevoval učiteľský ústav v Modre. Od 9. októbra 1910 vo funkcii správcu rímsko-katolíckej ľudovej školy v Topoľčanoch až do roku 1939. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy

²⁶ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy.

²⁷ Stavalo sa od 6. októbra 1924 do 5. septembra 1925. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika mesta Topoľčany 1921-1948 II. diel.

²⁸ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

²⁹ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy.

³⁰ Výhrady mal školský inšpektor Jozef Paulovič, len k nedostatočnému počtu lavíc v I. triede, kde 84 detí muselo sedieť v laviciach po tri deti, hoci lavice boli určené len pre deti dve. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

³¹ Róbert Žák - narodil sa 25. októbra 1910 v Topoľčanoch, kde navštevoval tak ľudovú ako i meštiansku školu. Učiteľský ústav vyštudoval v Leviciach v rokoch 1925 až 1929. V roku 1931 zložil skúšku učiteľskej spôsobilosti. Pedagogicky pôsobil najprv v Hrušovanech a potom v Topoľčanoch. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy.

Obaja sa prihlásili na základe oznamu v dennej tlači.³² Voľné učiteľské miesta (učiteľské stanice) sa inzerovali v dobových novinách pod názvom súbehy. V prípade Idy Hencovej sa na inzerované miesto prihlásilo 5 uchádzačiek - Ida Hencová, Zlatica Kleinová, Gabriela Korperová, Elena Majeská a Anna Paquorova. Z prihlásených uchádzačiek najviac hlasov od členov výberovej komisie, celkovo desať, získala dňa 26. septembra 1929, Ida Hencová.³³ V roku 1930 pribudla do učiteľského zboru Zlatica Kleinová. V roku 1933 bol publikovaný súbeh na ďalšiu učiteľskú stanicu. Na základe oznamu v denníku Slováč sa prihlásili 4 uchádzači - Janka Laudonová,³⁴ Štefan Havalda, Andrej Deptra a Jozef Škarba. Hoci oznam vyslovene uvádzal, že prednosť majú muži, bola 30. augusta 1933 komisiou zvolená Janka Laudonová.³⁵ Akokoľvek sa pedagogický zbor rozširoval, počet žiakov rástol. Budova prestávala kapacitne vyhovovať. (v piatich učebniach bolo umiestnených 9 tried v školskom roku 1933/34). Aj z uvedených dôvodov sa začalo uvažovať o vytvorení *rímskokatolíckej dievčenskej ľudovej školy*, ktorá by bola umiestnená vo vlastnej novej budove. Zámer podporilo aj mestské zastupiteľstvo. Výstavbu budovy realizoval staviteľ Alexander Pflugler z Piešťan. Základný kameň bol slávnostne položený 22. júla 1934. Finančnú subvenciu na stavbu vo výške 80.000 Kčs poskytol aj krajský výbor v Bratislave. Dvojposchodová stavba po dokončení (december 1934) slúžila dvojakému účelu - ako školská budova ale súčasne aj ako kláštor pre rádové sestry Kongregácie chudobných školských sestier rádu Notre Dame.³⁶ Kláštorňa časť bola vysvätená vo februári, školská časť 6. októbra 1935 za prítomnosti hostí, s prejavom vystúpil aj dr. Jozef Tiso.³⁷ Ako učiteľsky tu pôsobili sestry Kongregácie chudobných školských sestier rádu Notre Dame, Mária Engelberta Alžbeta Kokodičová z Kláštora pod Znievom, Mária Polykarpata Menclová z Trenčína. Obe nastúpili miesto 1. septembra 1934. Neskôršie pribudli Mária Beňadika Gizela Dolinská, Mária Svatomíra Terézia Weidengerová.³⁸ Ani pre jednu uvedenú učiteľku nebol vypísaný verejný súbeh na obsadenie miesta. Obe školské stanice (miesta) boli obsadené tzv. pozvaním konkrétnej osoby.³⁹

³² Ida Skureková - narodila sa ako Ida Hencová 20. mája 1909 v Topoľčanoch. Navštevovala ľudovú i meštiansku školu v Topoľčanoch. Od roku 1924 do roku 1928 navštevovala štátny učiteľský ústav v Leviciach. Skúšku učiteľskej spôsobilosti zložila v roku 1931. Pôsobila najprv na rímsko-katolíckej ľudovej škole v Prašiciach, od októbra prešla na rímsko-katolícku ľudovú školu v Topoľčanoch.

³³ Inzerát na danú učiteľskú stanicu v denníku Slováč z roku 1929 v čísle 213 a 216 znel nasledovne: „*Rímsko-katolícka školská stolica v Topoľčanoch vypisuje súbeh na dve novozriadené (VI .a VII.) dočasné učiteľské stolice na školský rok 1929/30. Plat od cirkvi á 1200 Kčs.- bytné a ostatná štátna podpora. Žiadosti do 25. septembra 1929 treba poslať na rímsko-katolícku školskú stolicu v Topoľčanoch. Zvolení musia 1. októbra 1929 zaujať učiteľskú stanicu.*“ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

³⁴ Janka Laudonová - narodila sa 9. júna 1909 v Topoľčanoch, kde navštevovala ľudovú i meštiansku školu. Učiteľský ústav vychodila v Trnave v rokoch 1928 až 1932, skúšku učiteľskej spôsobilosti vykonala v Banskej Bystrici. Pôsobila najprv v obci Kovarce, potom Chrabrany. Od 1. septembra 1933 nastúpila do Topoľčian. Zomrela 13. mája 1936. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy.

³⁵ Inzerát v denníku Slováč č. 191 z roku 1933 znel: „*Rímsko-katolícka školská stolica v Topoľčanoch(okres Topoľčany) vypisuje súbeh na IX. novozriadenú dočasnú učiteľskú stanicu. Plat od cirkevnej obce ročite 1200 Kčs.- bytné 360 Kčs., záhradné 30 Kčs., štátna podpora. Vyučovacia reč slovenská. Prednosť majú mužskí. Nutnou podmienkou je známka z náboženstva rímsko-katolíckeho. Lehota súbehu 30. augusta 1933. Riadne vystrojené žiadosti treba podať na správu rímsko-katolíckej školy v Topoľčanoch. Stanicu treba zaujať 1. septembra 1933.*“ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

³⁶ Zmluva o pôsobení rádu na škole bola podpísaná 12. júna 1934. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

³⁷ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, Kronika mesta Topoľčany 1921-1948. II. diel.

³⁸ Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č.18.

³⁹ Ustanovenie učiteľa pozvaním, bez konkurzu (vypísania súbehu) a následnej voľby najlepšieho kandidáta povoľoval Referát ministerstva školstva len po starostlivom zdôvodnení. Výnos Referátu ministerstva školstva č. 60.100/1-I z 31. mája 1933. Od januára 1937 bol katolíckemu učiteľstvu odporúčaný pedagogicko-didaktický

Dňa 26. októbra 1930 bolo na ľudovej škole zriadené rodičovské združenie.⁴⁰ V prípade katolíckych škôl vnútorný predpis odporúčal ich širšiu spoluprácu s lokálnou charitou, keďže práca rodičovského združenia bola „*ľudomilná, charitná, obsahovala skutky milosrdenstva a lásky bližnému...a napomáhala spoločnými silami chudobným žiakom tej ktorej školy*“⁴¹ Valné zhromaždenie rodičov zvolilo v decembri 1930 tzv. výbor rodičovského združenia, ktorý sa skladal z predsedu Jána Marčeka, tajomníka Róberta Žáka, pokladníka Ignáca Schenkmayera. Členmi boli Jozefína Janovičová, Mária Pechová, Jozefína Peterková, Juraj Krištof, Rudolf Kaproncay, Karol Uhlárik, Michal Matejka. Zástupcami učiteľského zboru boli Zdenka Laktošová, Terézia Šateková a Anton Lakatoš. Podľa správy z januára za školský rok 1932 o činnosti združenia bola harmónia medzi školou a združením „*tá najbláženejšia*“.⁴² Možno konštatovať, že každodenné fungovanie ľudovej školy, štátnej i cirkevnej, v meste Topoľčany, načrtlo spoločné problémy oboch škôl spojené so vzrastajúcim počtom školopovinných detí. Rastúci počet žiakov nútil správu oboch škôl hľadať riešenia umožňujúce prijať všetky deti a poskytnúť im dobré základné vzdelanie najmä pri nepostačujúcich finančných prostriedkoch. Pozitívnym dopadom populačného vzrastu bolo rozširovanie a modernizovanie školských priestorov podľa dobových pedagogických odporúčaní. Do procesu školskej výchovy sa v prípade záujmu mohli aktívnejšie zapojiť aj rodičia detí - prostredníctvom rodičovským združením. Hoci konkrétna forma spolupráce pri štátnej a cirkevnej škole sa odlišovala.

Použité pramene

Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fondy:

Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919 - 1949

Kronika mesta Topoľčany 1921-1948. II. diel

Kronika rímsko-katolíckej ľudovej školy

Národná škola I. Úradné spisy - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

Národná škola I. Zápisnice - Štátna ľudová škola 1885-1951, nespracované.

Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

Národná škola II. Zápisnice - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované.

časopis Slovenská škola. Venoval sa otázkam z praxe na školách katolíckych. Uverejňoval články k modernej pedagogickej tvorbe - sledoval otázky pedagogicko-psychologické, pedagogické, didaktické, obsahoval postrehy konkrétnych učiteľov pôsobiacich na katolíckych školách. Hlavným redaktorom bol Ladislav Čunderlík. Zprávy Katolíckej školskej rady na Slovensku, 1937, ročník IX., č.4, s. 26.

⁴⁰ Výnos ministerstva školstva o rodičovskom združení z 19. mája 1930 č. 1516 sa venoval ich zakladaniu na školách národných a stredných. Účelom rodičovského združenia bolo pomáhať škole, tak aby sa vytvárala zdravá pospolitosť medzi rodičmi žiakmi a učiteľmi v otázkach výchovy. Malo uskutočňovať prednášky pre rodičov, pomáhať udržiavať podporné zariadenia pre mládež (stravovanie, ošatenie, rozdeľovanie učebných pomôcok), pomáhať pri úprave školy atď. Združenia sa schádzali v priestoroch školskej budovy. Členmi boli rodičia danej školy, mimoriadnymi členmi sa mohli stať priatelia školy. Rodičovské združenie bol orgán poradný a pomocný. Stav činnosti združenia bol aj predmetom každoročnej inšpekčnej správy školského inšpektora.

⁴¹ Zprávy Katolíckej školskej rady na Slovensku, 1931, ročník III., č.1, s.1-3. Katolícka školská rada sa venovala otázkam katolíckeho školstva na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Ústredná kancelária sídlila v Bratislave. Jej riaditeľom bol menovaný v roku 1930 Msgr. Dr. Ján Ferenčík kňaz spišskej diecézy. Hlavným referentom pre veci školské sa stal kanonik Gejza Szücsy.

⁴² Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany Národná škola II. Úradné spisy - Rímsko-katolícka ľudová škola 1872-1953, nespracované. Je však nutné poznamenať, že rodičovské združenia neboli všade založené, ako uvádzal obežník č.64 z 21. apríla 1931. Ministerstvo školstva však apelovalo a podporovalo ich založenie, keďže zastávalo názor, že „*spolupráca rodičovských združení so školou a učiteľstvom značí podľa dosavadných skúseností posilnenie prostriedkov výchovných.*“ Slovenský národný archív, fond Referát Ministerstva školstva a národnej osvety, inv. č.130, kartón č.3. Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany, fond Školský inšpektorát v Topoľčanoch 1919-1949, kartón č.16, č.18.

Sbírka zákonů a nařízení 1918-1938
Věstník Ministerstva školství a národní osvěty 1918-1938
Správy školského Referátu v Bratislave 1920-1924
Zprávy Katolíckej školskej rady na Slovensku 1929-1937.
Slovenský národný archív, Bratislava, fondy:
Referát ministerstva školstva a národnej osvěty v Bratislave 1919-1938

Literatúra

KÁZMEROVÁ, Ľubica. Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918-1945). Bratislava :Veda, 2012,141s. ISBN 978-80-970302-5-4.
FERENČUHOVÁ, Bohumila - ZEMKO, Milan (ed). V medzivojnovom Československu 1918 - 1939. Bratislava: Veda, 2012, 543s. ISBN 9788022411998.
KRATOCHVÍL, Rudolf – SYNEK, František. Katechizmus slovenského učiteľstva. I. diel. Žilina: Učiteľské nakladateľstvo a kníhkupectvo O. Trávníček, 1934, 374s.
PAŠEK, František. Čo má vedieť každý správca školy. Právna príručka slovenského učiteľstva. Žilina 1932, 451s.
PLACHT, Otto - HAVELKA, František. Příručka školské a osvětové správy: pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů. Praha: SPN, 1934, 1930s.
ZEMKO, Milan et al. Slovensko v Československu 1918 - 1939. Bratislava: Veda, 2004, 687s. ISBN 802240795x.
WIEDERMANN, Egon et al. Topolčany vo vrstvách vekov. Bratislava: Prima Print, 2010, 407s. ISBN 978-80-970467-7-4.

PhDr. Adriana Kičková, PhD. pracuje ako odborná asistentka na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Zaoberá sa vývojom medzivojnovnej školskej sústavy, vrátane spolkovéj činnosti učiteľov s dôrazom na nitriansky región.

akickova@ukf.sk

Recenzoval Vladimír Michalička

KOREŠPONDENCIA JÁNA KVAČALU A JOSEFA KRUMPHOLCA V 20. ROKOCH 20. STOROČIA.¹

Libor Bernát

Abstrakt: V štúdiu mapujeme korešpondenciu medzi komeniológmi J. Kvačalom a J. Krumpholcom v 20. rokoch minulého storočia. V tomto období za zachovalo najviac listov. Z korešpondencie potom analyzujeme zaujímavý vzťah medzi obidvomi osobnosťami, ktoré sa výraznou mierou podieľali na vydávaní Veškerých spisov J. A. Komenského a Archivu pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského.

Kľúčové slová: korešpondencia, archív, AJAK VSJAK

V roku 2014, kedy si pripomenuli 80. výročie Kvačalovej smrti, Slovenská pedagogická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied usporiadala medzinárodnú vedeckú konferenciu „Najnovšie trendy a výzvy európskeho výskumu v edukačných vedách“. V rámci konferencie za vedenia Vladimíra Michaličku v I. sekcii „História pedagogického myslenia a školstva“ odzneli referáty o Jánovi Kvačalovi.²

J. Kvačalovi bolo tiež venované číslo 1 ročníku 2014 *Historicko-pedagogického fóra*. V ňom boli opublikované príspevky z konferencie R. Pačmára, V. Michaličku, prepracovaná a rozšírená štúdiu L. Bernáta³ a nový príspevok z pera L. Bernáta a V. Michaličku o písomnej pozostalosti J. Kvačalu.⁴

Vyšlo tiež niekoľko spomienkových článkov napr. „Ján Kvačala“⁵ a v jeho rodisku si slávneho menovca pripomenuli odhalením pamätnej tabule. V tomto príspevku nadväzujeme na sprístupňovanie korešpondenciu J. Kvačalu, tentokrát s J. Krumpholcom, dvoch mimoriadne odlišných osobností, ktoré spojila komeniológia a mimoriadna pracovitosť.⁶

Starší J. Kvačala sa narodil 6. februára 1862 v Báčskom Petrovci (Petrovec, Бачки Петровац, Bački Petrovac) vo Vojvodine. Pochádzal z národne uvedomelej učiteľskej rodiny a od štúdií na gymnáziu v Sarvaši žil mimo svojho rodiska. Študoval na Evanjelickej teologickej akadémii a súčasne na filologickom odbore akadémie v Bratislave, ďalej na univerzite v Lipsku. Po návrate zo štúdií učil na evanjelickom lýceu v Bratislave. Potom pôsobil v Dorpate (Дерпт, Юрьев, Jurjev, Tartu, Tarbatu, Dörpt, Tērbata) ako jediný Slovak na univerzite a jeho činnosť zahŕňujú neustále bádateľské cesty po európskych archívoch a knižniciach. J. Kvačala prednášal na evanjelickej teologickej fakulte cirkevné dejiny, patristiku a kresťanskú archeológiu do roku 1918, kedy univerzitu presťahovali do Voroneže. Tu pracoval od septembra 1919 až do augusta 1920 ako knihovník gubernského múzea a zastupujúci farár. Bol priamym svedkom revolučných udalostí v Rusku.

¹ Štúdiu sme začali spracovávať v rámci projektu VEGA 1/0226/12 Korešpondencia Jána Kvačalu (1862 – 1934) na Materiálovotechnologickej fakulte Slovenskej technickej univerzity v Trnave v rokoch 2012–2013, kde sa jej zúčastnili pri prepisovaní listov tiež transkriptori.

² *Najnovšie trendy a výzvy európskeho výskumu v edukačných vedách* : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ed. S. Dončevová. Trnava: 2014. BERNÁT, L. Ján Kvačala a profesori FF UK v Prahe – Jaroslav Bidlo, Kamil Krofta a Václav Novotný, s. 50-57, LUKÁČ, E. Komeniológia vo vedecko-výskumných aktivitách prešovských pedagógov, s. 65-74, MICHALIČKA, V. Ján Kvačala a jeho obraz v nekrológoch, s. 74-75, PAČMÁR, R. Pedagogická koncepcia T. Campanella a J. A. Komenského v reflexii prof. J. Kvačalu, s. 76-80.

³ BERNÁT, L. Profesori FF UK v Prahe J. Bidlo, K. Krofta, V. Novotný. In *HPF*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 12-17.

⁴ BERNÁT, L., MICHALIČKA, V. Korešpondencia Jána Kvačalu. In *HPF*, 2014, roč. 3, č. 1, s. 4-11.

⁵ [On line] [citované 1. decembra 2014] Článok je umiestnený na internete <<http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/osobnost/219/jan-kvacala>>

⁶ Dnes by sme obidvoch označili ako workoholikov.

J. Krumpholc sa narodil 19. októbra 1870 v Hradčanoch v rodine krčmára a mäsiara. V rokoch 1884-1886 študoval na gymnáziu v Přerove a potom pokračoval v štúdiách na učiteľskom ústave v Příbore, kde maturoval s vyznamenaním v roku 1890.⁷ Tu ho ovplyvnil učiteľ Eduard Stoklas, predovšetkým svojím nadšením a spôsobom kladenia otázok, čím nútil svojich študentov myslieť a pochopiť význam praxe.⁸ Na rozdiel od J. Kvačalu Krumpholcove záujmy boli podstatne širšie o činnosti v Sokole, v čitateľskom a skrášľovacom spolku, v spolku ľudomilov, založenia meteorologickej stanice, tiež sa intenzívne venoval esperantu.

Potom učil na štvortriednej základnej škole vo Fryštáku, kde sa zoznámil so svojou budúcou manželkou Annou Martou Šípkovou (1863 – 1956), ktorá žila vtedy u svojho brata MUDr. Jána Šípku.⁹ Predtým učila v Kvačalovom rodisku v Báčskom Petrovci. Bola dcérou národno-kultúrneho pracovníka a ochotníckeho herca Samuela Šípka (1827 – 1917). Miesto pomocnej učiteľky získala aj vďaka svojej staršej sestre Márii (1856 – 1937), ktorá sa vydala za Jána Straku st. (1850 – 1888),¹⁰ kolegu Jána Kvačalu st. (1830 – 1888). Nahradila učiteľa Pavla Rapoša, ktorý učil v Báčskom Petrovci v rokoch 1881-1882.¹¹

J. Kvačala ml. sa o jej existencii dozvedel z listu svojho staršieho brata Karola. Z Martina prišla Anička, on hodnotil jej správanie ako: „*Velmo affectuje. Nechcela poznať svojich starých známich. Habeat sibi. Gusti ju chcel vidieť, ale nemal ešte príležitosť, čo ja.*“¹² Mladšia sestra Lujza ho už 24. októbra 1882¹³ upozorňovala, že jej kurizuje jeho vzdialený príbuzný, v tej dobe búrlivák, Gustáv Maršall.¹⁴

Podľa F. Hýbla sa A. M. Šípková mala stať pôvodne manželkou J. Kvačalu,¹⁵ ale v korešpondencii s rodinou sme nenašli zatiaľ o tom zmienku. Tému F. Hýbla o veľkej náklonnosti k A. M. Šípkovej potvrdzuje tiež fotografia J. Kvačalu s venovaním, ktorá sa zachovala v Krumpholcovej pozostalosti. J. Krumpholc sa oženil s Annou Martou Šípkovou v Brne 16. februára 1897. J. Krumpholca s J. Kvačalom zoznámil J. Šípek. J. Kvačala dokázal získať J. Krumpholca pre katalogizáciu fondov v Slovenskom národnom múzeu z roku 1899.

J. Krumpholc učil v rokoch 1902-1915 na štvortriednej chlapčenskej škole v Bystřici pod Hostýnom, politicky sa angažoval za Tomáša Garriqua Masaryka a pomáhal mu v jeho volenej kampani za poslanca do Ríšskeho snemu za oblasť Bystřice pod Hostýnom.¹⁶

⁷ HÝBL, F. *Josef Krumpholc (1870 – 1950)*. Praha: Ústav školských informací, odbor Státní pedagogická knihovna Komenského, 1988, s. 7.

⁸ KRUMPHOLC, J. *Ze vzpomínek na profesora Eduarda Stoklasa*. Přerov: tiskárna F. Bartoš, 1949, s. 18-19.

⁹ Ján Šípka (1862 – 1917), študentský a národný pracovník, bol v rokoch 1887-1917 obvodným lekárom vo Fryštáku. Stúpenec česko-slovenskej vzájomnosti organizoval národno-buditeľskú a kultúrno osvetovú prácu aj vo Fryštáku.

¹⁰ J. Straka st. neskôr odišiel do Bingule, kde skoro zomrel. M. Straková sa vrátila do Turč. Sv. Martina, kde viedla domácnosť svojho otca.

¹¹ Lipták, P. Prehľad rozvoja základnej školy v Petrovci. In *Petrovec 1745-1995*. Ed. S. Boldocký. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995, s. 663. Zaujímavé je, že A. M. Šípková sa v zozname učiteľov v Báčskom Petrovci nenachádza.

¹² List K. Kvačalu J. Kvačalovi z 3. 10. 1882, s. 2. EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, škatuľa C/XXXIV/13.

¹³ List E. Kvačalovej J. Kvačalovi z 24. 10. 1882, s. 1. EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované.

¹⁴ Gustáv Maršall-Petrovský (1862 – 1916), syn Jána Maršála. Spisovateľ, redaktor, rodák z Báčskeho Petrovcu. Priateľ a spolužiak J. Kvačalu. Študoval na Právnickej akadémii v Prešove, v Bratislave a vo Viedni, bol vylúčený zo štúdia pre panslávstvo. Neskôr emigroval do USA.

¹⁵ HÝBL, F. Spolupráce českých učitelů na Moravě s Janem Kvačalou při vydávání Archivu pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského a Veškerých spisů Jana Amose Komenského. In *Ján Kvačala otec modernej kmeniológie : zborník z medzinárodného sympózia v Bratislave v dňoch 13. a 14. septembra 2004 na Evanjelickej teologickej fakulte Univerzity Komenského*. Ed. I. Kišš. Bratislava: UK, 2005, s. 75.

¹⁶ NEČAS, C. T. G. *Masaryk a východní Morava*. Brno: Matice moravská, 1997, s. 29 a nasl., porovnaj PUMPRLE, V. Josef Krumpholc a volby T. G. Masaryka do Říšského sněmu 1907 a 1911. In *Josef Krumpholc*

Intenzívnejšia spolupráca sa však rozvinula až so zapojením sa do vydávania „Veškerých spisov Jana Amosa Komenského“ (ďalej VSJAK) a *Archivu pro bádání o životě a díle J. A. Komenského* (ďalej Archiv). Práve korešpondencia medzi týmito osobnosťami nám umožňuje pozrieť sa na tvorbu obidvoch podnikov.

Obsah korešpondencie medzi J. Kvačalom a J. Krumpholcom sa potom sústreďuje do štyroch bodov:

- 1) práce na vydávaní VSJAK,
- 2) redakčnej činnosti Archívu.

S prvými dvomi bodmi bola spojená tiež otázka honorárov a kooperácie s tlačiarňou.

- 3) Kvačalovej publikačnej a prednáškovej činnosti,
- 4) osobných, tj. návštev, pozdravom k sviatkom a otázke zdravotného stavu, ktorá bola frekventovanejšia od druhej polovice 20. rokov.

J. Kvačala po návrate do vlasti najskôr pracoval v múzeu v Turčianskom Svätom Martine, ale po sporoch s významným slovenským kultúrnym dejateľom, literárnym historikom a redaktorom *Slovenských pohľadov* Jozefom Škultéty (1853 – 1948),¹⁷ pokračoval vo svojej akademickej dráhe, naplnenej okrem prednášok na fakulte, tiež prednáškami v zahraničí a bohatou publikačnou činnosťou.

Hoci sa J. Kvačala s J. Krumpholcom zblížili, predsa len problémy v múzeu alebo ataky na J. Kvačalu v tlači príliš nerezonovali v ich vzájomnej korešpondencii. Dokonca o odchode z Turčianskeho Svätého Martina sme našli len jednu zmienku „*Iste ste čítali o mojom prepadnutí v Martine, nemohol som (sa – L. B.) mu vyhnúť...*“ (dok. 52). Pritom ale v Krumpholcovej pozostalosti v MZA v Brne sa nachádzajú Kvačalove apologetické články uverejnené v *Národných novinách*. Tzn. že tieto udalosti riešili na vzájomných stretnutiach, ako píše J. Kvačala: „... čo Vám ústne bližšie budem môcť vysvetliť“ (dok. 51).

J. Krumpholc bol od 1. júna 1915 až do roku 1918 učiteľom na meštianskej chlapčenskej škole v Hlinsku pod Hostýnom. Krátko učil na štátnej škole v Turčianskom Svätom Martine od 17. februára do 31. augusta 1920. Potom opäť pôsobil v Hlinsku pod Hostýnom. Od roku 1925 do roku 1940 pracoval ako správca Múzea J. A. Komenského v Přerove, keď prevzal zbierky od učiteľa Rudolfa Vanýska. J. Krumpholc funkciu prijal, keď sa márne snažil Antonín Telička získať vhodného kustóda. Podľa neho páni profesori na přerovskom gymnáziu boli veľmi pohodlní.¹⁸ V rokoch 1925-1930 bol J. Krumpholc predsedom přerovskej učiteľskej jednoty a riaditeľom ľudovej školy Jana Blahoslava v Přerove.

J. Kvačala sa potom vo svojej redaktorskej práci odmlčal, pretože vydával v roku 1930 prvý ročník časopisu *Viera a veda*. Práve tento časopis využil na propagáciu *Archivu*, keď napísal recenziu na vlastnú redakčnú činnosť.¹⁹

J. Krumpholc odišiel, na rozdiel od J. Kvačalu, 1. septembra 1931 do dôchodku a stal sa čestným členom Ústredného spolku jednota učiteľských na Morave a Sliezsku. Pokračoval však v aktívnej práci a redigoval *Vlastivedný zborník střednej a severnej Moravy*.

J. Kvačala intenzívne pracoval na poslednej svojej veľkej práci o dejinách slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a vyhládal pramene v rôznych archívoch. Preto

(1870-1950) : materiály z odbornej konferencie konanej 8. března 2000 v Přerově. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2000, s. 20-25.

¹⁷ O tom pozri BERNÁT, L. Ján Kvačala a Jozef Škultéty vo svetle vzájomnej korešpondencie. In *HPF*, 2014, roč. 3, č. 2, s. 36-48.

¹⁸ LAPÁČEK, J. c. d., s. 39.

¹⁹ KVAČALA, J. *Archív pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského, sošit 11-12*. In *VV*, 1930, roč. 1, s. 94-95. Podobne recenzoval svoju redaktorskú prácu pri vydávaní zbraných spisov *J. Amosa Komenského Veškeré Spisy, svazek X.*, tamže, s. 41-44.

odcestoval do Viedne, kde zomrel v sobotu 9. júna 1934 o pol tretej ráno v nemocnici Milosrdných bratov na Taborstraße vo Viedni-Leopoldstadte vo veku 72 rokov.²⁰

Po Kvačalovej smrti vyšlo druhé vydanie 4. zväzku *Didaktika veľká, Informatorium školy mateřské* od J. Hendricha v roku 1938. Ďalšia edícia Komenského diela začala vychádza až v roku 1958 pod názvom *Vybrané spisy Jana Amose Komenského I. – VIII.* v Prahe v Štátnom pedagogickom nakladateľstve. Ale nebolo to kompletne Komenského dielo. To neskompilovala ani posledná a najrozsiahlejšia edícia *Dílo Jana Amose Komenského - Opera omnia I. A. Comenii*, ktorú vydáva česká Akadémia vied od roku 1969. Edícia obsahuje mimoriadne kvalitné preklady.

Ďalšie ročníky po smrti J. Kvačalu vychádzali pri príležitosti rôznych významných udalostí členov V. S. K. 14. ročník *Archivu* vyšiel až v roku 1937 a usporiadal ho H. Jarník. Bol venovaný S. Součkovi. Nasledujúci, 15. ročník v roku 1940 bol venovaný 70. narodeninám J. Krumpholca a usporiadal ho J. Hendrich. Obidva ročníky počtom strán presahovali ročníky vydávané za redaktorstva J. Kvačalu.

J. Krumpholc naďalej intenzívne pracoval. V novembri 1939 sa presťahoval k dcére Libuši Krausovej do Holešova. Za svoje zásluhy bol v roku 1950 menovaný čestným občanom Holešova. Ale už 3. marca zomrel na rakovinu žalúdka (carcinoma ventriculi) a jeho pozostatky boli spopolnené v Olomouci 5. marca 1950.

Vzťah medzi J. Kvačalom a J. Krumpholcom prešiel mnohými etapami, niekedy aj turbulentnými. V istom zmysle slova to boli protikladné osoby, na jednej strane výrazný logotróp a na druhej strane paidotróp. Vďaka zájmu o Komenského a J. Krumpholcovi, sa dokázali výrazne zbližiť, aj keď medzi nimi stála žena, o ktorú mali obaja záujem. Hoci sa stali „zvláštnymi“ priateľmi, nikdy si nepotykali, zostal medzi nimi istý dištanc. Ten si vytváral J. Kvačala takmer s celým okolím, s výnimkou priateľov z detstva a študentských čias.

Zaujímave ale je, že sa J. Kvačala J. Krumpholcovi zdôveroval so svojimi bádateľskými záujmami a plánami. Viackrát v korešpondencii zarezovalo, že už sa nechce venovať bádaniu o J. A. Komenskom (dok. 59 a 69), ktoré ho unavovalo. Nebolo to teda spôsobené len kritikou z akademických kruhov na fakulte v Dorpate. Bolo to pochopiteľné, pretože ako bádateľ potreboval nové impulzy a rozšírenie bádateľského záberu.

Analyzovali sme, akých tém sa týkala korešpondencia J. Kvačalu a Krumpholca. Ak ale komparujeme jej obsah s inými korešpondentami J. Kvačalu, môžeme konštatovať, že tu úplne absentovali témy ako ženy, čo bolo pochopiteľné vzhľadom na manželku J. Krumpholca, zasielanie časopisov, konflikty s Prúdistami alebo s rímskokatolíckmi, atď. Podobne sa v korešpondencii nenachádzajú zmienky o niektorých osobnostiach napr. J. Škultéty, G. Klobušický a iní, ktorí boli J. Kvačalovi blízki.

* * *

V korešpondencii Kvačala – Krumpholc okrem spomenutých osôb vystupujú ešte – Cvikota, Eduard Fechtner, Jozef Ľudovít Holuby, Vojtech Hradil, Jur Janoška, Vlastimil Kybal, Pavol Socháň, a iní. Jediný, koho Kvačala spomína z rodinných príslušníkov, bola jeho staršia sestra Ľudmila a z priateľov Oldřich Koutský († november 1922), právnik z Pardubic. Z rodinných príslušníkov J. Krumpholca je to samozrejme jeho manželka, ktorú necháva takmer vždy pozdravovať, nazývajú ju „Vaša pani“ a švagriná Mária Straková, u ktorej Kvačala býval určitý čas v Turčianskom Svätom Martine, s rodinou. Inak sú tu zastúpení len spolupracovníci VSJAK a AJAK.

²⁰SCHWARZ, Karl. Ján Rodomil Kvačala – most medzi Bratislavou a Viedňou. In *Ján Kvačala otec modernej komeniologie...*, s. 105. K. Schwarz vychádza z Wiener Stadt- und Landesarchiv, Bestand Toteneschreibamt, Totenbeschaubefund Zl. 16.402/1934.

Vďaka korešpondencii môžeme spresniť itinerár Kvačalových ciest. Zatiaľ čo J. Krumpholc písal J. Kvačalovi z Bystřice nad Hostýnem, Hlinska pod Hostýnem, Přerova, Turčianskeho Svätého Martina či Brna, J. Kvačala odosiela korešpondenciu J. Krumpholcovi z Báčskeho Petrovca, Banskej Štiavnice, Berlína, Bratislavy, Brna, Dorpatu, Levíc, Nitry, Paríža, Prahy, Rigy, Sankt Peterburgu, Turčianskeho Sv. Martina, Viedne. J. Krumpholc mu na určené miesta v cudzine posielal korektúry.

J. Kvačala v korešpondencii informoval J. Krumpholca o svojich dielach a usmerňoval ohľadom vydania. De facto mu J. Krumpholc robil tajomníka. Veľmi často sa objavujú sťažnosti na kompetenčné spory s niektorými členmi kolektívu. J. Kvačala sa sťažuje, že ho výbor „drží za blázna“. Sťažuje si na počítanie J. V. Nováka, nesplnené sľuby, a zvažoval odchod z funkcie hlavného redaktora.

Pozoruhodné však je, že akékoľvek boli rozpory medzi J. Kvačalom a ÚSJUMS, ten mu po návrate do vlasti vyšiel v ústrety nenávratnou pôžičkou v hodnote 5 000 korún (dok. 13). J. Kvačala sa ich pokúšal vrátiť, ale predsedníctvo to prijalo s údivom, a trvalo na nenávratnosti. Za finančnou podporou stál samozrejme J. Krumpholc.

J. Krumpholc dokázal pravdepodobne ako jediný, mimo rodiny a veľmi úzkeho okruhu Kvačalových priateľov zo štúdia, s J. Kvačalom vyjsť. Väčšina Kvačalových spolupracovníkov ho akceptovali, „vzhľadom k jeho nesporným zásluhám a veľkým vedomostem“.²¹ Z aspektu súčasnej sociálnej komunikácie by sme mohli konštatovať, že J. Krumpholc si osvojil niektoré prvky asertivity. „Byl usměvavý, energický a pracovitý, mravně přísný a důsledný, plný důvěry a lásky k člověku“.²² So snahou o emocionálny akcent tak J. Krumpholc používa zvraty, ako napr. „bolelo by mne“, „odpusťte prosím, mé neskromnosti“, „a to mne bolí“, „pochopíte a tudíž i blahovolně omluvíte“.

J. Krumpholc vyjadril svoje pocity primeranou formou a požiadal J. Kvačalu o to, čo potrebuje. Odmietal niektoré Kvačalove požiadavky primeranou formou a decentne mu vyjadril kritické stanovisko. Nezvládol však kritický odstup od J. Kvačalu, k čomu sa ešte vyjadrieme.

J. Krumpholec, aby uľahčil komunikáciu, pokojne vyjadril svoje úzkosti, obavy, rodinné problémy. Dokázal byť empatický, čo sa o Kvačalovi nedá určite povedať. Miloš Kovačka sa domnieva, že ako J. Škultéty, tak i J. Kvačala sa vyznačovali vysokou úrovňou empatie,²³ J. Kvačala dokázal byť zdvorilý a keď pocítil, že jeho správanie nebolo vhodné, tak sa tiež ospravedlnil. Ale jeho miera empatičnosti bola veľmi nízka.

Zatiaľ čo J. Kvačala sa dostal do ostrého sporu s rôznymi bádateľmi, napr. členmi Gollovej školy, J. Krumpholc vďaka svojej enormnej snahe o spoluprácu a taktnému výberu slov, dokázal s Kvačalom, ktorý bol v mnohých prípadoch márnomyseľný, vyjsť. Dokonca ho „donútil“ k ospravedlneniu a uznaniu nepodložených konštrukcií. Napr. v Kvačalovej korešpondencii z druhej polovice roku 1925, kedy J. Kvačala urobil koniec ich priateľstvu, musel uznať, že keď bol J. Krumpholc chorý, nemohol s ním korešpondovať a jeho slová boli neprimerané.

J. Kvačala niekedy videl okolo seba „intrigy“ bol dosť precitlivený na kritiku. „Vďaka“ svojej márnomyseľnosti sa nedokázal povzniesť nad niektoré skutočnosti. J. Kvačala dokázal s J. Krumpholcom uzatvoriť istý druh priateľstva. Netykali si, ale navštevovali sa a posielali si pozdravy k meninám a sviatkom. Nerozoberali však dôverne témy. J. Kvačala, hoci si s K. Kroftom vykal, atypicky si písali aj o ženách. J. Kvačala bol v tomto ohľade rezervovaný a do korešpondencie citlivé témy nezahrnoval. Odkazoval na

²¹ List J. Hendricha J. Krumpholcovi z 3. 7. 1925, s. 3. MZA Brno, fond G 384 Josef Krumpholc, II. korešpondencia, osobná korešpondencia, škatuľa 1, inv. č. 105, dr. Josef Hendrich.

²² CEKOTA, V. Josef Krumpholc a náboženství. In *Josef Krumpholc (1870 – 1950) : materiály*, s. 16.

²³ KOVAČKA, M. Kvačalovské hlasy a ohlasy v slovenskej publicistike v období medzi dvomi vojnami. (K téme: Kvačala a Turčiansky Svätý Martin). In *Knížnica*, 2004, roč. 5, č. 11-12, s. 571.

vzájomné stretnutia, kde sa budú danej téme venovať. J. Krumpholca však považoval „za jedného z mnohých osobných priateľov“ (dok. 186).

J. Krumpholc sa zaoberal bádateľským prínosom J. Kvačalu už v roku 1912, kedy vydal k jeho 50-narodeninám štúdiu *Professor dr. Jan Kvačala* (Brno: Nákladem ÚSJUM), ktorou J. Kvačala nebol príliš nadšený. Ale ten nebol nadšený v podstate s ničím, čo sa o ňom napísalo, všade videl niečo nepresné, chýbajúce, málo glorifikujúce. Na stránkach slovenských časopisov sa však podobné dielo nenachádzalo. J. Kvačala označoval J. Krumpholca „ako svojho prvého biografa“ – dok. 130. J. Krumpholc v tejto práci pokračoval aj v nasledujúcich rokoch.

Z jeho prác vychádzali a vychádzajú ostatní bádatelia. J. Krumpholc bol nesporne najlepším znalcom Kvačalovho diela a veľa čerpal, i keď nekriticky, z Kvačalových vyjadrení. J. Krumpholc vzhladal k J. Kvačalovi s veľkým obdivom a úctou. Škoda, že J. Krumpholcovi chýbal odstup a krický náhľad S. Součka. V prípade, že by mu dokázal vecnejšie oponovať, mohlo byť ako VSJAK, tak i *Archiv* na vyššej úrovni.

Edičná poznámka

V celej pozostalosti J. Kvačalu predstavuje korešpondencia s J. Krumpholcom po písomnom styku Kvačalu s rodinou najbohatšie zachovanú časť korešpondencie. Po nej nasleduje korešpondencia s profesormi Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe Václavom Novotným a Kamilom Kroftom (1876 – 1945). Je uložená predovšetkým v Archíve akadémie vied Českej republiky (ďalej AV ČR) v Prahe.

Podobne ako po J. Kvačalovi aj J. Krumpholcovi sa zachovala bohatá pozostalosť.²⁴ Písomný materiál zveril J. Krumpholc svojmu zaťovi Janovi Krausovi. Heuristika bola uskutočnená v Národnom pedagogickom múzeu a knižnici v Prahe, v Múzeu v Přerove, v pozostalosti J. Kvačalu uloženej na Evanjelickej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej EBF UK), ale najmä v Moravskom zemskom archíve (ďalej MZA) v Brne, vo fonde Josef Krumpholc G 384.

Fond obsahuje v škatuli 5, v inventárnom čísle 206 Ján Kvačala, korešpondenciu z rokov 1909-1934. Je usporiadaný chronologicky, podľa rokov. Nie vždy je usporiadanie precízne, preto uvádzame v lokalizácii presné zaradenie, aby sa bádateľ dokázal v ňom orientovať a skontrolovať si potrebné údaje. Žiaľ, fond J. Krumpholc ešte nie je celý foliovaný.

Súčasťou fondu sú aj listy, ktoré boli odoslané Kvačalom alebo J. Kvačalovi, ktorých adresátom alebo odosielateľom nebol J. Krumpholc. Napr. od Kvačalovej staršej sestry Ludmily Anne Krumpholcovej, pohľadnica z roku 1909. Fond obsahuje korešpondenčný lístok z 14. februára 1915, ktorý J. Krumpholc dostal od L. Kvačalovej. Je tu uložená aj korešpondencia adresovaná Karlovi Mrázkovi z 30. marca 1910, prezídiu ÚSJUMS z 3. mája 1910, 7. februára 1922 a ďalšie. Potom je tu list J. Krumpholca neznámemu priateľovi z 23. 8. 1914. Vo fonde sú zaradené aj pohľadnice adresované A. Krumpholcovej, ktoré jej posielal Kvačala napr. 25. júla 1932 k meninám a iné dokumenty.

Podobne aj v pozostalosti J. Krumpholca uloženej v múzeu v Přerove sa nachádza korešpondenčný lístok J. Kvačalu Živnostenskej záložni v Holešove zo 17. 4. 1923. Tiež nie je zaradený v edícii. Časť Krumpholcovej pozostalosti sa tak nachádza okrem už spomenutých inštitúcií ešte v Múzeu J. A. Komenského v Uhorskom Brode, kde sa však korešpondencia J. Kvačala - J. Krumpholc nenachádza. Do edície však nezaraďujeme Kvačalove vizitky, ktoré neobsahujú text, napr. z 1. 3. 1929.

²⁴ O tom pozri JAKEŠOVÁ, H. Osudy pozostalosti Josefa Krumpholce. In *Josef Krumpholc (1870 – 1950) : materiály...*, s. 47.

Druhá najbohatšia časť korešpondencie z rokov 1899-1930 sa nachádza v málo usporiadanej Kvačalovej pozostalosti na EBF UK v Bratislave, ktorá je dnes nedostupná. Nachádza sa tu korešpondencia, ktorej adresátom bol J. Kvačala. Celkom ju tvorí 38 jednotiek, v tom jedenásť listov, 23 korešpondenčných lístkov, tri pohľadnice a jedna vizitka. V edícii prameňov nie sú spracované štyri listy, z dôvodu neprístupnosti do Kvačalovej pozostalosti: z 24. 6. 1927, z 18. 7. 1927 (F/XXIX/20), z 14. 2. 1928 (C/XXXI/12) a z 27. 10. 1930. Pokiaľ nie sú archívne jednotky signované, tak sa nachádzajú v archívnej škatuly F a nie sú skatalogizované.

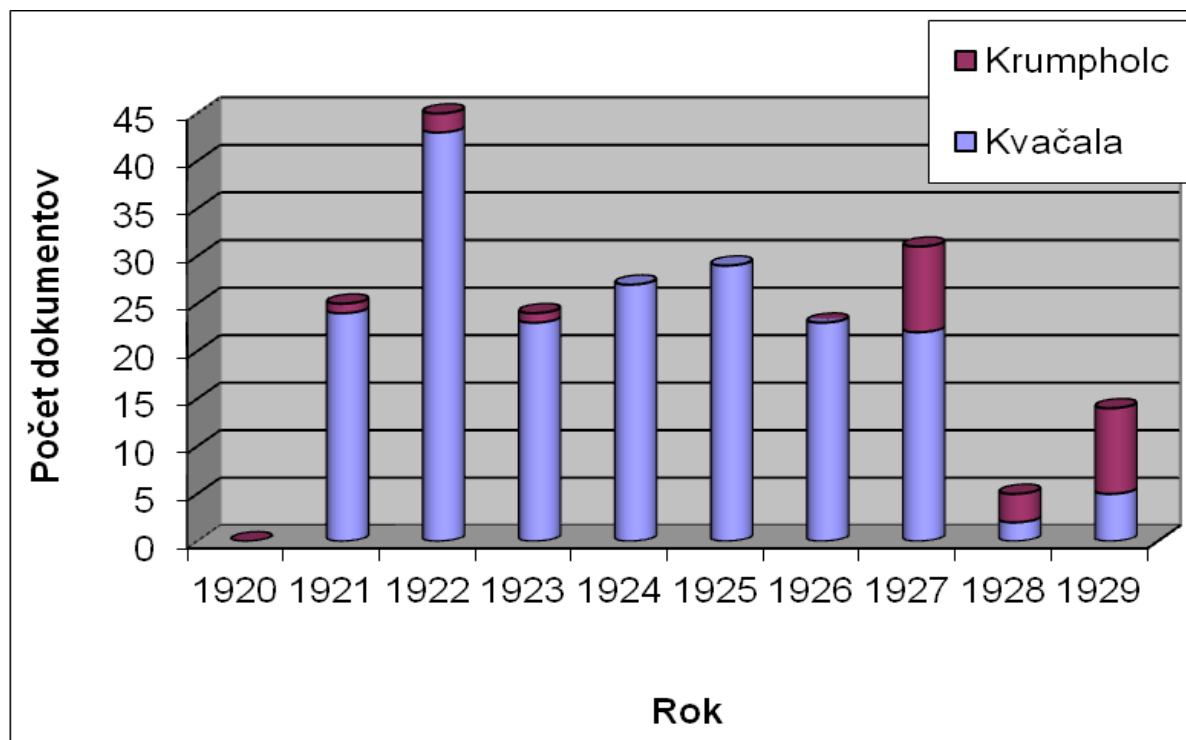
V pšovskom múzeu sa nachádza päť korešpondenčných lístkov od J. Kvačalu J. Krumpholcovi z rokov 1914-1930. V Štátnom okresnom archíve v Pšerove, vo fonde J. Krumpholc sa naproti tomu, nenachádza nič zo vzájomnej korešpondencie. Dva korešpondenčné lístky sa nachádzajú ešte v Národnom pedagogickom múzeu a knižnici v Prahe, kde ich objavil F. Hýbl.

Celkom sme objavili 504 listov, korešpondenčných lístkov, pohľadníc a vizitiek. Z toho J. Kvačala poslal J. Krumpholcovi 313 kusov korešpondencie a J. Krumpholc J. Kvačalovi 191 kusov korešpondencie, v tom 144 rekonštruujeme na základe registov.

Je otázne, koľko celkom korešpondencie sa medzi dvomi bádateľmi vymenilo. preposlal J. Kvačalovi.²⁵

Prvý písomný kontakt medzi J. Kvačalom a J. Krumpholcom je už z roku 1899. J. Krumpholc pomáhal pri katalogizácii rukopisov J. Kvačalovi. O tom, že sa poznali skôr, svedčí poďakovanie J. Krumpholca v liste za to, že mu J. Kvačala napísal z Berlína.

Po návrate do svojho rodiska v novembri 1920 sa obnovila aj korešpondencia medzi obidvomi osobosťami a došlo k ich podstatnému zblíženiu. Posledný písomný kontakt je z 30. mája 1934 a posielal ho J. Kvačala z Bratislavy. Potom odišiel do Viedne, kde ho zastihla smrť.

Graf č.1 Korešpondencia Kvačala – Krumpholc v rokoch 1920-1929

²⁵ Korešpondenčný lístok J. Krumpholca J. Kvačalovi z 19. 9. 1930. EBF UK v Bratislave, pozostalosť J. Kvačalu, neskatalogizované.

Celkom v rokoch 1920-1929 bolo napísaných 222 dokumentov, v tom 197 od J. Kvačalu a 25 od J. Krumpholca. J. Kvačala poslal J. Krumpholcovi 159 korešpondenčných lístkov, 15 listov a 23 pohľadníc, J. Krumpholc poslal J. Kvačalovi 16 korešpondenčných lístkov, šesť listov, dve pohľadnice a jednu vizitku. Obidvaja preferovali v korešpondencii korešpondenčné lístky. Nebolo však zriedkavé, že listy niekedy obsahovali kratší text ako korešpondenčné lístky.

Ako vyplýva z grafu najviac korešpondencie sa zachovalo z roku 1922 celkom 45 dokumentov, z roku 1925 celkom 29 dokumentov a z roku 1924 celkom 27 dokumentov. Od J. Krumpholca sa zachovalo najviac zo skúmaného obdobia z rokov 1927 a 1929 po deväť dokumentov, ďalej z roku 1928 tri dokumenty.

Predstavujeme unikátny súbor dokumentujúci nielen pracovný, ale tiež osobný život obidvoch mužov. Kvačalov štýl je strohý, vecný, hutný, „direktorský“, s maximálnou snahou o úspornosť. Krumpholcov štýl naopak je zdvorilý, kvetnaný, miestami rozťahaný, so snahou o otvorenosť.

Mnohé informácie sa z korešpondencie nedozvieme, pretože to preberali na osobných stretnutiach. J. Kvačala to priamo píše J. Krumpholcovi „... čo Vám ústne bližšie budem môcť vysvetliť“ (dok. 51). Ako sme už uviedli, dokonca ani problémy v Turčianskom Svätom Martine, keď došlo k prepusteniu Kvačalu, nerezonujú v korešpondencii. Aj o probléme profesúry na FF UK v Bratislave sú zmienky v korešpondencii mimoriadne strohé. Pokiaľ J. Kvačala jednal s ministrami (napr. dok. 58 a ďalšie), tak sa snažil protežovať *Archiv* a VSJAK. S otázkou profesúry sa obrátil na J. V. Klímu a V. Novotného.

Na základe korešpondencie môžeme určiť ako sa tvoril *Archiv*. Kvačala napr. na jeho stránky nepripustil článok K. Hrdinu, lebo neprinášal nič nového a „*mňa* (t. j. J. Kvačalu – L. B.) *len akoby hanlivo spomína!*“ (dok. 132).

Pri prepisovaní sme vychádzali z prác vynikajúcich slovenských literárnych historikov a editorov Jozefa Ambruša (1914 – 1993), Michala Kocáka (* 1934) a iných. Inšpirovali sme sa úzom, ktorý používa časopis *Práce z dejin Akademie věd* a niektoré zásady preberáma z publikácie Ivana Šťovíčka a kol. *Ediční teorie a metodika* (Praha: 2008).²⁶

V žiadnom prípade sme nezasahovali do štýlu autorov. Na pravopisné chyby alebo rozdiely upozorňujeme buď značkou [!], alebo glosovaním v poznámkovom aparáte. Označením [!] tiež upozorňujeme na miesta, ktoré by mohli byť čitateľom vnímané ako chyba editorov pri prepise.

Pozn.: Štúdia je časťou pripravovanej obsiahlej edície korešpondencie medzi J. Kvačalom a J. Krumpholcom. Pokračujeme v nej publikovaním korešpondencie J. Kvačalu a nadväzujeme na knihu "Korešpondencia Jána Kvačalu s Jozefom Škultétym", ktorá je v súčasnosti v tlači v nakladateľstve Eko-konzult. Publikácia autorského kolektívu "Korešpondencia Jána Kvačalu s Josefom Krumpholcom" bude obsahovať celú korešpondenciu, väčšinou doteraz nespracovanú, vrátane registov a bohatú obrazovú prílohu. Mala by vyjsť v nakladateľstve Prešovskej univerzity v Prešove.

Edícia prameňov

Pokiaľ nie uvedený iný archív, tak pochádza korešpondencia z uvedeného fondu v MZA v Brne. Vo všetkých prípadoch ide o originály a rukopisy. Číslo dokumentu je podľa súboru všetkých písomností z 20. rokov, nachádzajúceho sa na konci štúdie.

1.

1921, 6. 2., Turčiansky Svätý Martin

²⁶ V súčasnosti vydáva Masarykov ústav a A AV ČR v Prahe korešpondenciu T. G. Masaryka s rôznymi osobnosťami. Edícia je kvalitne spracovaná a niektoré zásady sme z nej prebrali.

Korešpondenčný listok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

J. Kvačala, Turčiansky sv. Martin.

Veľactený p. predsedo!

Dávno už ničoho neviem o Vás, teraz ale, keď sa osadzujem na Slovensku, mám nádej, že ostaneme v pokľudňujúcom spojení. Zavítal som totiž sem a budem pracovať v Muzeume nad rukopisami.¹ Obed a večeru budem mať u Vašej p. švagriny,² ktorá mi včera riekla, že nezadlho sa očakáva prízjazd sem Vašej panej. V Prahe som s. p. Klímom nebol ponevač som bol nakrátko, ani jeho, ani Vaše posielky ma nedošly, nemám ani jeho podklad môjho spisu. O Vašej prednáške mi niekoľko slov povedal p. Cvikota,³ ktorý čítal o nej v českých novinách, snáď sa od Vás dozviem viac.

Srdečne Vás i Vašu pani pozdravuje

Váš

J. Kvačala.

I dopisnica 6. / II. [1]912.^b

Písané obyčajnou ceruzkou. Rok je dopísaný perom. Hoci J. Kvačala datoval korešpondenčný listok 6. 2. (nedeľa), pečiatka pošty je až z 8. 2. 1921.

a Korešpondenčný listok adresovaný: Sl[ovutný] p. Josef Krumpholc, Hlinsko, Morava.

b Veta je napísaná kolmo k textu, na ľavej strane.

1 J. Kvačalu pozvalo predsedníctvo Muzeálnej slovenskej spoločnosti za správcu zbierok listom z 28. 1. 1921 SNK, LA, Martin, fond J. Škultéty, sign. A 1492.

2 Mária Straková (1856 – 1937), staršia sestra A. M. Krumpholcovej. J. Kvačala ju poznal z Báčskeho Petrovca, kam sa vydala. Po manželovej smrti v roku 1888 sa vrátila do Turč. Sv. Martina a viedla domácnosť svojho otca národno-kultúrneho pracovníka a ochotníckeho herca Samuela Šípku (1827 – 1917).

3 Bližšie neznáma osoba.

13

1921, 28. 8., Turčiansky Svätý Martin

Korešpondenčný listok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

J. Kvačala

T. Sv. M[artin] 28. / VIII. [1]921.

Veľactený p. správca!

Od p. Pražáka¹ nemám zprávy a ponevač sa august kloní ku koncu, to ja myslím, takže z prednášok nebude nič. Ja som si myslel, že z honoráru si splatím dlh, čo mám u Vás (5000 K[orún]).² Takto by som Vám to chcel poslať priamo, len mi prosím Vás, sdeľte, ako to najdelikátnejšie urobiť.

S pekným pozdravom Váš

J. Kvačala.

Písané perom.

a Korešpondenčný listok adresovaný: Sl[ovutný] p. správca Josef Krumpholc, Hlinsko p[od] Hostýn[em], (Morava).

1 František Pražák (1885 – 1947), pedagóg, knihovník a učiteľ, brat profesora FF UK v Bratislave Alberta Pražáka (1880 – 1956). Bol členom viacerých redakčných rád, napr. *Dílina lidskosti*, kde publikoval tiež J. Kvačala a iní koleniológovia. Dal podnet k vzniku Českej pedagogickej spoločnosti, Ústrednej pedagogickej knižnice, atď.

2 J. Kvačala, keď sa vrátil z Ruska, tak mu ÚSJUMS nenávratne požičal 5 tisíc korún, ktoré sa rozhodol teraz vrátiť.

51

1922, 30. 7., Bratislava

Korešpondenčný listok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Bratislava 30. VII. [1]922
Františkánske nám[estie] 8^{II}
Veľactený p. správca!

Vyberem sa k Vám zajtrá v pondelok prídem do Kojetína² 18.30 hodín. Tam mám 20 minút do odjazdu vlaku do Hliníka³ a budem Vás vyzerat'. Vy by ste mohli byť o hodinu driov tam. Jestli ste usroozený, prenocujeme v Kojetíne a v utorok sa každý pobereme domov. Jestli by bolo pekne, by sme mohli i do Hlinska odcestovať, ale Vám vyznám, že tento ráz pre mimoriadne okolnosti by som sa radšej obmedzil na cestu po Kojetíne, čo Vám ústne bližšie budem môcť vysvetliť. Len neviem, či dostanete kartu dost' zavčasu, ale mám nádej, že tak bude. Jestli by som Vás nenašol, a nepršalo by, by som sa ovšem vybral i k Vám, ale rano by som už musel nazpät'.

Pozdravuje Vás do videnia

Váš

J. Kvačala.

V T. Sv. Martine
dňa 30. VII. [1]922.

Písané perom. Hoci J. Kvačala datoval korešpondenčný lístok 30. 7., podľa pečiatky pošty, bol odoslaný 29. 7. 1922.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Sl[ovutný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko p[od] Hostýnem, (Morava).

1 V pondelok bolo 31. 7. 1922.

2 j. Kvačala napísal v origináli „Kojetým“. Kojetín sa nachádza asi 32 km neďaleko Píerova.

3 Vzdialenosť medzi Hliníkom a Kojetínom je asi 20 km.

52

1922, 14. 8., Bled

Pohľadnica Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Bled¹ dňa 14. VIII. [1]922.

Veľactený p. správca!

Vyletel som k príbuzným, ktorí tu letujú a pobudnem pár dni v Juhoslávii. Na budúci týždeň som zasa v Bratislave, kde i mám nádej od Vás nejakú zprávu obdržať a snád' už i číslo Archivu.

Iste ste čítali o mojom prepadnutí v Martine, nemohol som mu vyhnúť, myslím ale, že za to nezatrátim v dobrej pamäti mojich priateľov.

Ináče sa mi vede dobre a posielam Vám všetkým úctivé pozdravenie

Váš J. Kvačala.

V Martine pozdravujte p. Strakovú.^b

Čiernobiela pohľadnica (obr.: jazero Bled), rukopis, písané obyčajnou ceruzkou. Miesto odoslania predtlačené.

a Pohľadnica adresovaná: Slov[utný], p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko p. Hostýnem, (Morava).

b Veta je napísaná kolmo k textu.

1 Bled (Veldes, taliansky Bleda), mesto v Slovinsku v severozápadnej časti krajiny na úpätí Julských Álp.

57

1922, 18. 9., Bratislava

Korešpondenčný lístok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

J. Kvačala

Bratislava, Štefanovičova u[lica] 2¹ 18. IX. [1]922.

Veľactený p. správca!

Prosím Vás, p. biskupovi Janoškovi¹ pošlite jedon exemplár mojím menom (že mi vypožičal exemplár).² Sdeľte mi adresu sekretariátu, ale neviem načo, tak sa zdá, že ste nezakončil svoju kartu. Chceli ste ešte dačo sdeliť. Keď bude nový minister,³ dajte mu doručiť výtisk.

Pekné pozdravenie od Vášho

J. K.

Písané obyčajnou ceruzkou.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slov[utný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko p[od] Hostýnem, (Morava).

1 J. Janoškovi nechal už predtým poslať exemplár, pozri korešpondenčný lístok J. Kvačalu J. Krumpholcovi z 13. 9. 1922.

2 Asi AJAK.

3 Novým ministrom školstva a národnej osvety vo vláde Antonína Švehly bol novinár a sociálny demokrat Rudolf Bechyně (1881 – 1948), do 3. 10. 1924.

59

1922, 27. 9., Bratislava

***Korešpondenčný lístok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi*^a**

Veľactený p. správca!

Vaše mlčanie spolu i s nedokončenou kartou¹ mi je síce nie úplne jasné, ale myslím, že je to zvestovanie konca nášho spojenia. Nakoľko sa týka prác o Kom[enského]ho, ako i pred ôsmymi rokmi, bez zvláštneho pohnutia to berem v známosť. Dost' som už pracoval o Komenskom.^{2b} Na kviho sa ale Vašej osoby týka, to si dovoľujem Vám za nutné mne preukázané, dovoľte Vám ešte raz svoju vd'aku vyjadriť

J. Kvačala.

Písané obyčajnou ceruzkou.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slov[utný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko p[od] Hostýn[em], (Morava).

b Vetu podčiarkol obyčajnou ceruzkou J. Krumpholc.

1 Na to si J. Kvačala sťažoval už predtým, pozri korešpondenčný lístok z 18. 9. 1922. Vysvetlenie pozri pohľadnica 28. 9. 1922.

2 J. Kvačala už v roku 1914 chcel zanechať, resp. obmedziť komeniologické bádanie, pozri korešpondenčný lístok z 16. 1. 1914 a pohľadnicu z 27. 11. 1922.

67

1922, 17. 11., Praha

***Pohľadnica Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi*^a**

Veľactený p. správca!

Odporúčal som dnes ministr[ovi] školstva vec vydania Kom[enského]ho,¹ on sa len zpýtal, či je podaná žiadosť, na čo som nevedel odpovedať. P. koll[ega] Klíma sa ma pýtal, či má v každom Archive bibliografiu podnišť, ja som povedal, že závisí od toho, či bude miesta, poľažne prostriedkov[?]. V nedeľu¹ som v Bratislave.

S pozdravom

od

J. Kvačalu.

Praha 17. XI. [1]922.

Čiernobiela pohľadnica (obr.: Dočasný pomník na Bradle pri Brezovej - rovnakú pohľadnicu pozri dok. 290-292 a 294). Písané obyčajnou ceruzkou.

a Pohľadnica adresovaná: Sl[ovutný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko / Hostýn, (Morava).

1 J. Kvačala to sľúbil J. Krumpholcovi, pozri dok. korešpondenčný listok z 13. 11. 1922.

2 V nedeľu bolo 19. novembra 1922.

93

1923, 12. 12., Bratislava

Korešpondenčný listok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Veľactený p. správca!

Posielam Vám príspevok Vonkov, v nádeji, že sa v ňom vyznáte.¹ Pripojené fotografie môžu ostať pre muzeum.^{2b} P. Souček^c mi poslal svoju prácu o Šmahovi,^c na ktorú napíšem niekoľko poznámok pozdejšie. Referát bude aj o Strunzovom³ Com[enius] als Naturforscher,⁴ o článku z Prager Pr[esse], ktorý mi už bol známy, len malá poznámka.

Na svoj článok o neznámych bárs nech sa mi ani nepamätám, snáď by ste mi o príležitostne mohli poslať. Možná, že poprípade dačo meniť na ňom.

O novom zariadení tisku sv[azku] IV. ho som^b napísal p. Klímovi, aby napísal odôvodnenie svojho želania. Čosi on žada, že proti tradícii pri podobných tiskoch, i starších i novších, preto by som aj chcel vedieť, prečo a načo tak, ale mi dosiaľ neodpovedá, neviem, či sa nahneval preto, a či pre inú príčinu.

Ústav Komenského mi písal, že v parlamente vec je v dobrom položení.^d Krem toho ale aj, že Ded[ictví] Komenského si vyhrazuje niektoré práva pre text „Velkej Didaktiky“⁵ vyd[anie] Novákovo.^{6d} To mi je nie dosť jasné, pretože honorár dostal aj od nás, textu predloha je v Museume,⁷ a poznámky nové vydavateľa napíšu sami.

Snáď sa jedná o latinský recenzie preklad.^b Niektoré jiné preklady chcú ešte vydať, ale nie mnohé. Už prípevok o Kom[enského] konfesii nemôžem tu dokončiť.⁸

S pekným pozdravením Váš

J. Kvačala.

Prof. Bohatec⁹ si vezme sv[azok] XIII. a XVIII., ale podá prácu až po 3 rokoch.^e

Písané perom.

a Korešpondenčný listok adresovaný: Slov[utný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko / Hostýn, (Morava).

b Vetu podčiarkol červenou ceruzkou J. Krumpholc.

c Priezvisko podčiarkol J. Krumpholc.

d Druhá časť vety podčiarkol J. Krumpholc.

e Veta je umiestnená kolmo k textu na ľavej strane a podčiarknutá J. Krumpholcom.

1 R. J. Vonka v textoch používal často množstvo exkurzov, do ktorých sa potom zaplietal a tak čitateľ mal niekedy problém sa zorientovať v deji.

2 Z kontextu nie je jasné, aké pohľadnice poslal J. Kvačala múzeu.

3 Franz Strunz (1875 – 1953), nemecky píšuci český historik sa zaoberal dejinami vedy a preslávil sa najmä dielom *Johannes Hus - sein Leben und sein Werk, mit einer Auswahl aus seinen pastoralen Schriften und Predigten* (1927), ďalej *Theophrastus Paracelsus : Idee und Problem seiner Weltaanschauung* (1903).

4 Recenzia Johann Amos Comenius (1592 – 1670) als Naturforscher (*AJAK*, 1924, roč. 7, s. 65-66).

5 *Didactica magna universale omnes omnia docendi artificium exhibens* (Veľká didaktika, ukazujúci obecné umění naučit všechny všemu), dielo napísal Komenský v rokoch 1633-1638 a po prvý krát bolo vydané v Amsterdame v roku 1657.

6 *Jana Amosa Komenského Didaktika veliká*. Preložil Augustin Krejčí, úvod a poznámky spracoval J. V. Novák v roku 1905.

7 Museum Království českého v Prahe.

8 Pravdepodobne išlo o štúdiu Komenský o rozdiely v učení dvoch predných evanjelických cirkví. In *AJAK*, 1924, roč. 7, s. 3-16.

9 Josef Bohatec (1876 – 1954), kalvínsky teológ, v tejto dobe ešte nebol docentom. Tým sa stal až v roku 1912 habilitačnou prácou *Die cartesianische Scholastik in der Philosophie und reformierten Dogmatik des 17. Jht.* na protestantskej teologickej fakulte v Bonne. Neskôr prednášal na evanjelickej teologickej fakulte vo Viedni. Dielo nakoniec nespracoval.

102

1924, 16. 3., Brno

Pohl'adnica Jána Kvačalu Jozefovi Krumpholcovi^a

Veľactený p. správca!

Však sa nenahneváte, že teraz trochu viac prídavkov posielam, to prvé pojednanie bolo úplne prepracovano,^b pocti mnoho biedy s ním. Myslím, že Vy všetko rozumiete a i bez mňa náležite pripravíte pre tlač. Tak že nebude treba viac mne posielat'? Ako myslíte.

Tlačiareň sa pýtala, čo na obálku.^c Ja som Vám už dávnejšie bol poslal objednávky,^c či sa stratily? Jesli áno, posielam jich znova, a prosim jich dl'a tohoto soznamu dať vytlačiť'. Pripisal som i orientáciu, tú ale len tak dajte tisknuť, jestli ju opatríte svojim podpisom, alebo aspoň iniciálkami (Jos. Kr.). Tak myslim, že už to môže byť do 28. / III. hotové.¹

Medzitým som dostál od PUK správu, ktorá veľmi zvláštny dojem³ na mňa urobila.^d Teda do videnia v Brne 28. / III.⁴

Váš oddaný

J. Kv.

Nezabudnite, naznačiť otisky!

16. III. [1]924.

Spolu aj gratulácia k blízkym meninám. J. K.^e

Písané obyčajnou ceruzkou. Pečiatka bratislavskej pošty je zo 17. 3. 1924.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slov[utný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Hlinsko/ Hostýn, (Morava)

b Tretiu časť vety podčiarkol obyčajnou ceruzkou J. Krumpholc.

c Slovo podčiarkol J. Krumpholc.

d Posledných deväť slov podčiarkol J. Krumpholc.

e Posledných päť riadkov je napísaných na farebnej časti pohľadnice.

1 O tom pozri dok. 101.

2. Jozefa je 19. marca.

3 J. Krumpholc nešpecifikoval „zvláštny dojem“, ale J. Křivánek mu v liste z 25. 2. 1924, s. 4, MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholc II. korešpondencia, osobná korešpondencia s jednotlivcami, škatuľa 4, inv. č. 202, Jan Křivánek, referoval názor J. Kvačalu, ktorý nadobudol dojem, že v PUK sú tej mienky, že úmyselne úmyselne s nimi zdržujú uzavretie dohody.

4 O oslave Komenského narodenín pozri tamtiež, s. 2.

130

1925, 3. 4., Bratislava

Korešpondenčný lístok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Veľactený p. správca!

Gratulujem Vám k vyznačeniu pri Kočího lexicone,¹ mne dosiaľ neznámom. Ale mne odpusťte zpoved', keď Vy lepšie znáte mňa, ako ja, Vy prvý môj biograf.^{2b}

O viedenskom kurze môžete odomňa písať, je to vec príjemná. Hrdinovu kritiku³ som čítal, prizho neprináša. Kto je H[rdina]?^c Separátov^d bude dost', ale keby mi poslali ešte i prvý článok v listoch, by som bol rád, jestli nie, to nah sa už náhlia, ač ovšem do Veľkej noci už nebude sošit hotový.

Či by ste boli v sobotu^d pred Veľkou nocou⁴ slobodný? Tak sa zdá, že i nastávajúci týdeň budem tu.

Srdečne Vás pozdravuje

Váš

J. Kvačala.

Písané perom. Dátum a miesto vydania sú určené podľa pečiatky pošty.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slov[útny] p. správca škôl J. Krumpholc, Hlinsko (Hostýn), Morava.

b Záver vety podčiarkol J. Krumpholc červenou ceruzkou.

c Vetu podčiarkol J. Krumpholc.

d Slovo podčiarkol J. Krumpholc.

1 Nakladateľ a knihkupec Bedřich Kočí (1869 – 1955) vydal v roku 1925 *Malý slovník naučný*. Druhé vydanie vyšlo v roku 1929.

2 J. Kvačala naráža na Krumpholcove dielo *Josef Professor dr. Jan Kvačala : k 50. jeho narodeninám dne 5. února 1912* (Brno: Nákladem ÚSJUM, 1912).

3 Karel Hrdina (1882 – 1949), klasický filológ, stredoškolský profesor a neskôr úradník na ministerstve školstva. Zaoberal sa predovšetkým prekladmi, edíciami a biografickými štúdiami.

4 Biela sobota pripadla na 11. apríla 1925.

155

1926, 3. 4., Bratislava

Pohľadnica Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Veľactený p. správca!

Díky za blahoželanie, prijmite navzájom moje i pre všetkých Vašich milých.

Finančné veci nech nás poťahom na mňa neznepokojuju,

Váš oddaný

J. Kvačala.

Brat[islava] 3. IV. [1]926.

Hnedobiela pohľadnica (obr.: Bratislava – mestský trh). Písané perom.

a Pohľadnica adresovaná: Slovútny p. správca škôl J. Krumpholc, Přerov (Škola Blahoslava).

186

1927, 24. 5., Bratislava

Korešpondenčný lístok Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Veľactený p. správca!

Píšete „posílám Vám ji k nadlédnutí“, totiž prácu p. Hendricha, a kde nič, tu nič. Čože je s ňou? Snáď sa nestratila na pošte? Či ste p. Youngovi neposlali i tie dva sošity, o ktoré som bol prosil pred 2-3 mesiacmi?¹ Jestli nie, to Vám adresu pošlem,² zaslúži, bo mi napísal, že moje práce o Komenskom sú Lux in tenebris^b!!³ Len voľáko neberte seriozne.

Honorár nikdy nepôsobil ťažkosti medzi nami,⁴ vôbec pociťujem Vás za jedného z nemnohých mojich osobných priateľov,⁵ ktorý len, keď nejaká vyššia vec káže, neplní všetky moje želania, ktoré môže. Povýšenie honorárov som v Brne nie ja žiadal, a ponač cenu separátov neviem, som i v tomto páde nemal príčiny byť s Vami nespokojný.

Ohľadom budúceho sošita neviem predbežne čo robiť? Či by sme mali v ňom i napomenutie Maresiovi otisknúť?⁶ Veď to má prísť isto dakedy v spisoch!⁷ Snáď sa^d o tom ešte^c my dvaja raz poradíme, už či v Brne či v Přerove.^c

Tak mi už pošlite toho nového Hendricha, bo dokonávam svoju parížsku prednášku pre Annales,⁸ snáď najdem dačo u p. H[enricha], čo som ešte nevedel.

Srdečný pozdrav od

J. Kv.

Bratislava dňa 24. V. [1]927.

Písané perom.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slovutný p. správca škôl Josef Krumpholc, Přerov, (Škola Blahoslavova).

b J. Krumpholc podčiarkol poslednú časť vety červenou ceruzkou a na ľavej strane zaznačil vertikálnou čiarkou.

c Prvá časť vety podčiarknutá červenou ceruzkou J. Krumpholcom.

d Slovo vložená do textu.

1 Pozri dok. 183. J. Kvačala J. Krumpholcovi poslal žiadosť začiatkom mesiaca.

2 J. Kvačala F. R. Youngovu adresu poslal už v júni 1924, pozri 174. Pravdepodobne ju J. Krumpholc nemohol nájsť, pretože v dok. 43 mu ju poslal J. Kvačala opäť.

3 Svetlo v temnotách. Rovnako sa nazývalo prvé vydanie Komenského spisov vizionárov Kottera, Poniatowskej a Drábika.

4 J. Kvačala otvoril túto otázku v máji, pozri 183.

5 O tom pozri úvod štúdie.

6 J. Kvačala opublikoval článok Neznámy dosiaľ sociniansky polemický spis proti Komenskému. In *AJAK*, 1927, roč. 10, s. 26-28.

7 Práca síce naplánovaná bola, ale vo *VSJAK* nevyšla.

8 *Annales d'histoire du christianisme*, kde v roku 1927 vyšla Kvačalova prednáška.

206

1928, 9. 7. Štajerský Hradec

Pohľadnica Jána Kvačalu Josefovi Krumpholcovi^a

Graz mit Scholßberg 9. VII. [1]928.

Veľactený p. správca.

Díky za pozdrav z Brna. Našiel ma na jednu nohou na ceste do Štýrskych Álp.^b Odtiaľ sa ešte v júli vrátim. Korrektúru^c pošlú za mnou, tak že veľké spozdenie nebude, jednu ste asi už dostal z cesty. Česť Brnu a vystave a chôdzam, ale teraz je tu krajšie ako inde, zajtrá som v Maribore.

Vydanie O[rbis] P[ictus]¹ s jeho hojnom na jednotlivosti výpravom obdivujem, ale sa skoro bojím, či neurobí dojem obťažnosti.^d [!]

Srdečné pozdravenie Vám všetkým od

J. Kvačalu.

Farebná pohľadnica (obr.: mesto Štajerský Hradec s hradom), písané obyčajnou ceruzkou. Miesto odoslania je predtlačené a dátum je napísaný na pohľadnici.

a Pohľadnica adresovaná: Sl[ovutný] p. správca škôl Josef Krumpholc, Prerau, Cechoslov[ovakische] Rep[ublik] Škola Blahoslavova.

b Posledných päť slov podčiarknutých J. Krumpholcom perom.

c Slovo podčiarknuté J. Krumpholcom.

d Veta podčiarknutá J. Krumpholcom.

209

1929, 14. 3., [Bystřice pod Hostýnem?]

Vizitka Josefa Krumpholca Jánovi Kvačalovi^a

Josef Krumpholc
instruisto^a

<Bystřice Hostýn>

Moravia, <Austria>

Slovutný pane profesore,

konečne odvažuji se předložit Vám k posouzení přiložený referát¹ o Kšaftech² a budu Vám opravdu vděčen, když mne přiučíte zas trochu více kritičnosti a autokritičnosti.³

Všeho nejlepšího Vám ze srdce přeje

vděčně oddaný

J. Krumpholc.

14. III. [19]29.

EBF UK v Bratislave, pozostalost' J. Kvačalu, neskatalogizované. Čiernobiela vizitka s portrétom J. Krumpholca na ľavej strane, rukopis, písané perom. Meno a lokalita sú predtlačené kurzívou.

a Z esperanta, profesor.

1 J. Krumpholec recenzoval dielo S. Součka z roku 1927 a J. V. Klímu z roku 1928 pod názvom „Nejnovejší tři vydání Kšaftu Komenského“, pozri dok. 200

2 J. A. Komenský dielo *Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské* napísal v roku 1650.

3 J. Kvačala sa málo venoval odbornej pomoci pri tvorbe vedeckých štúdií svojim žiakom, s výnimkou Š. Adamoviča, A. Stradu a iných. Pri spolupracovníkoch to bolo unikátne.

222

1929, 16. 12., Přerov

Korešpondenčný lístok Josefa Krumpholca Jánovi Kvačalovi^a

V Přerově 16. / 12. 19[29].

Slovutný pane profesore,

práve došla mne zpráva, že zamýšlena schůzka¹ v Brně 22 t[ohoto] m[ěsíce]. Není možná, račte to laskavě vzít na vědomost, bude až po 6. lednu, ježto letos nám prázdniny vánoční prodloužili (od 22. / 12. – 6. / 1.) a bylo vysloveno přání, aby schůzka spolupracovníků byla až po ustavení nové vydavatelské komise, což se stane asi do 6. / 1. (běží o zastoupení fakulty ve vydav[atelské] komisi a smlouvu s ní, dosud nehotovou). Vonkův rukopis² posílám současně a přikládám i Urbánkův³ referát o Youngově sp[rávě] ang[lické] „Proč byl Kom[enský] zván do Ameriky“.⁴ Hodil-li by se do Archivu, třeba zkrácený. P. Urbánek je přerovský českobratrský farář už starý pán a ctitel Kom[enského]. Při útoku Dr Naegla⁵ na Husa⁶ vzpomněl jsem na Vás a Váš krásný úsudek o Husovi a ten mne uklidnil. Díky Vám a mnoho zdaru snahám Vaším šlechetným.

Se zvláštní úctou oddaný

Váš

Jos. Krumpholec.

EBF UK v Bratislave, pozostalost' J. Kvačalu, škatuľa F, neskatalogizované. Rukopis, písané perom.

a Korešpondenčný lístok adresovaný: Slovutnému pánu, pánu prof. D^{mu}. J. Kvačalovi, Bratislava, Konventná 7.

1 O schůzce pozri dok. 219.

2 Z kontextu nie je jasné, o ktorý Vonkov príspevok išlo.

3 Jaroslav Urbánek, českobratrský evanjelický farár, prišiel do Přerova z Horných Vilémovic, kde pôsobil v rokoch 1898–1924. V Přerove pôsobil až do roku 1936.

4 Urbánkov referát v *AJAK* nevyšiel.

5 August Naegle (1869 – 1932), nemecký profesor teológie prednášajúci na teologickej fakulte pražskej nemeckej univerzity od roku 1906, rímskokatolícky kňaz a politik. Orientoval sa predovšetkým na počiatky českého kresťanstva a patristiku.

6 A. Naegel precizoval svoje stanovisko v diele *Husitismus und Katholizismus : Rektoratsrede des Rektors prof. dr. August Naegle gehalten in der Aula der deutschen Universität zu Prag am 4. Dezember 1929.* (Praha: 1930).

Zoznam publikovaných dokumentov (edícia)

List číslo	Odosielateľ → adresát	Dátum a miesto	Uloženie
1	Kvačala → Krumpholcovi	6. 2. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
2	Kvačala → Krumpholcovi	8. 2. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
3	Kvačala → Krumpholcovi	26. 4. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
4	Kvačala → Krumpholcovi	11. 5. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno

5	Kvačala → Krumpholcovi	18. 5. 1921 Nitra	MZA Brno
6	Kvačala → Krumpholcovi	29. 5. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
7	Kvačala → Krumpholcovi	21. 6. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
8	Kvačala → Krumpholcovi	27. 6. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
9	Kvačala → Krumpholcovi	7. 7. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
10	Kvačala → Krumpholcovi	17. 7. 1921 Banská Štiavnica	MZA Brno
11	Kvačala → Krumpholcovi	24. 7. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
12	Kvačala → Krumpholcovi	29. 7. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
13	Kvačala → Krumpholcovi	28. 8. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
14	Kvačala → Krumpholcovi	2. 9. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
15	Kvačala → Krumpholcovi	8. 10. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
16	Krumpholc → Kvačalovi	10. 10. 1921 Hlinsko p. Hostýnem	EBF UK v Bratislave
17	Kvačala → Krumpholcovi	22. 10. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
18	Predsedníctvo ÚSJUM → Kvačalovi	25. 10. 1921 Brno	EBF UK v Bratislave
19	Kvačala → Krumpholcovi	2. 11. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
20	Kvačala → Krumpholcovi	9. 11. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
21	Kvačala → Krumpholcovi	24. 11. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
22	Kvačala → Krumpholcovi	30. 11. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
23	Kvačala → Krumpholcovi	21. 12. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
24	Kvačala → Krumpholcovi	27. 12. 1921 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
25	Kvačala → Krumpholcovi	28. 12. 1921 Bratislava	MZA Brno
26	Kvačala → Krumpholcovi	1922? Bratislava	MZA Brno
27	Kvačala → Krumpholcovi	6. 1. 1922 Bratislava	MZA Brno
28	Kvačala → Krumpholcovi	20. 1. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
29	Kvačala → Krumpholcovi	26. 1. 1922 Bratislava	MZA Brno
30	Kvačala → Krumpholcovi	1. 2. 1922 Bratislava	MZA Brno
31	Kvačala → Krumpholcovi	4. 2. 1922 Brno	MZA Brno
32	Kvačala → Krumpholcovi	7. 2. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
33	Kvačala → Krumpholcovi	8. 2. 1922 Bratislava	MZA Brno
34	Kvačala → Krumpholcovi	20. 2. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
35	Kvačala → Krumpholcovi	24. 2. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
36	Kvačala → Krumpholcovi	6. 3. 1922 Bratislava	MZA Brno
37	Kvačala → Krumpholcovi	18. 3. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
38	Kvačala → Krumpholcovi	3. 4. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
39	Kvačala → Krumpholcovi	10. 4. 1922 Bratislava	MZA Brno
40	Kvačala → Krumpholcovi	19. 4. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
41	Kvačala → Krumpholcovi	16. 5. 1922 Lučenec	MZA Brno
42	Kvačala → Krumpholcovi	8. 6. 1922 Bratislava	MZA Brno
43	Kvačala → Krumpholcovi	9. 6. 1922 Hlinsko pod Hostýnem	MZA Brno
44	Kvačala → Krumpholcovi	13. 6. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
45	Krumpholc → Kvačalovi	14. 6. 1922 Hlinsko pod Hostýnem	EBF v Bratislave
46	Kvačala → Krumpholcovi	25. 6. 1922 Bratislava	MZA Brno
47	Krumpholc → Kvačalovi	10. 7. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
48	Kvačala → Krumpholcovi	18. 7. 1922 Bratislava	MZA Brno
49	Kvačala → Krumpholcovi	22. 7. 1922 Bratislava	MZA Brno
50	Kvačala → Krumpholcovi	26. 7. 1922 Turčiansky Svätý Martin	MZA Brno
51	Kvačala → Krumpholcovi	30. 7. 1922 Bratislava	MZA Brno
52	Kvačala → Krumpholcovi	14. 8. 1922 Bled	MZA Brno
53	Kvačala → Krumpholcovi	26. 8. 1922 Bratislava	MZA Brno

54	Kvačala → Krumpholcovi	2. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
55	Kvačala → Krumpholcovi	12. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
56	Kvačala → Krumpholcovi	13. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
57	Kvačala → Krumpholcovi	18. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
58	Kvačala → Krumpholcovi	22. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
59	Kvačala → Krumpholcovi	27. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
60	Kvačala → Krumpholcovi	28. 9. 1922 Bratislava	MZA Brno
61	Kvačala → Krumpholcovi	3. 10. 1922 Bratislava	MZA Brno
62	Kvačala → Krumpholcovi	5. 10. 1922 Bratislava	MZA Brno
63	Kvačala → Krumpholcovi	12. 10. 1922 Bratislava	MZA Brno
64	Kvačala → Krumpholcovi	23. 10. 1922 Bratislava	MZA Brno
65	Kvačala → Krumpholcovi	1. 11. 1922 Bratislava	MZA Brno
66	Kvačala → Krumpholcovi	13. 11. 1922 Bratislava	MZA Brno
67	Kvačala → Krumpholcovi	17. 11. 1922 Praha	MZA Brno
68	Kvačala → Krumpholcovi	24. 11. 1922 Praha	MZA Brno
69	Kvačala → Krumpholcovi	27. 11. 1922 Bratislava	MZA Brno
70	Kvačala → Krumpholcovi	13. 12. 1922 Bratislava	MZA Brno
71	Kvačala → Krumpholcovi	12. 1. 1923 Bratislava	MZA Brno
72	Kvačala → Krumpholcovi	29. 1. 1923 Bratislava	MZA Brno
73	Kvačala → Krumpholcovi	14. 2. 1923 Bratislava	MZA Brno
74	Kvačala → Krumpholcovi	24. 2. 1923 Bratislava	MZA Brno
75	Kvačala → Krumpholcovi	4. 3. 1923 Bratislava	MZA Brno
76	Kvačala → Krumpholcovi	11. 3. 1923 Bratislava	MZA Brno
77	Kvačala → Krumpholcovi	26. 4. 1923 Viedeň	MZA Brno
78	Kvačala → Krumpholcovi	12. 6. 1923 Bratislava	MZA Brno
79	Kvačala → Krumpholcovi	1. 7. 1923 Bratislava	MZA Brno
80	Kvačala → Krumpholcovi	5. 7. 1923 Bratislava	MZA Brno
81	Kvačala → Krumpholcovi	27. 7. 1923 Breitenstein am Semmering	MZA Brno
82	Kvačala → Krumpholcovi	2. 8. 1923 Hlinsko pod Hostýnem	MZA Brno
83	Kvačala → Krumpholcovi	1. 9. 1923 Bratislava	MZA Brno
84	Krumpholc → Kvačalovi	6. 9. 1923 Bratislava	MZA Brno
85	Kvačala → Krumpholcovi	20. 9. 1923 Bratislava	MZA Brno
86	Kvačala → Krumpholcovi	25. 9. 1923 Bratislava	MZA Brno
87	Kvačala → Krumpholcovi	18. 10. 1923 Bratislava	MZA Brno
88	Kvačala → Krumpholcovi	27. 10. 1923 Bratislava	MZA Brno
89	Kvačala → Krumpholcovi	3. 11. 1923 Bratislava	MZA Brno
90	Kvačala → Krumpholcovi	17. 11. 1923 Bratislava	MZA Brno
91	Kvačala → Krumpholcovi	2. 12. 1923 Bratislava	MZA Brno
92	Kvačala → Krumpholcovi	7. 12. 1923 Bratislava	MZA Brno
93	Kvačala → Krumpholcovi	12. 12. 1923 Bratislava	MZA Brno
94	Kvačala → Krumpholcovi	9. 1. 1924 Bratislava	MZA Brno
95	Kvačala → Krumpholcovi	21. 1. 1924 Praha	MZA Brno
96	Kvačala → Krumpholcovi	1. 2. 1924 Bratislava	MZA Brno
97	Kvačala → Krumpholcovi	3. 2. 1924 Bratislava	MZA Brno
98	Kvačala → Krumpholcovi	6. 2. 1924 Bratislava	MZA Brno
99	Kvačala → Krumpholcovi	11. 2. 1924 Bratislava	MZA Brno
100	Kvačala → Krumpholcovi	29. 2. 1924 Bratislava	MZA Brno
101	Kvačala → Krumpholcovi	6. 3. 1924 Bratislava	MZA Brno
102	Kvačala → Krumpholcovi	16. 3. 1924 Brno	MZA Brno

103	Kvačala → Krumpholcovi	23. 3. 1924 Bratislava	MZA Brno
104	Kvačala → Krumpholcovi	1. 4. 1924 Viedeň	MZA Brno
105	Kvačala → Krumpholcovi	18. 4. 1924 Bratislava	MZA Brno
106	Kvačala → Krumpholcovi	21. 4. 1924 Bratislava	MZA Brno
107	Kvačala → Krumpholcovi	24. 4. 1924 Bratislava	MZA Brno
108	Kvačala → Krumpholcovi	2. 5. 1924 Bratislava	MZA Brno
109	Kvačala → Krumpholcovi	12. 5. 1924 Brno	MZA Brno
110	Kvačala → Krumpholcovi	24. 5. 1924 Bratislava	MZA Brno
111	Kvačala → Krumpholcovi	13. 6. 1924 Bratislava	MZA Brno
112	Kvačala → Krumpholcovi	22. 6. 1924 Bratislava	MZA Brno
113	Kvačala → Krumpholcovi	24. 7. 1924 Bratislava	MZA Brno
114	Kvačala → Krumpholcovi	7. 9. 1924 Bratislava	Múzeum Přerov
115	Kvačala → Krumpholcovi	15. 9. 1924 Bratislava	MZA Brno
116	Kvačala → Krumpholcovi	8. 12. 1924 Bratislava	MZA Brno
117	Kvačala → Krumpholcovi	18. 12. 1924 Bratislava	MZA Brno
118	Kvačala → Krumpholcovi	20. 12. 1924 Bratislava	MZA Brno
119	Kvačala → Krumpholcovi	28. 12. 1924 Bratislava	MZA Brno
120	Kvačala → Krumpholcovi	30. 12. 1924 Bratislava	MZA Brno
121	Kvačala → Krumpholcovi	8. 1. 1925 Bratislava	MZA Brno
122	Kvačala → Krumpholcovi	18. 1. 1925 Bratislava	MZA Brno
123	Kvačala → Krumpholcovi	25. 1. 1925 Bratislava	MZA Brno
124	Kvačala → Krumpholcovi	31. 1. 1925 Bratislava	MZA Brno
125	Kvačala → Krumpholcovi	13. 2. 1925 Bratislava	MZA Brno
126	Kvačala → Krumpholcovi	20. 2. 1925 Bratislava	MZA Brno
127	Kvačala → Krumpholcovi	24. 2. 1925 Bratislava	MZA Brno
128	Kvačala → Krumpholcovi	14. 3. 1925 Bratislava	MZA Brno
129	Kvačala → Krumpholcovi	25. 3. 1925 Bratislava	MZA Brno
130	Kvačala → Krumpholcovi	3. 4. 1925 Bratislava	MZA Brno
131	Kvačala → Krumpholcovi	12. 4. 1925 Bratislava	MZA Brno
132	Kvačala → Krumpholcovi	26. 4. 1925 Bratislava	MZA Brno
133	Kvačala → Krumpholcovi	7. 5. 1925 Bratislava	MZA Brno
134	Kvačala → Krumpholcovi	13. 5. 1925 Bratislava	MZA Brno
135	Kvačala → Krumpholcovi	20. 5. 1925 Bratislava	MZA Brno
136	Kvačala → Krumpholcovi	22. 5. 1925 Bratislava	MZA Brno
137	Kvačala → Krumpholcovi	28. 5. 1925 Bratislava	MZA Brno
138	Kvačala → Krumpholcovi	21. 6. 1925 Viedeň	MZA Brno
139	Kvačala → Krumpholcovi	12. 7. 1925 Bratislava	MZA Brno
140	Kvačala → Krumpholcovi	15. 7. 1925 Bratislava	MZA Brno
141	Kvačala → Krumpholcovi	19. 7. 1925 Bratislava	MZA Brno
142	Kvačala → Krumpholcovi	21. 8. 1925 Bratislava	MZA Brno
143	Kvačala → Krumpholcovi	29. 8. 1925 Bratislava	MZA Brno
144	Kvačala → Krumpholcovi	6. 9. 1925 Bratislava	MZA Brno
145	Kvačala → Krumpholcovi	12. 9. 1925 Viedeň	MZA Brno
146	Kvačala → Krumpholcovi	21. 9. 1925 Bratislava	MZA Brno
147	Kvačala → Krumpholcovi	1. 10. 1925 Bratislava	MZA Brno
148	Kvačala → Krumpholcovi	16. 11. 1925 Bratislava	MZA Brno
149	Kvačala → Krumpholcovi	30. 12. 1925 Bratislava	MZA Brno
150	Kvačala → Krumpholcovi	15. 1. 1926 Bratislava	MZA Brno
151	Kvačala → Krumpholcovi	21. 1. 1926 Bratislava	MZA Brno
152	Kvačala → Krumpholcovi	11. 2. 1926 Bratislava	MZA Brno

153	Kvačala → Krumpholcovi	16. 3. 1926 Bratislava	MZA Brno
154	Kvačala → Krumpholcovi	asi marec 1926 Bratislava	MZA Brno
155	Kvačala → Krumpholcovi	3. 4. 1926 Bratislava	MZA Brno
156	Kvačala → Krumpholcovi	23. 4. 1926 Bratislava	MZA Brno
157	Kvačala → Krumpholcovi	13. 5. 1926 Bratislava	MZA Brno
158	Kvačala → Krumpholcovi	17. 5. 1926 Bratislava	MZA Brno
159	Kvačala → Krumpholcovi	24. 5. 1926 Viedeň	MZA Brno
160	Kvačala → Krumpholcovi	31. 5. 1926 Bratislava	MZA Brno
161	Kvačala → Krumpholcovi	11. 6. 1926 Bratislava	MZA Brno
162	Kvačala → Krumpholcovi	25. 6. 1926 Bratislava	MZA Brno
163	Kvačala → Krumpholcovi	8. 7. 1926 Piešťany	MZA Brno
164	Kvačala → Krumpholcovi	13. 7. 1926 Bratislava	MZA Brno
165	Kvačala → Krumpholcovi	21. 7. 1926 Dorpat	MZA Brno
166	Kvačala → Krumpholcovi	17. 8. 1926 Bratislava	MZA Brno
167	Kvačala → Krumpholcovi	3. 9. 1926 Bratislava	MZA Brno
168	Kvačala → Krumpholcovi	19. 9. 1926 Bratislava	MZA Brno
169	Kvačala → Krumpholcovi	21. 9. 1926 Bratislava	MZA Brno
170	Kvačala → Krumpholcovi	27. 10. 1926 Bratislava	MZA Brno
171	Kvačala → Krumpholcovi	5. 11. 1926 Bratislava	MZA Brno
172	Kvačala → Krumpholcovi	12. 12. 1926 Bratislava	MZA Brno
173	Kvačala → Krumpholcovi	10. 1. 1927 Bratislava	MZA Brno
174	Kvačala → Krumpholcovi	22. 1. 1927 Bratislava	MZA Brno
175	Kvačala → Krumpholcovi	31. 1. 1927 Bratislava	MZA Brno
176	Kvačala → Krumpholcovi	15. 2. 1927 Bratislava	MZA Brno
177	Kvačala → Krumpholcovi	21. 2. 1927 Bratislava	MZA Brno
178	Kvačala → Krumpholcovi	3. 3. 1927 Brno	MZA Brno
179	Kvačala → Krumpholcovi	23. 3. 1927 Bratislava	MZA Brno
180	Kvačala → Krumpholcovi	12. 4. 1927 Paríž	MZA Brno
181	Kvačala → Krumpholcovi	22. 4. 1927 Paríž	MZA Brno
182	Kvačala → Krumpholcovi	3. 5. 1927 Paríž	MZA Brno
183	Kvačala → Krumpholcovi	12. 5. 1927 Bratislava	MZA Brno
184	Kvačala → Krumpholcovi	16. 5. 1927 Bratislava	MZA Brno
185	Kvačala → Krumpholcovi	19. 5. 1927 Bratislava	MZA Brno
186	Kvačala → Krumpholcovi	24. 5. 1927 Bratislava	EBF UK v Bratislave
187	Krumpholc → Kvačalovi	30. 5. 1927 Bratislava	MZA Brno
188	Kvačala → Krumpholcovi	14. 6. 1927 Bratislava	MZA Brno
189	Kvačala → Krumpholcovi	26. 6. 1927 Bratislava	MZA Brno
190	Kvačala → Krumpholcovi	5. 7. 1927 Lazy pod Makytou	MZA Brno
191	Kvačala → Krumpholcovi	13. 7. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
192	Kvačala → Krumpholcovi	20. 7. 1927 Bratislava	MZA Brno
193	Kvačala → Krumpholcovi	18. 8. 1927 Báčsky Petrovec	EBF UK v Bratislave
194	Krumpholc → Kvačalovi	12. 9. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
195	Krumpholc → Kvačalovi	25. 9. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
196	Kvačala → Krumpholcovi	8. 10. 1927 Bratislava	MZA Brno
197	Krumpholc → Kvačalovi	10. 10. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
198	Krumpholc → Kvačalovi	13. 10. 1927 Bratislava	MZA Brno
199	Kvačala → Krumpholcovi	15. 10. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
200	Krumpholc → Kvačalovi	24. 10. 1927 Bratislava	MZA Brno
201	Kvačala → Krumpholcovi	25. 10. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
202	Krumpholc → Kvačalovi	23. 12. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave

203	Kvačala → Krumpholcovi	24. 12. 1927 Přerov	EBF UK v Bratislave
204	Krumpholc → Kvačalovi	24. 1. 1928 Přerov	EBF UK v Bratislave
205	Krumpholc → Kvačalovi	23. 3. 1928 Přerov	EBF UK v Bratislave
206	Rodina Krumpholcova → Kvačalovi	9. 7. 1928 Štajerský Hradec	MZA Brno
207	Krumpholc → Kvačalovi	6. 8. 1928 Přerov	EBF UK v Bratislave
208	Krumpholc → Kvačalovi	21. 12. 1928 Bratislava	MZA Brno
209	Kvačala → Krumpholcovi	14. 3. 1929 Bystřice Hostýn	EBF UK v Bratislave
210	Krumpholc → Kvačalovi	3. 4. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
211	Kvačala → Krumpholcovi	17. 5. 1929 Bratislava	MZA Brno
212	Krumpholc → Kvačalovi	1. 7. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
213	Krumpholc → Kvačalovi	13. 9. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
214	Kvačala → Krumpholcovi	17. 9. 1929 Bratislava	MZA Brno
215	Krumpholc → Kvačalovi	10. 10. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
216	Krumpholc → Kvačalovi	23. 10. 1929 Přerov	Múzeum v Přerove
217	Kvačala → Krumpholcovi	17. 11. 1929 Bratislava	MZA Brno
218	Krumpholc → Kvačalovi	19. 11. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
219	Kvačala → Krumpholcovi	29. 11. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
220	Kvačala → Krumpholcovi	5. 12. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave
221	Krumpholc → Kvačalovi	6. 12. 1929 Bratislava	MZA Brno
222	Krumpholc → Kvačalovi	16. 12. 1929 Přerov	EBF UK v Bratislave

PhDr. et ThMgr. Libor Bernát, CSc.

bernatlibor@gmail.com

Recenzoval Vladimír Michalička

NAD HISTORICKO-PEDAGOGICKÝM DIELOM PETRA VAJCIKA (K 30. výročiu jeho úmrtia)

Vladimír Michalička

K významným historikom školstva a pedagogiky na Slovensku povojnového Československa patrí bezспорu univerzitný profesor ThDr. a PhDr. Peter Vajcik (1902 – 1985). Od jeho úmrtia uplynie v tomto roku 30 rokov a zároveň si pripomíname aj 60. výročie od vydania jeho najvýznamnejšieho historicko-pedagogického diela Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí (Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1955). To je vhodnou príležitosťou na krátke zamyslenie sa nad jeho dielom, osobitne nad jeho prínosom k historicko-pedagogickému bádaniu.

Peter Vajcik bol rodákom zo Španej Doliny (okr. Banská Bystrica), kde získal základné vzdelanie. V štúdiu pokračoval na Katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici (1913 – 1921), teológiu absolvoval na pražskej Teologickej fakulte KU (1921 – 1925) a diaľkovo pokračoval v štúdiu filozofie a dejepisu na tamojšej Filozofickej fakulte (1925 – 1931). Štúdium ukončil v roku 1936 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Niekoľko rokov pôsobil ako kňaz, kaplán-katechéta na Vrútkach a v Banskej Bystrici, neskôr ako profesor učiteľskej akadémie v Banskej Bystrici. Počas SNP a dva roky po oslobodení pracoval na Povereníctve školstva a národnej osvety v Banskej Bystrici a Bratislave. Od roku 1947 pôsobil ako vysokoškolský učiteľ na Pedagogickej a neskôr na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Zomrel 5. júna 1985 v Bratislave.

Vedecké dielo Petra Vajcika nie je svojim rozsahom príliš veľké, ale obsahovo predstavuje závažný príspevok k dejinám slovenského školstva a pedagogiky. Súpis prác zostavený autorom tohto príspevku zachytáva presne 100 bibliografických jednotiek.¹ Zachytáva jednak jeho básnické prvotiny, ktoré uverejňoval ešte ako študent, jeho prvú odbornú historicko-teologicky ladenú prácu uverejnenú v Zborníku Spolku profesorov Slovákov v r. 1924, ale aj neskoršie zrelé práce z oblasti histórie, pedagogiky a dejín školstva.

Dôkladná vedecká príprava, znalosť živých a klasických jazykov i cirkevnej histórie boli ideálnym predpokladom na rozvinutie Vajcikovho výskumu starších dejín slovenského školstva a pedagogiky, ku ktorému ho nasmerovali počas vysokoškolského štúdia prof. dr. Josef Hendrich a prof. dr. Juraj Čečetka.

Do začiatku štyridsiatych rokov uverejnil z tejto oblasti len drobnejšie recenzie a články. Možnosť štúdia originálnych dokumentov v archíve Matice slovenskej mu však umožnilo načrtnúť pomerne jasnú koncepciu dejín školstva na Slovensku. Na rozdiel od Čečetkovej publikácie Zo slovenskej pedagogiky (Martin, MS, 1940), Vajcik už neuvažoval v uvažovanej knižnej práci len o „kapitolách“ či „portrétoch“, ale o ucelenejšej a širšie poňatej práci viac-menej syntetického charakteru, ktorá by podrobnejšie a súvislejšie priblížila vývoj školstva na Slovensku od 12. storočia až po obdobie vrcholiacej maďarizácie v 19. storočí. Uvedená práca nakoniec nevyšla v knižnej podobe, ale podstatná časť rukopisu bola zverejnená na pokračovanie v Pedagogickom zborníku v roku 1943 a potom v roku 1947 v rozsahu asi 110 časopiseckých strán.

Výraznejšie pokročil Peter Vajcik vo výskume raného obdobia školstva na Slovensku v povojnovom období, keď na základe široko založeného heuristického výskumu v archívoch (najmä cirkevných) a historických knižniciach spracoval najstaršie pramenné dokumenty, preložil ich (za pomoci manželky dr. Jarmily Vajcikovej), opatril priliehavým komentárom

¹ MICHALIČKA, Vladimír: Peter Vajcik 1902 – 1985. Banská Bystrica, ŠVK, 1989. 22 s.

a úvodnou štúdiou. Práca vyšla pod názvom Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí (Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1955. 176 s.). Ľudovít Bakoš ako recenzent v Jednotnej škole oceňuje prakticky všetky stránky Vajcikovej práce.² Ďalší recenzent Vladimír Václavík ju pokladá za závažný prínos aj pre poznanie slovenských kultúrnych dejín, pripisuje jej teda širší význam.³ Historik Peter Ratkoš síce upozornil aj na niektoré metodické nedostatky v spracovaní a v narábaní s historickými prameňmi, čo však podľa neho neznehodnotilo celkový obraz diela.⁴ Najzasvätejšie recenzoval Vajcikovú prácu Juraj Čečetka, keď zdôraznil, že autor sa sústredil na menej známe dokumenty, na ktoré sa dovtedy neprávom zabúdalo, čo má širší vedecký, nielen knižno-edičný význam.⁵ Dodávame, že vo Vajcikovej práci, resp. v úvodnej štúdii a v poznámkach neprevládol historizujúci prístup k problematike, ale výrazne sa uplatnil historicko-pedagogický princíp, čo umožnilo autorovi všestranne analyzovať pedagogické realie kontextu doby, utvoriť z nich celistvý obraz o organizácii, náplni a živote školy na Slovensku v 16. storočí. Vajcikovo dielo a osobitne spomenutá práca pomáhali v päťdesiatych rokoch upevňovať prestíž historicko-pedagogického bádania na Slovensku. Nezanedbateľnou zaujímavosťou je, že hoci autor napísal pred jej vydaním viacero obsiahlejších štúdií a článkov, ide o jeho knižnú prvotinu. Táto publikácia aj s odstupom 60 rokov je stále živá, pre bádateľov najstarších školských dejín na Slovensku je stále spoľahlivým zdrojom informácií.

Historicko-pedagogické dielo Petra Vajcika je však širšie, obsahuje aj state v učebniciach dejín pedagogiky, početné štúdie, recenzie a články, komeniologické štúdie a iné, ktoré sú uvedené v spomenutej bibliografii. Zostáva aj s odstupom desaťročí významným príspevkom k poznaniu našich starších dejín školstva a pedagogiky.

² Jednotná škola, 11, 1956, č. 1, s. 113 – 115.

³ Za socialistickú školu, 4, 1955, č. 12, s. 765.

⁴ Historický časopis, 4, 1956, č. 1, s. 118.

⁵ Pedagogika, 6, 1956, č. 1, s. 114 – 116.

R e c e n z i a

Lukáč, Eduard: Evanjelici v školských dejinách Prešova v 20. storočí. Vybrané osobnosti: Jozef Koreň, Stanislav Treybal, Ervín Lazar. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2013. 115 s. ISBN 978-80-555-1046-0.

Slovenský historik pedagogiky Eduard Lukáč už viac rokov úspešne mapuje rôzne stránky dejín prešovského školstva a pedagogického myslenia. Najnovšou publikáciou predstavuje odbornej verejnosti a študentom trojlístok doteraz len málo vnímaných učiteľov a pedagógov evanjelického vierovyznania pôsobiacich v Prešove v 20. storočí: Jozefa Koreňa, Stanislava Treybala a Ervína Lazara.

Po úvodnom slove podáva autor stručnú históriu prešovského školstva, ktorého počiatky siahajú do roku 1429, keď sa prvý raz v listinách spomína prešovská mestská škola a jej učiteľ cez novovek až po koniec 20. storočia. Pripomína v ňom existenciu významnejších škôl (evanjelické kolégium, stredné školy z obdobia I. Československej republiky až po vznik Pedagogickej fakulty UPJŠ a založenie samostatnej Prešovskej univerzity), ale aj významné učiteľské a pedagogické osobnosti, ktoré sú s dejinami tohto školstva úzko prepojené.

Po tomto expozé pristupuje k načrtnutiu vlastných biografických a pedagogických portrétov uvedených osobností prešovského školského a pedagogického života.

Jozef Koreň (1887 – 1969) začal svoju učiteľskú dráhu na Slovenskom evanjelickom kolegiálnom učiteľskom ústave v Prešove v roku 1919, neskôr dva roky pôsobil na Štátnej priemyselnej škole v Banskej Štiavnici, potom sa vrátil do Prešova a pôsobil na Štátnej priemyselnej škole v Prešove. V medzivojnovom období vynikol najmä ako autor prvých slovenských učebníc pre slovenské školy, agilný organizátor školstva v Prešove, aktívny pedagogický publicista a osvetový pracovník. Autor to dokladá aj výberom bibliografie Koreňovej literárnej tvorby a ukážkami hodnotenia jeho pedagogických aktivít.

Stanislav Treybal (1882 – 1970) ako ďalšia z učiteľských osobností prišiel do Prešova a vstúpil do školských služieb ako český profesor na kolegiálne gymnázium v Prešove, ktorému nakoniec venoval (s prestávkou počas druhej svetovej vojny) niekoľko desaťročí svojho života a vtlačil mu svoju pečať. Aj v tejto časti autor prináša ukážky zo spomienok kolegov na S. Treybala.

Ervín Lazar (1905 – 1988) je treťou z postáv, ktorú Lukáč zaradil medzi osobnosti prešovského školstva. Aj tento učiteľ prešiel zložitou profesionálnou učiteľskou dráhou, keď pôsobil najprv na evanjelickom gymnáziu, neskôr na prešovskej Vyššej pedagogickej škole, ale na základe nezmyselných politických obmedzení musel vysokoškolskú pôdu načas opustiť (bol múzejníkom v Sabinove, istý čas pracoval v Krajskom pedagogickom ústave) a na pôdu Alma mater sa vrátil až po rehabilitácii v r. 1968. O šírke odborných záujmov a rozsiahlej publikačnej aktivite E. Lazara svedčí Lukáčom pripojený výber z jeho publikovaných prác.

Autor predloženej publikácie vykonal záslužnú prácu pri prehlbovaní poznania zložitých životných osudov troch prešovských evanjelických učiteľov, ktorých život a dielo dôvernejšie poznal len malý okruh historikov školstva. Samozrejme, bádanie o nich by bolo možné ďalej prehlbovať, precizovať a predstaviť verejnosti na väčšej ploche. Treba však oceniť, že autor touto publikáciou ukázal cestu, akou možno predstaviť aj ďalšie osobnosti prešovského školstva, ktorých práca a dielo zostávajú ešte skryté.

Vladimír Michalička

A n o t á c i e

Gabzdilová, Soňa: Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918 – 1938).

Košice: UPJŠ, 2014. 80 s. ISBN 978-80-8152-142-3.

Vysokoškolský učebný text, obsahujúci stručný prehľad školského systému na Slovensku v medzivojnovom období s jeho hlavnými súčasťami. Publikácia vyšla v elektronickej podobe a je prístupná na webovej stránke Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach.

Riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Doplnkové učebné texty. Kol. autorov: P. Mešťan, V. Plesníková, A. Krčková, M. Korčok.

Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2014. 61 s. ISBN 978-80-971425-1-3.

Netradičná práca charakterizovaná ako doplnkový učebný text pre základné a stredné školy. Obsahuje didakticky prístupné zhrnutie základných historických údajov k problematike holokaustu na Slovensku v r. 1938 – 1945 s mnohými vyobrazeniami, pracovnými listami a otázkam k témam.

Zacharová, Jarmila: Misia českých učiteľov na Slovensku v rokoch 1918 – 1939.

Žilina: EDIS, vydavateľstvo ŽU, 2014. 196 s. ISBN 978-80-554-0906-1.

Autorka sa vracia k problematike pôsobenia českých učiteľov na Slovensku v období prvej Československej republiky. Osobitne si všíma nielen ich pôsobenie na ľudových, meštianskych a stredných školách, ale aj ich aktivity na pôde dvoch vysokých škôl, budovanie Pedagogického seminára UK v Bratislave, ich iniciatívy v rámci reformného hnutia, rozoberá jazykovú otázku a existenčné pomery českých učiteľov na Slovensku.

Lopatková, Zuzana: Kanonické vizitácie severozápadnej časti Podhorského dekanátu v 2. polovici 16. storočia a v 17. storočí.

Trnava: FF TU, 2014. 179 s. ISBN 978-83-7490-740-8.

Na základe štúdia bohatej zbierky kanonických vizitácií poskytuje v práci údaje nielen o stave farností v časti trnavského regiónu, ale aj o postavení učiteľov, jeho príjmoch, povinnostiach, hodnotení, ale aj o škole, jej stave, vybavení a pod., čím precizuje naše poznanie školstva v regionálnom pohľade.

Číslo 1/2015 Historicko-pedagogického fóra (Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo) zostavila dočasná redakčná rada: PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava), Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. (Prešov), PaedDr. Lucia Vozárová, PhD., PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Trnava), Mgr. Miroslava Slezáková, PhD. (Bratislava).

Autor návrhu obálky akad. sochár Ľubomír Čierny. Na obálke je použitá ilustračná snímka z publikácie R. Alta Bilderatlas zur Schul- und Erziehungs geschichte. Band 2. Berlin: Volk und Wissen Volkseigener Verlag, 1965.

Časopis vychádza dvakrát ročne. Redakčná uzávierka 11.3. 2015. ISSN 13338-693 X.